

**INICIJALNI IZVJEŠTAJ BOSNE I HERCEGOVINE O
PROVOĐENJU KONVENCIJE UJEDINJENIH NACIJA
O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM**

po članu 35., stavu 1. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

Maj, 2012.

SADRŽAJ

UVOD	1
A. DIO IZVJEŠTAJA VEZAN UZ OPĆE ODREDBE KONVENCIJE	
Članovi 1.-4.	2
B. DIO IZVJEŠTAJA VEZAN UZ POSEBNA PRAVA	
Član 5. Jednakost i nediskriminacija	8
Član 8. Podizanje svijesti	10
Član 9. Pristupačnost	12
Član 10. Pravo na život	15
Član 11. Rizične situacije i humanitarna krizna stanja	15
Član 12. Jednakost pred zakonom	16
Član 13. Pristup pravosuđu	18
Član 14. Lična sloboda i sigurnost	18
Član 15. Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja	19
Član 16. Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja	20
Član 17. Zaštita ličnog integriteta osobe	22
Član 18. Sloboda kretanja i državljanstvo	23
Član 19. Neovisno življenje i uključenost u zajednicu	24
Član 20. Lična pokretljivost	27
Član 21. Sloboda izražavanja i mišljenja, te pristup informacijama	28
Član 22. Poštivanje privatnosti	30

Član 23.	Poštivanje doma i porodice	30
Član 24.	Obrazovanje	32
Član 25.	Zdravlje	36
Član 26.	Osposobljavanje i rehabilitacija	38
Član 27.	Rad i zapošljavanje	43
Član 28.	Primjereni životni standard i socijalna zaštita	49
Član 29.	Sudjelovanje u političkom i javnom životu	54
Član 30.	Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i sportu	55

C. DIO IZVJEŠTAJA VEZAN UZ SPECIFIČNU SITUACIJU U KOJOJ SE NALAZE DJEČACI, DJEVOJČICE SA TEŠKOĆAMA U RAZVOJU I ŽENE SA INVALIDITETOM

Član 6.	Žene sa invaliditetom	56
Član 7.	Djeca sa teškoćama u razvoju	58

D. DIO IZVJEŠTAJA VEZAN UZ POSEBNE OBVEZE

Član 31.	Statistika i prikupljanje podataka	60
Član 32.	Međunarodna saradnja	61
Član 33.	Nacionalna provedba i praćenje	62

E. PRILOZI

Popis priloga	63
---------------	----

UVOD

1 Bosna i Hercegovina je država koja se uspostavljanjem mira i donošenjem Ustava 1995. godine opredjelila za poštivanje ljudskih prava već u preambuli Ustava¹ pozivajući se na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, međunarodnim paktovima o građanskim i političkim pravima, odnosno o ekonomskim socijalnim i kulturnim pravima i Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava. Ustav Bosne i Hercegovine ima pristup baziran na realizaciji ljudskih prava. Iako u periodu njegovog donošenja nije bila usvojena UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, Ustavom je jasno stavljena mogućnost primjene svih dokumenata koja univerzalno priznaju ljudska prava za sve građane.

2 U Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine precizno su navedeni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina je država koja se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske² (u daljem tekstu “entiteti”). Administrativna jedinica Distrikt Brčko pod suverenitetom Bosne i Hercegovine je osnovana 8. marta 2000. godine, nakon međunarodne arbitracije.

3 Entitet Federacija Bosne i Hercegovine je sastavljen od deset kantona koji imaju svoje vlade na kantonanom nivou, a sačinjavaju ih opštine i gradovi koji imaju lokalne vlasti. Republiku Srpsku sačinjavaju opštine i dva grada koje imaju svoje lokalne vlasti.

4 Izvještaj će biti predstavljen u skladu sa organizacijom i sastavom Bosne i Hercegovine, nadležnostima prema nivoima i oblastima. U skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine nadležnost državnog nivoa je u slijedećim oblastima: vanjska politika, vanjskotrgovinska politika, carinska politika, monetarna politika, finansiranje institucija i međunarodnih obaveza, politika i regulisanje pitanja imigracija, izbjeglica i azila, provođenje međunarodnih i međuentitetskih krivičnopravnih propisa, uspostavljanje i funkcionisanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava, regulisanje međuentitetskog transporta i kontrola vazdušnog saobraćaja. Pitanja koja su tretirana UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, većim dijelom su u nadležnosti entiteta, kantona, gradova i opština.

5 Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol **12.03.2010.** (bez rezervacija ili izjava). Za Bosnu i Hercegovinu Konvencija je stupila na snagu 11.04.2010., tridesetog dana nakon deponiranja instrumenta o ratifikaciji. Rok za početni izvještaj Bosne i Hercegovine o napretku u provođenju Konvencije je 11.04.2012. godine, dvije godine nakon ratifikacije.

¹ Ustav Bosne i Hercegovine, Sarajevo OHR, Office of the High Representative, Preambula

² Isto, član 1, tačka 3.

6 Primjena UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom je dijelom započela i prije njenog formalnog donošenja od strane UN-a jer smo aktivno pratili proces donošenja odluka putem naših neformalnih delegacija koje su prisustvovala sjednicama prilikom razmatranja prijedloga UN Konvencije. Zato smo u procesu donošenja Politike u oblasti invalidnosti Bosne i Hercegovine, koji je započeo 2006. godine doneli odluku da se pridržavamo Standardnih pravila UN-a za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom ali i radnih verzija UN Konvencije koje su nam bile dostupne. Proces donošenja Politike u oblasti invalidnosti je vodilo Ministarstvo civilnih poslova BiH zajedno sa Direkcijom za ekonomsko planiranje BiH i entitetskim Vladama. Predstavници entitetskih Vlada bili su direktno iz Ministarstava zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstva rada i socijalne politike FBiH, Ministarstva rada i boračko invalidske zaštite RS, Socijalne zaštite Brčko distrikta i predstavnici nevladinog sektora tj. osoba sa invaliditetom koja posjeduju specifična znanja za izradu strateških dokumenata. Proces donošenja ovog dokumenta je tehnički podržavao Nezavisni biro za humanitarna pitanja (IBHI), a cijelu projekat finansiran je od Ministarstva inostranih poslova Finske Vlade. Ovaj starteški dokument Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je usvojilo 8.maja 2008. godine i objavljen je u Službenom glasniku BiH broj 76/08. Cilj Politike u oblasti invalidnosti Bosne i Hercegovine, njenih entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske i Distrikta Brčko je da omogući svim osobama sa invaliditetom da dostignu najviši kvalitet životnog potencijala, poštovanja i digniteta, nezavisnosti, produktivnosti i jednakog učešća u društvu u najproduktivnijem i što pristupačnijem okruženju. Politika ima četrnaest ciljeva a prvi cilj je Ratifikovati Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom i druge međunarodne dokumente.

7 Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova BiH, usvojilo je u avgustu 2009. Informaciju o aktivnostima Vijeća Evrope u oblasti invalidnosti, uključujući Akcioni plan Vijeća Evrope za promoviranje prava i punog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvaliteta života osoba s invaliditetom u Evropi 2006.-2015., koji daje smjernice za djelovanje evropskih država u svim aspektima zaštite prava osoba s invaliditetom. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova BiH, usvojilo je u avgustu 2009. Informaciju o aktivnostima Vijeća Evrope u oblasti invalidnosti, uključujući navedeni Akcioni plan, i zadužilo Ministarstvo civilnih poslova da učestvuje u koordinaciji implementacije ovog Akcionog plana¹. U skladu s ovim Akcionim planom Vijeća Evrope, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH formiralo je tim za izradu akcionog plana za promoviranje i puno učešće osoba s invaliditetom u društvu 2010. – 2015.

8 Nakon usvajanja Politike u oblasti invalidnosti u oba entiteta je izrađena „Strategija za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010-2015“ i „Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2011- 2015“. Ovo su operativni dokumenti sa naznačenim obavezama entitetskih ministarstava u 22 oblasti definisane Standardnim pravilima UN-a za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom i posebno pitanjem stanovanja. Vlada Federacije je na sjednici održanoj 05.09.2011. godine, donijela i zvanični zaključak da će: “svi zakoni Federacije BiH koji tretiraju pitanja invaliditeta i koji su od značaja za osobe sa invaliditetom ubuduće biti donošeni u skladu sa principima Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba sa invaliditetom, Politike u oblasti invalidnosti u BiH i Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH (2011-2015)”.

9 Strategija je u Republici Srpskoj usvojena 2010. godine a u oktobru 2011. godine predstavljena Odboru za jednake mogućnosti pri Narodnoj Skupštini RS i donešen je zaključak Vlada RS izvještaj o realizaciji Strategije na godišnjem nivou dostavlja ovom Odboru na razmatranje. U skladu sa ciljevima Strategije (Cilj 1.2.) a da bi se osigurala koordinacija i primjena starteških dokumenata preporučuje se osnivanje Kancelarije za lica sa invaliditetom. Vlada RS je u oktobru 2011. godine zaključkom obavezala Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS i Ministarstvo za pitanja rada i boračko invalidske zaštite RS da izradi projekat za osnivanje kancelarije.

10 Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011. – 2015. usvojena je 28.7.2011 a njeno praćenje i implementaciju trebalo bi obezbjediti kroz Ured Vlade Federacije BiH za pitanja invaliditeta.

11 Vijeće Ministara BiH je donijelo odluku o formiranju Vijeća za osobe sa invaliditetom BiH na svojoj sjednici 19.10.2010. godine. Vijeće ima 20 članova, jednu polovinu čine predstavnici svih nivoa vlasti a drugu predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom od društvenog interesa u entitetima.

12 Pokret osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini karakteriše razjedinjenost po entitetima i vrstama invaliditeta. U svakom entitetu postoji krovno tijelo Koordinacioni odbor invalidskih organizacija RS i Vijeće **organizacija** osoba sa invaliditetom Federacije BiH.

13 U pokretu djeluju i organizacije koje pokrivaju sve vrste invaliditeta i imaju razvijene programe podrške, ali one nisu prepoznate kao organizacije od društvenog interesa iako pružaju različite usluge svom članstvu i drugim organizacijama koje okupljaju osobe sa invaliditetom. Na nivou Bosne i Hercegovine postoje kao organizacije na državnom nivou Unija paraplegičara i oboljelih od dječije paralize u BiH, Udruženje slijepih BiH, Savez

gluhih i nagluhих Bosne i Hercegovine dok ostale organizacije nisu napravile krovne organizacije za BiH.

14 Bosna i Hercegovina je u Razvojnoj strategiji BiH koja se priprema u predpristupnim obavezama prema Evropskoj Uniji definisala potrebu izrade posebnog dokumenta Strategija socijalnog uključivanja Bosne i Hercegovine. Ovaj dokument je u formi nacрта izrađen u junu 2010. godine i sadrži posebno poglavlje Poboljšati položaj osoba sa invaliditetom u okviru kojeg su identifikovana 3 prioriteta koja treba regulisati na svim nivoima vlasti kroz primjenu 11 mjera.

15 Bosna i Hercegovina je od izbora u oktobru 2010. godine imala Vijeće ministara u tehničkom mandatu 16 mjeseci što je objektivno uticalo na usvajanje malog broja Zakona i drugih dokumenta koji su u nadležnosti Vijeća ministara BiH, a samim tim i usklađivanja sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom.

16 Parlament BiH je pokrenuo istraživanje na temu primjene UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom koje je objavljeno u februaru 2011. godine. (u prilogu)

17 Tačan broj osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini nije moguće dobiti jer popis nije izvršen od 1991. godine. Na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH 2010. godine je u centrima za socijalni rad bilo registrovano 60950 od čega je 52% muškaraca. U registru Fonda PIO RS ima 41225 korisnika invalidske penzije, a u Fondu PIO MIO FBiH 82 099 korisnika u aprilu 2012. godine. Prema podacima iz Studije politike u obalsti invalidnosti³ Civilnih žrtava rata u BiH ima približno 5481, RVI u oba entiteta 83282 .

18 Ukupno ima 273 037 osoba koje u četiri sistema imaju status osoba sa invaliditetom.

A. DIO IZVJEŠTAJA VEZAN UZ OPĆE ODREDBE KONVENCIJE

Članovi 1. - 4.

Definicije

19 U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstvena definicija osoba sa invaliditetom. Koriste se različiti pojmovi u različitim oblastima (socijalne, zdravstvene zaštite, penzionog osiguranja, zapošljavanja) koji invalidnim smatraju osobe koje imaju različita funkcionalna ograničenja. Riječ je zapravo o osobama sa fizičkim invaliditetom, pojedinim osobama sa

³ Studija Politike u oblasti invalidnosti, str. 204-208, Vijeće ministara BiH, Vlade Rs i FbiH, 2007.

hroničnim bolestima (osoba sa hroničnim bolestima nije nužno i invalid), osobama sa oštećenjima sluha, vida, osobama sa intelektualnim teškoćama, osobama sa autizmom i višestrukim oštećenjima, osobama sa mentalnim i duševnim oštećenjima, a koja se ne mogu otkloniti liječenjem ili rehabilitaciom.

20 Skladno Zakonima o penzijskom i invalidskom osiguranju invalidnost, u smislu ovog Zakona, postoji kada osiguranik zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prouzrokovanih povredom na radu, profesionalnom bolešću, povredom van rada ili bolešću koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili mjerama medicinske rehabilitacije, postane potpuno nesposoban za obavljanje poslova radnog mjesta na koje je bio raspoređen i koje je obavljao prije nastanka invalidnosti⁴. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS, **slično definiše invalidnost, kod osiguranika u obaveznom osiguranju** ⁵**postoji kada se utvrdi da je, zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom, nastalo smanjenje ili gubitak sposobnosti za rad na radnom mjestu odnosno poslu koji je obavljao na dan ocjene radne sposobnosti ili koji je obavljao prije prestanka osiguranja. U oba zakona akcenat je dat na ravnopravnost osiguranika bez obzira da li imaju invalidnost.**

21 Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom FBiH propisuje da osoba s invaliditetom, u smislu ovoga zakona, je osoba kod koje postoji tjelesno, čulno ili mentalno oštećenje što za posljedicu ima trajnu ili privremenu, a najmanje 12 mjeseci smanjenu mogućnost rada i zadovoljavanja osobnih potreba u svakodnevnom životu.⁶ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida RS propisuje da osoba sa invaliditetom, u smislu ovog zakona, jeste lice sa trajnim posledicama telesnog, senzornog, mentalnog ili duševnog oštećenja ili bolesti koje se ne mogu otkloniti lečenjem ili medicinskom rehabilitacijom, koje se suočava sa socijalnim i drugim ograničenjima od uticaja na radnu sposobnost i mogućnost zaposlenja ili održanja zaposlenja i koje nema mogućnosti ili ima smanjene mogućnosti da se, pod ravnopravnim uslovima, uključi na tržište rada i da konkuriše za zapošljavanje sa drugim licima.⁷

22 Uređivanje prava osoba koje su sudjelovale u odbrani donose i Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica koji prema Članu 3. definiše termin ratnog vojnog invalida koji je, vršeći vojne dužnosti, druge dužnosti za ciljeve odbrane u sastavu Oružanih

⁴ „Službene novine FBiH“, br. 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09 - Član 22.

⁵ "Službeni glasnik Republike Srpske" broj 134/11

⁶ „Službene novine FBiH“, br. 9/10 – Član 3.

⁷ "Sl. glasnik RS", br. 36/2009 – Član 3.

snaga, učestvujući u odbrani Bosne i Hercegovine u periodu i pod uvjetima i okolnostima iz člana 2. stav 1. ovog Zakona, zadobio ranu, povredu, bolest ili pogoršanje bolesti, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%.

23 Zakon o pravima boraca i porodicama poginulih boraca odbrambeno otadžbinskog rata Republike Srpske⁸ u članu 4 definiše termine vojnog invalida i ratnog vojnog invalida iz čega je vidljivo da nema promjena u tradicionalnim definicijama osoba sa invaliditetom.

24 Prema Zakonu o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine⁹ odnosno Uredbi o prostornim standardima¹⁰ *Lica umanjениh tjelesnih mogućnosti* jesu sva ona lica čije fizičke ili mentalne tjelesne mogućnosti su iz bilo kojeg razloga umanjene. U njih spadaju: lica sa bilo kojom vrstom stalnog ili privremenog tjelesnog oštećenja, slabovidna i slijepa lica, gluha i nagluha, tjelesno iznemogli, lica iznad 65 godina starosti, trudnice, majke sa malom djecom, mala djeca, lica sa intelektualnim teškoćama, rekonvalescenti u postoperativnom periodu itd.

Komunikacija

25 Jedno od područja djelovanja SIMOSI¹¹ i Strategija za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010-2015, jest informisanje, komunikacija i podizanje nivoa svijesti koje ima za cilj osiguravanje dostupnosti primanja i odašiljanja informacija u skladu sa specifičnostima potreba i mogućnostima osoba sa invaliditetom. Aktivnosti u ovom području usmjerene su povećanju neovisnosti u komuniciranju i informisanju osoba sa invaliditetom te senzibilizaciji javnosti za specifičnost komunikacije sa osobama sa invaliditetom.

26 Neki od daljnjih primjera osiguravanja prava na komunikaciji bez diskriminacije u Bosni i Hercegovini jeste Zakon o komunikacijama kojim je utvrđeno da regulatorni principi emitiranja obuhvataju: zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja poštujući opće prihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i nepristrasnosti.¹²

27 Regulatorni principi telekomunikacija obuhvataju: pristup javnim telekomunikacionim uslugama za sve korisnike, na transparentnom, objektivnom i nediskriminatorском osnovu, koje operater telekomunikacija može osigurati uz razumnu dobit.¹³

⁸ **Službeni glasnik Republike Srpske broj 134/11**

⁹ "Službene novine Federacije BiH", br. 2/06, 72/07 i 32/08

¹⁰ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, 109. sjednica, održana 16. jula 2009

¹¹ Strategija izjednačavanja mogućnosti osoba sa invaliditetom F BiH

¹² „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 31/03, 75/06, 32/10 - Član 4. Stav 1. Tačka a)

¹³ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 31/03, 75/06, 32/10 - Član 4. Stav 2. Tačka a)

28 Zakonom o poštanskom prometu Federacije BiH utvrđeno je da pošanske usluge moraju biti dostupne svim građanima Bosne i Hercegovine, bez bilo kakve diskriminacije. Sloboda komunikacije putem pismovnih i drugih poštanskih pošiljaka mora biti zagarantirana svim fizičkim i pravnim licima u BiH, bez bilo kakvih ograničenja. Interes svih korisnika poštanskih usluga mora biti zaštićen kroz raspoloživost i kvalitet usluga.¹⁴ Osobe sa invaliditetom imaju različite oblike beneficija u telekomunikacionom sistemu pri pretplati na fiksne, mobilne telefone i slično.

Jezik

29 Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je na 55. Sjednici Predstavničkog doma, održanoj 10. juna 2009. godine, i na 35. sjednici Doma naroda, održanoj 15. septembra 2009. godine, usvojila je Zakon o upotrebi znakovnog jezika u BiH¹⁵. Ovim Zakonom propisuje se pravo gluhih lica na upotrebu znakovnog jezika u Bosni i Hercegovini i pravo gluhih lica na informiranje njima prilagođenim tehnikama, kao i obim i način ostvarivanja prava na tumača znakovnog jezika radi njihovog ravnopravnog uključivanja u životnu i radnu okolinu, kao i u sve oblike društvenog života s jednakim pravima i uslovima te s jednakim mogućnostima kakve imaju lica bez oštećenja sluha.

Diskriminacija na osnovu invaliditeta

30 Ustav Bosne i Hercegovine garantuje najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava. Bosna i Hercegovina se Ustavom obavezala da će osigurati za sve građane ravnopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava i sloboda, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, što uključuje i invalidnost.

31 Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim ostalim zakonima.

32 Zakon o zabrani diskriminacije BiH¹⁶ uspostavlja okvir za ostvarivanje istih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije. Diskriminacijom se smatra svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke

¹⁴ "Službene novine Federacije BiH", broj 76/04 – Član 4.

¹⁵ „Službeni glasnik BiH“ broj 75/09

¹⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09

pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i pola, polnog izražavanja ili orijentacije, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi prava i sloboda u svim oblastima javnog života.

33 Zakonom su propisani izuzeci od principa jednakog postupanja, koji se, između ostalih, odnose na lica sa invaliditetom, na način da su propisane zakonske mjere i radnje koje se neće smatrati diskriminacijskim kada se svode na nepovoljno razlikovanje ili različito postupanje ako su zasnovane na objektivnoj i razumnoj opravdanosti, te kada se njima ostvaruje legitiman cilj i ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se nastoji realizovati.

34 Zakon o zabrani diskriminacije BiH se primjenjuje na postupanje svih javnih tijela na nivou države, entiteta, kantona i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, opštinskih institucija i tijela, te pravnih lica s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih lica, u svim oblastima života, uključujući socijalnu zaštitu, zaštitu porodice s djecom i zaštitu osoba s invaliditetom.

35 Zakon o zabrani diskriminacije BiH propisuje novčane kazne za prekršaje predviđene Zakonom. Za prekršaje propisane Zakonom mogu se izreći zaštitne mjere oduzimanja predmeta i zabrana obavljanja određene profesionalne djelatnosti, poslovne aktivnosti ili dužnosti. Zaštitne mjere oduzimanja predmeta obavezno se izriču svaki put kada je prekršaj izvršen korišćenjem tih predmeta, odnosno kada su predmeti bili namijenjeni izvršenju prekršaja ili su predmeti nastali zbog izvršenja prekršaja.

36. Pitanja invaliditeta još uvijek se upućuju na rješavanje u socijalni sektor a ne u oblast u kojoj se javljaju, što je jedna od elementarnih diskriminacija, odnosno jedan od jasnih vidova segregacije.

37. Politika u oblasti invaliditeta u BiH („Službeni glasnik BiH“ broj 76/08) predviđa inkluzivni pristup, a i Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011-2015. predviđa mjere i aktivnosti koje su u funkciji uklanjanja diskriminacije u svim oblastima od značaja za osobe sa invaliditetom.

38. U oblasti socijalne zaštite se kontinuirano djeluje na uklanjanju diskriminacije osoba sa invaliditetom kroz osiguranje ekonomske potpore i društvene integracije, kao i na promicanju prava, potreba i mogućnosti osoba sa invaliditetom. Naime, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (“Službene novine Federacije

BiH“ br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09), uključuje kaznene odredbe za sve koji prekrše zakonske odredbe, gdje se navodi i zabrana diskriminacije.

Razumno prilagođavanje

39. Vlada Republike Srpske je osnovala Interesorno tijelo za pomoć i zaštitu lica sa invaliditetom sa zadatkom da prati stanje potreba lica sa invaliditetom u RS, te da analizira aktivnosti na planu zaštite i poboljšanja socijalnog statusa svih kategorija lica sa invaliditetom u RS. U toku je imenovanje novih članova. Aktivnosti ovog tijela su usklađivanje zakonske regulative i implementacija Strategije za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom 2010.- 2015. koja podrazumjeva razumno prilagođavanje u svim sferama u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom koja je temelj obje startegije u BiH.

40. Na osnovu čl. 8. stav 1. i 112. stav 4. Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/06, 72/07 i 32/08), Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na 109. sjednici, održanoj 16. jula 2009. godine, donijela je Uredbu o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko – urbanističkih prepreka za lica sa umanjenim tjelesnim mogućnostima.

38 Kako bi se osobi sa invaliditetom osiguralo izvršavanje radnih zadataka u ravnopravnom položaju u odnosu na druge zaposlenike, Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom FBiH¹⁷ i Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida RS¹⁸ regulirani su načini osiguravanja prilagođavanja radnog mjesta i uslova rada.

Univerzalni dizajn

41. Promicanje primjene načela univerzalnog dizajna jedna je od mjera Nacionalnog SIMOSI i Strategije za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010-2015, što uključuje osiguravanje pristupačnosti svih javnih službi i javnog prevoza te osiguravanje pristupačnog okruženja u skladu sa načelima univerzalnog dizajna. Nositeljima provedbe navedene mjere određena su resorna ministarstva u suradnji sa organizacijama civilnog društva te jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave.

¹⁷ „Službene novine F BiH“ 09/10

¹⁸ Službeni glasnik Republike Srpske”, br:54/09, 37/11

42. Univerzalni dizajn je vidljiv u većini gradova BiH kao što je Banjaluka, Sarajevo, Tuzla i drugi.

Primjena općih načela Konvencije

43. Iako je Bosna i Hercegovina podjeljena na dva entiteta i Distrikt Brčko strateška opredjeljenja poštivanja ljudskih prava su utkana u Ustav Bosne i Hercegovine i njenih sastavnih jedinica.

44. U Republici Srpskoj imenovano Interresornog tijelo za pomoć i zaštitu lica sa invaliditetom Vlada Republike Srpske upozna je sa svojim radom Vladu RS i posljednji izvještaj je razmatran na 32. sjednici održanoj 21.09.2011. godine i isti je prihvatila. Vlada Republike Srpske je svojim Zaključkom broj: 04/1-012-2-2208/11 od 21.09.2011. godine u cilju inteziviranja aktivnosti na unapređenju društvenog položaja lica sa invaliditetom zadužila sva ministarstva da revidiraju akcione planove ministarstava u vezi sa Strategijom unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom 2010-2015. godine. i da pruže punu podršku radu Interresornog tijela. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS sprovodi aktivnosti na pripremi Prijedloga rješenja o imenovanju novih članova Interresornog tijela koji će biti upućen Vladi, na razmatranje. U toku su aktivnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS i Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite RS na sagledavanju mogućnosti formiranja Centra za pitanja lica sa invaliditetom kao republičke upravne organizacije. Odbor jednakih mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske je svojim zaključkom broj: 02/4.12-1967-1/11 od 31.10.2011. godine zadužio ministarstva da u skladu sa Strategijom izrade akcione planove i jasno definišu budžetske linije na godišnjem nivou za realizaciju aktivnosti, kao i analiziraju i zakone za koje su nadležni i predlože potrebne izmjene u zakonskoj regulativi, kao i da jednom godišnje Narodnoj skupštini Republike Srpske podnese Izvještaj o realizaciji Strategije koji je stavljen u plan rada Vlade Republike Srpske za 2012. godinu. Sve navedene aktivnosti su u toku i njima koordinira Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.

45. Osobe sa invaliditetom se uključuju kao članovi u komisije koje rade na izradi strateških dokumenata, nacionalnih i lokalnih strategija, zakona, upravljačkim tijelima u državnim institucijama (primjer Upravni odbor Centra za socijalni rad Sarajevo, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje RS i drugi).

46. Principi transparentnosti kojih se pridržavaju i Vijeće ministara BiH i vlade entiteta i Distrikta Brčko omogućavaju da se na javnim raspravama uključe predstavnici osoba s invaliditetom u sve procese.

B. DIO IZVJEŠĆA VEZAN UZ POSEBNA PRAVA

Članak 5. i članci 8.-30.

Član 5. Jednakost i nediskriminacija

47. Jednakost kao jedna od najviših vrednota ustavnog poretka Bosne i Hercegovine dodatno je učvršćena donošenjem Zakona o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, broj 59/09) u kojem se na jednom mjestu sažimaju odredbe o diskriminaciji koje su se do njegova donošenja nalazile u raznim zakonima.

48. Diskriminirana osoba svoja prava može zaštititi i ostvariti i sudskim putem na 2 načina, u postupku pred sudom u kojem traži zaštitu nekog svog prava koje je povrijeđeno diskriminatornim postupanjem, ili u posebnoj antidiskriminacijskoj parnici iniciranoj podnošenjem antidiskriminacijske tužbe. Zakonom je normiran i institut udružne tužbe kao instrument koji omogućava raznim kolektivnim skupinama da sudskim putem realiziraju svoje pravo na zaštitu od diskriminatornog djelovanja. Nju mogu podnijeti udruženja, tijela, ustanove ili druge organizacije koje su osnovane u skladu sa zakonom, a imaju opravdani interes za zaštitu kolektivnih interesa određene skupine.

49. Udruženja, tijela, ustanove ili druge organizacije koje su registrovane u skladu sa propisima koji regulišu udruživanje građana u Bosni i Hercegovini, a imaju opravdan interes za zaštitu interesa određene grupe ili se u okviru svoje djelatnosti bave zaštitom od diskriminacije određene grupe lica, mogu da podnesu tužbu protiv lica koje je povrijedilo pravo na jednako postupanje, ako učine vjerovatnim da je postupanjem tuženog povrijeđeno pravo na jednako postupanje većeg broja lica koja pretežno pripadaju grupi čija prava tužilac štiti.

50. Međutim, uprkos postojanju zakona evidentno je prisustvo diskriminacije jer politike u ovoj oblasti provodi više nadležnih organa kroz pojedinačne politike u oblasti zdravstvene zaštite, rada, zapošljavanja, boračko-invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata, i socijalne zaštite.

51. Ovako podijeljena nadležnost rezultira neujednačenošću prava lica sa invaliditetom s obzirom na uzrok invalidnosti, mjesto boravka i odsustvom zajedničkih kriterija pod kojima se prava ostvaruju. Zbog toga postoje velike razlike u pravima s obzirom na status pojedinih kategorija lica sa invaliditetom. Pojedine kategorije ostvaruju prava već sa 20%, druga sa 30%, treća sa 60%, a određene kategorije sa 90% invaliditeta. Isto tako, vrlo su velike razlike u osnovicama od kojih se određuju osnovice za naknade: lična invalidnina, novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica i naknade za ortopedki dodatak. Prema Izvještaju o stanju u oblasti invalidnosti¹⁹ i koji je izradila grupa sastavljena od predstavnika organizacija članica Mreže organizacija osoba/lica sa invaliditetom Bosne i Hercegovine a koji je izrađen u okviru projekta koji provodi Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj - ACED u partnerstvu sa Koordinacionim odborom invalidskih organizacija Republike Srpske – KOOIRS od marta 2012. godine iznosi se kreću od 41,00 KM do 1.800,00 KM zavisno od vrste invalidnosti i mjesta stanovanja. U Bosni i Hercegovini, kako je u svom istraživanju konstatovao Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, najčešće se i najgrublje krše prava osoba sa invaliditetom u oblasti: socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, prava na dostupnost informacija, rada i zapošljavanja, te u oblasti organizovanog djelovanja lica sa invaliditetom.

52. Osnovni problem u ovoj oblasti je da se država odnosi prema licima sa invaliditetom ne vodeći računa o njihovoj objektivnoj situaciji i potrebama, već u funkciji grupe kojoj pripadaju i porijeklu invaliditeta. Osobe sa invaliditetom kojima invaliditet nije posljedica ratnih dejstava su u znatno nepovoljnijoj poziciji u odnosu na civilne žrtve rata i ratne vojne invalide.

53. Zaštitu svojih prava protiv diskriminacije osobe sa invaliditetom mogu pokrenuti i putem Ombudsmana za ljudska prava BiH i Ombudsmana za djecu RS.

54. Izvještaj Ombudsmana za ljudska prava BiH za 2011. godinu²⁰ „Uprkos međunarodnim dokumentima, ustavima u BiH i donesenom Zakonu o zabrani diskriminacije, lica sa invaliditetom u BiH višestruko su diskriminisana. Povodom žalbe broj Ž-SA-06-471/11, ali i drugih žalbi te vrste, ombudsmeni su utvrdili da se postojećim zakonima na različit način regulišu prava vojnih invalida, civilnih žrtava rata i neratnih osoba sa invaliditetom. Različiti su i postupci i uslovi za sticanje statusa osobe sa invaliditetom, kao i budžetska sredstva za ostvarivanje prava na osnovu invalidnosti, pri čemu su visine naknada i izdvajanja za vojne invalide znatno veća u odnosu na civilne. Primjetna je diskriminacija lica s invaliditetom

¹⁹ Izvještaj o stanju u oblasti invalidnosti Koordinacioni odbor invalidskih organizacija RS, mart 2012. godine str.10

²⁰ Izvještaj o pojavama diskriminacije u BiH za 2011. Ombudsmana za ljudska prava BiH . godinu str.

prema mjestu boravišta, odnosno prebivališta, a to posebno dolazi do izražaja s obzirom na to da su prava lica s invaliditetom, koja su utvrdili nadležni organi jednog entiteta, u slučaju promjene prebivališta lica s invaliditetom neprenosiva na teritoriju drugog entiteta. U istom izvještaju nije posebno evidentiran broj slučajeva po osnovu invalidnosti a koji su se obratili ovoj instituciji.

55. Prema izvještaju Ombudsmena za djecu RS za 2011. godinu od ukupno 451 prijave 7,6% ili 34 se odnosilo na pitanja djece sa invaliditetom²¹. U istom izvještaju je ocjenjeno da postoji napredak u oblasti zaštite prava djece sa invaliditetom.

56. Zaštitu svojih prava osoba sa invaliditetom mogu pokrenuti u skladu sa Zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći u niz institucija u BiH. Posebno je omogućena zaštita prava putem ove mreže osobama koje su socijalno ugrožene.

Član 8. Podizanje svijesti

57. Podizanje svijesti javnosti i osoba sa invaliditetom je utkano u strategije oba entiteta. Jasno opredjeljenje da je podizanje svijesti kako javnosti tako i samih osoba sa invaliditetom je dio svih programa koji su implementirani u BiH, ne samo od strane organizacija osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija već i u drugim institucijama ljudskih prava ali i drugim oblastima života. Princip „Ništa o nama bez nas“ se promovira kroz niz projekata koji se implementiraju na teritoriji BiH. Na polju jačanja svijesti osoba sa invaliditetom prisutno je izdavaštvo putem kojeg se izdaje nekoliko časopisa u BiH: „Svjet tišine“, „Inicijativa“, „Partner novosti“ i drugi koji se redovno distribuiraju članovima. U okviru dvije organizacije iz oba entiteta se implementira projekat „Ljudska prava i samostalno življenje u Bosni i Hercegovini“ koji je u posljednje tri godine organizovao godišnje po tri foruma za organizacije OSI na kojima se diskutuje o aktuelnoj problematici i razmjenjuju iskustva kako bi se postigla ujednačenost snaga organizacija OSI u okviru BiH ali i ujednačilo njihovo djelovanje na Vlasti u svim entitetima i distriktu Brčko.

58. U okviru istog projekta je 2011. godine održan i prvi Filmski festival na temu promocije prava i mogućnosti OSI u Banjaluci. Inicijative za snimanje filmova koji mogu poslužiti podizanju svijesti javnosti su sve prisutnije pa imamo filmove koji su snimljeni u Savezu slijepih RS, Humanitarnoj organizaciji „Partner“.

59. Tokom 2010. i 2011. godine Federalno ministarstvo rada i socijalne politike vodilo je medijske kampanje koje promoviraju prava i mogućnosti osoba sa invaliditetom kroz

²¹ Izvještaj Ombudsmena za djecu RS za 2011. godinu broj 336- I/12, str. 21.

prezentaciju dokumeta Staretegija za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011-2015. Takođe, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u suradnji i koordinaciji sa organizacijama za zbrinjavanje osoba sa invaliditetom, provodilo je kampanje pogotovo u obilježavanju značajnih datuma kao što su 3. decembar Međunarodni dan osoba sa invaliditetom, 21. mart Međunarodni dan osoba sa Donjnovim sindromom, itd., a osobe sa invaliditetom su bile uključene u aktivnosti koje je provodilo ministarstvo.

60. U sklopu projekta Socijalna inkluzija osoba s intelektualnim teškoćama, Savez Sumero²² je organizovao podizanje svijesti cjelokupne zajednice o mogućnostima osoba s intelektualnim teškoćama za život u lokalnoj zajednici. Također, organiziran je i javni događaj „Provedite 24 sata u zavodu“ putem kojeg se utjecalo na podizanje svijesti javnosti o teškim uslovima života osoba s intelektualnim teškoćama u zavodima. Za ovu priliku kreiran je video spot i jingl²³ koji su najavljivali događaj.

61. Urađene su pristupačne verzije UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, na Brajevom pismu i „easy to read“ za osobe sa intelektualnim teškoćama.

62. Povodom međunarodnog dana osoba sa invaliditetom 3. decembra se širom Bosne i Hercegovine organizuju različiti oblici promotivnih aktivnosti koje redovno prate mediji a sredstva za obilježavanje se uglavnom izdvajaju na nivou lokalnih i entitetskih vlasti. U toku je dvogodišnji projekat Jačanje kapaciteta invalidskih organizacija“ koji finansijski podržava Evropska Unija kroz program „Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava – EIDHR“ a provodi ga Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj - ACED u partnerstvu sa Koordinacionim odborom invalidskih organizacija Republike Srpske - KOOIRS.

63. Podizanju svijesti javnosti značajno pomaže uključivanje pitanja invalidnosti u emisije na elektronskim medijima koje imaju duže trajanje. Tako npr. Javni televizijski servis RS ima emisiju koja se emituje svaki dan u trajanju od 45 minuta “U fokusu“ u okviru koje se pitanja osoba sa invaliditetom tematski obrađuju najmanje 4 puta mjesečno.

Član 9. Pristupačnost

64. Zakonom o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine²⁴, odnosno Uredbom o prostornim standardima, urbanističko – tehničkim

²² SAVEZ ORGANIZACIJA ZA PODRŠKU OSOBAMA SA INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA F BiH „SUMERO“

²³ [HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?FEATURE=PLAYEREMBEDDED&v=w2fBVQUSMAI](http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=w2fBVQUSMAI)

²⁴ "SLU BENE NOVINE FEDERACIJE BIH", BR. 2/06, 72/07 I 32/08

uslovima i normativima za prječavanje stvaranja arhitektonsko – urbanističkih prepreka za lica sa umanjenim tjelesnim mogućnostima („Sl. novine FBiH“ br. 48/09.) utvrđuju se prostorni standardi, urbanističko-tehnički uslovi i normativi za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka koje mogu ometati ili sprječavati kretanje, boravak i rad lica umanjenih tjelesnih mogućnosti pri zadovoljavanju njihovih osnovnih životnih, radnih i drugih potreba. Odredbe ove Uredbe ne mogu predstavljati ograničenje za primjenu uslova većeg stepena pristupačnosti kod planiranja i projektovanja građevina javne, poslovne, stambene i stambeno-poslovne namjene, svih drugih javnih površina kao i svih građevinsko-zanatskih i instalaterskih radova, te uslova i načina jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti građevina stambene i stambeno-poslovne namjene. Na jednak način pristupačnost je uređena i u RS Pravilnikom o uslovima za planiranje i projektovanje građevina za nesmetano kretanje djece i osoba sa umanjenim tjelesnim sposobnostima.²⁵ Zakonom o omladinskom organizovanju²⁶ u Republici Srpskoj obavezuje se grad i opština da na osnovu utvrđenih kriterijuma, koje donosi komisija za mlade, obezbijede pristupačne i prilagođene objekte i uslove u kojima mladi mogu da izraze i pokažu svoje kreativne sposobnosti, kao i da obavljaju omladinske aktivnosti (član 61), a Vlada da obezbijedi pristupačan i prilagođen prostor i druge uslove za rad Omladinskog savjeta (član 62). Strategijom razvoja sporta u Republici Srpskoj 2008-2012 navodi se da, između ostalo Neizgrađeni sportski objekti ili objekti na kojim se izvodi rekonstrukcija tokom čitave godine moraju biti lako dostupni korisnicima svih životnih doba, bez obzira na njihovo tjelesno i zdravstveno stanje (osobe sa invaliditetom i starije osobe). Osim uklanjanja arhitektonskih barijera na ulazu u sportski objekat, neophodno je primjeniti evropske građevinske standarde koji predviđaju da se sportistima sa invaliditetom omogući nesmetan prilaz sportskom terenu i svim pratećim prostorijama (svlačionicama, tuš kabini, toaletu i sl.), te se kao jedan od uslova za sufinansiranje projekta izgradnje i rekonstrukcije sportskih objekata postavlja i taj da objekat mora biti pristupačan licima sa invaliditetom kako bi bila u mogućnosti da pristupuju sportskim manifestacijama kao gledaoci ili akteri samog takmičenja.

65. Članom 37. stav 3. Instrukcije za sigurnost i interoperabilnost željezničkog sistema utvrđeno da na stanicama i stajalištima moraju biti izvedeni prilazi do putničkih vozova tako da omogućavaju što lakši prilaz putnicima i osobama sa ograničenim mogućnostima kretanja („Službeni glasnik BiH“ broj. 11/12)

²⁵ SLUŽBENI GLASNIK RS 2/03 OD 18.01.2003.

²⁶ SLUŽBENI GLASNIK RS BR. 58/04, 115/08 I 1/12

66. U skladu sa članom 10. Zakona o javnom prijevozu Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj.28/06 i 2/10) skupština kantona svojim propisom uređuje način organizacije i broj vozila javnog prijevoza koji će biti opremljeni uređajima za olakšan ulaz i izlaz osobama sa invaliditetom.

67. Pravilnikom o načinu obilježavanja vozila kojim upravlja osoba sa oštećenim ekstremitetima²⁷ regulisan je način dobijanja znaka kojim se obilježava vozilo kojim upravlja osoba sa oštećenjem ekstremiteta.

ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O OSNOVAMA BEZBJEDNOSTI SAOBRAĆAJA NA PUTEVIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

27.02.2007. u “Službenom glasniku BiH” broj: 13/07, na osnovu člana 29., stav 3. Zakona o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini, objavljen je: “Pravilnik o načinu obilježavanja vozila kojim upravlja osoba sa oštećenim ekstremitetima”

U Pravilniku Član 2. (Uvjeti za dobivanje znaka pristupačnosti) glasi: «Znak pristupačnosti može dobiti osoba sa oštećenim ekstremitetima, čiji su ekstremiteti bitni za upravljanje vozilom oštećeni najmanje 60 posto (u daljem tekstu: osoba s invaliditetom)».

Izvršena je Izmjena u Zakonu Službeni glasnik 48/10, član 29. stav 3. koji reguliše:

Član 10.

U članu 29. iza stava (2) dodaju se novi st. (3) i (4) koji glase:

"(3) Osim vozila iz stava (2) ovog člana posebnim znakom mogu biti obilježena i vozila u kojima se za vrijeme prevoženja nalaze lica sa stepenom invaliditeta 100%.

(4) Na posebno označenim mjestima za parkiranje vozila iz st. (2) i (3) ovog člana može se parkirati samo vozilo obilježeno znakom iz st. (2) i (3) ovog člana".

Dosadašnji stav (3) koji postaje stav (5) mijenja se i glasi:

"(5) Bliže odredbe o načinu obilježavanja vozila iz st. (2) i (3) ovog člana pravilnikom propisuje ministar."

Pravilnik koji se pominje, nije još urađen.

68. Prema SIMOSI u Federaciji BiH, osobe sa invaliditetom se nalaze u izuzetno neravnopravnom položaju u odnosu na druge građane, a barijere su prisutne u svim segmentima življenja. Još uvijek nije uspostavljen zadovoljavajući sustav uređenja i pristupa javnim ili stambenim objektima, kao i prijevoznim sredstvima. Federalno ministarstvo

²⁷ Službeni glasnik BiH broj 13/07 od 27.02.2007.

prostornog uređenja je donijelo Uredbu o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe sa umanjnim tjelesnim mogućnostima („Službene novine Federacije BiH“, broj 48/09), ali barijere su još uvijek značajno prisutne, ne samo na ranije izgrađenim objektima i javnim površinama, već se rade i novi objekti koji ne zadovoljavaju propisane norme i standarde.

69. Prevoz je jedan od temeljnih uslova za postizanje jednakih mogućnosti. Postoje pojedinačni pozitivni primjeri kao što je uspostavljanje taksi prevoza u Gradu Banjaluci. Pored gradskog prevoza, nepristupačni su i vozovi, željezničke stanice, brodovi, informacije o voznom redu. Može se reći da u aviosaobraćaju postoji odgovarajući nivo pristupačnosti za osobe sa invaliditetom.

Član 10. Pravo na život

70. Pravo na život zagantovano je Ustavom BiH te dodatno učvršćeno potpisivanjem brojnih međunarodnih dokumenata koji su dio pravnog poretka BiH. Zakonodavstvo priznaje i štiti pravo na život i opstanak osoba sa invaliditetom na ravnopravnoj osnovi s drugima. Osobe sa invaliditetom su zaštićene od diskriminatorne primjene eutanazije i samoubistva uz asistenciju. Krivičnim zakonima Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta BiH inkriminisano je krivično djelo „Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu“ (KZ RS čl. 153, KZ FBiH čl. 170.) i „Učestvovanje u samoubistvu“ (KZ BD BiH čl. 167.). U Federaciji BiH, Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine FBiH“ br. 40/10) u članu 17. je utvrđeno da pacijent ima pravo da slobodno odlučuje o svemu što se tiče njegovog života i zdravlja, osim u slučajevima kada to direktno ugrožava život i zdravlje drugih.

71. Prema Zakonu o uslovima i postupku za prekid trudnoće prekid trudnoće može se izvršiti do navršene desete gestacijske nedjelje trudnoće. Izuzetno, prekid trudnoće može se izvršiti i poslije navršene desete gestacijske nedjelje trudnoće:

a) kada se na osnovu medicinskih indikacija utvrdi da se na drugi način ne može spasiti život ili otkloniti teško narušavanje zdravlja žene,

b) kada se na osnovu naučno-medicinskih saznanja može očekivati da će se dijete roditi sa teškim tjelesnim ili duševnim nedostacima,

v) kada je do začeca došlo izvršenjem krivičnog djela i

g) kada se utvrdi postojanje psihosocijalnih indikacija za prekid trudnoće.²⁸

Trenutno se ne vode statistički podaci vezani uz izvršene prekide trudnoće u slučajevima kada se na temelju indikacija očekivalo da će se dijete roditi sa teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama.

Mjere zabrane prisilne sterilizacije su definirane Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata²⁹, koji definira pravo **pacijenta na samoodlučivanje i pristanak**: Član 17. glasi: „Pacijent ima pravo da slobodno odlučuje o svemu što se tiče njegovog života i zdravlja, osim u slučajevima kada to direktno ugrožava život i zdravlje drugih. Pravo iz stava 1. ovog člana ne podrazumijeva eutanaziju. Bez pristanka pacijenta ne smije se, po pravilu, nad njim preduzeti nikakva medicinska mjera. Medicinska mjera protivno volji pacijenta, odnosno roditelja, staratelja ili zakonskog zastupnika poslovno nesposobnog pacijenta, može se preduzeti samo u izuzetnim slučajevima koji su utvrđeni zakonom i koji su u skladu sa liječničkom etikom.

Medicinska mjera protivno volji pacijenta, odnosno roditelja, staratelja ili zakonskog zastupnika poslovno nesposobnog pacijenta, može se preduzeti i u sprovođenju tjelesnog pregleda i drugih radnji za potrebe krivičnog postupka, odnosno obaveznog psihijatrijskog vještačenja u slučaju sumnje da je isključena odnosno smanjena uračunljivost osumnjičenog odnosno optuženog za krivično djelo, saglasno propisima o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.”

Član 11. Rizične situacije i humanitarna krizna stanja

72. Članom 64. Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća³⁰, ovisno od stepena ugroženosti određenog područja, evakuacija može biti po obimu potpuna ili djelomična, a po vremenu izvođenja pravovremena ili naknadna. Potpuna evakuacija obuhvata evakuaciju cjelokupnog stanovništva s područja koje može biti zahvaćeno ili je zahvaćeno prirodnim i drugim nesrećama ili u slučaju opasnosti od rušenja ili prelijevanja visokih brana na akumulacijama. Djelomična evakuacija obuhvaća evakuaciju samo određenih kategorija stanovništva kao što su teško ranjeni i bolesni; **invalidi preko**

²⁸ "Službeni glasnik Republike Srpske" 2008 – Član 11.

²⁹ ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10)

³⁰ "Službene novine Federacije BiH", br. 39/03, 22/06 i 43/10

60% invalidnosti; stari i iznemogli građani; trudnice; majke s djecom do sedam, odnosno dvoje i više djece do deset godina života; djeca i učenici osnovnih škola i druga lica za koja se ocijeni da nemaju uvjeta za život i efikasnu zaštitu na ugroženom području.

73. Zakonom o humanitarnoj djelatnosti i humanitarnim organizacijama definirane su humanitarne organizacije, humanitarna pomoć te uslovi njezinog pružanja.

74. Crveni krst BiH, Karitas i Merhamet svojim redovnim aktivnostima vode posebnu brigu o zaštiti osoba sa invaliditetom. U distribuciji humanitarne pomoći osobama sa invaliditetom primjenjuju se načela individualnog pristupa na način da se humanitarna pomoć dostavlja u njihove domove, mjesto stanovanja odnosno boravka. Takav pristup dostave humanitarne pomoći primjenjuje se i u rizičnim situacijama.

Član 12. Ravnopravnost pred zakonom

75. Sva lica pred zakonom su jednaka u Bosni i Hercegovini u skladu sa Ustavom BiH i ostalim zakonima. Dakle, kada je u pitanju ravnopravnost osoba sa invaliditetom pred zakonom, sve osobe bilo sa invaliditetom ili ne, su jednake pred zakonom, s tim što su ograničene osobe koje imaju duševne i psihičke smetnje zbog kojih ne mogu da rasuđuju. Tada govorimo o oduzimanju poslovne sposobnosti, postavljanju staratelja i nadzoru određenih institucija.

76. Poslovna sposobnost se stiče sa navršениh 18 godina života ili sklapanjem braka prije punoljetnosti. Porodičnim zakonom („Službeni glasnik Republike Srpske broj: 54/02) regulisano je starateljstvo nad licima kojima je oduzeta poslovna sposobnost. Lice kome je pravosnažnom odlukom suda djelimično ili potpuno oduzeta poslovna sposobnost, organ starateljstva staviće pod starateljstvo. Starateljstvo nad licima kojima je oduzeta, odnosno ograničena poslovna sposobnost prestaje kada im se odlukom suda donesenom u vanparničnom postupku vrati poslovna sposobnost. Odluka u stavljanju lica pod starateljstvo se donosi na osnovu mišljenja ljekara vještaka i u cijeli proces je uključen organ starateljstva. Kao posebna mjera se može odrediti starateljstvo u činu koje ograničenog trajanja i za posebne situacije. Na isti način je regulisano i Porodičnim zakonom FBiH³¹ u Federaciji BiH.

77. Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti može pokrenuti organ starateljstva, članovi porodice. Starateljstvo nad osobama kojima je oduzeta, odnosno ograničena poslovna sposobnost prestaje kada im se odlukom suda donesenom u vanparničnom postupku vrati poslovna sposobnost³².

³¹ „Službene novine F BiH

³² „Službene novine F BiH – Član 196.

78. Strategijom za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2010-2015 predviđene su reforme zakonodavstva Porodičnog zakona, Zakona o socijalnoj zaštiti u navedenom roku i njegovo usklađivanje.

79. Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011-2015 nalaže preduzimanje mjera, odnosno usklađivanje svih zakonskih i drugih akata iz oblasti socijalne zaštite na nivou Federacije BiH i kantona sa Konvencijom UN-a o pravima osoba sa invaliditetom (Generalna skupština UN-a. A/RES/61/106, 24/01/2007)

80. Članom 210. Porodičnog zakona RS regulisano je da je staralac lica kome je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost dužan da se naročito stara o njegovoj ličnosti, vodeći računa o uzrocima zbog kojih mu je oduzeta, odnosno ograničena poslovna sposobnost, i da nastoji da se ti uzroci otklone i da se to lice osposobi za samostalan rad. Istim zakonom je regulisano produženo roditeljsko pravo koje može biti do 26. godine lica sa invaliditetom, a omogućava roditeljima da u tom periodu koriste prava iz dječije zaštite za djecu – lica sa invaliditetom (pravo na dječiji doplatak, skraćeno radno vrijeme).

81. Članom 160 stav 1. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) je, između ostalog, propisano da je starateljstvo oblik zaštite punoljetnih osoba koje nisu sposobne, ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama. Svrha starateljstva je zaštita osobe i interesa punoljetnih šticećenika, naročito njihovim liječenjem i osposobljavanjem za samostalan život i rad (član 161. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine).

82. Pravomoćnu odluku o oduzimanju, odnosno ograničenju poslovne sposobnosti sud je dužan bez odlaganja, dostaviti nadležnom organu starateljstva koji će u roku od 30 dana od dana prijema odluke osobu kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost staviti pod starateljstvo (član 192. stav 3. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine).

83. Članom 193. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine je propisano da je staratelj osobe kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost dužan naročito starati se o njenoj osobe, vodeći računa o uzrocima zbog kojih joj oduzeta, odnosno ograničena poslovna sposobnost i nastojati da se ti uzroci otklone i ta osoba osposobi za samostalan rad. Pored toga, Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine je propisano da je staratelj, pri poduzimanju radnji o staranju o osobe, pravima, obavezama i interesima šticećenika i upravljanju šticećenikovom imovinom, dužan cijeliti mišljenje šticećenika koji je sposoban shvatiti o čemu se radi (član 171. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine), odnosno da će staratelj, pri poduzimanju svakog važnijeg posla, kada je to moguće, uzeti u obzir mišljenje šticećenika, ako je šticećenik sposoban shvatiti o čemu se radi (član 176. stav 2.

Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine). Iz navedenog proizilazi da osobu kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost može zastupati samo imenovani staratelj, odnosno nadležni organ starateljstva, koji poduzima potrebne mjere da se na najbolji način ostvari svrha starateljstva.

84. Članom 178. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) je propisano da staratelj ne može, bez prethodnog odobrenja organa starateljstva, poduzimati poslove koji prelaze okvire redovnog poslovanja ili upravljanja štíćenikovom imovinom. Pored toga, Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine sadrži odredbe kojima je propisano da je staratelj dužan podnijeti organu starateljstva izvještaj o svom radu i o stanju štíćenikove imovine u januaru svake godine za prethodnu godinu, kao i kad to zatraži organ starateljstva. Iz izvještaja se mora vidjeti kako se staratelj stara o osobnosti štíćenika i zaštiti njegovih interesa, a naročito o njegovom zdravlju, odgoju i obrazovanju. Organ starateljstva je dužan savjesno razmotriti izvještaj i, prema potrebi, poduzimati odgovarajuće mjere za zaštitu interesa štíćenika. Pored kontrole rada staratelja prihvaćanjem izvještaja o njegovom radu, organ starateljstva dužan je povremeno, osobnim uvidom, kontrolisati kako staratelj vrši dužnosti prema štíćeniku (član 180. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine).

85. Članom 196. stav 1. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) propisano je da starateljstvo nad osobama kojima je odluzeta, odnosno ograničena poslovna sposobnost prestaje kada im se odlukom suda donesenom u vanparničnom postupku vrati poslovna sposobnost. Stavom 2. istog člana propisano je da pravomoćnu odluku o vraćanju poslovne sposobnosti sud odmah dostavlja organu starateljstva.

86. Članom 4. Zakona o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama³³ navodi se kao osnovno načelo da svaka osoba sa duševnim smetnjama ima pravo na zaštitu i unaprjeđivanje svoga zdravlja. Osoba sa duševnim smetnjama ima pravo na jednake uslove liječenja kao i svaka druga osoba kojoj se pruža zdravstvena zaštita. Slobode i prava osobe sa duševnim smetnjama mogu se ograničiti samo zakonom ako je to nužno radi zaštite zdravlja ili sigurnosti te ili drugih osoba.

87. Članom 24. Zakona o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima („Službeni glasnik RS“ 46/04) regulisano je da lice sa mentalnim poremećajem za koje se osnovano sumnja da može

³³ „Službene novine Federacije BiH“ broj 37/01 i 40/02

neposredno ugroziti vlastiti život ili zdravlje, odnosno život i zdravlje drugih, u posebno hitnim slučajevima mogu ovlašćena službena lica nadležnog ministarstva unutrašnjih poslova prisilno dovesti u zdravstvenu ustanovu nadležnu prema prebivalištu ili boravištu lica, odnosno prema mjestu na kojem je lice trenutno zatečeno.

88. Prema važećem zakonodavstvu u Federaciji BiH postoji institut oduzimanja poslovne sposobnosti i ograničavanja poslovne sposobnosti, a postupak se provodi pred nadležnim sudom na osnovu Zakona o vanparničnom postupku, kada se radi o osobama sa ograničenim psihičkim sposobnostima i duševnim bolestima. Poslovna sposobnost može biti oduzeta potpuno, kada se radi o teškim oblicima psihičkih poremećaja i djelimično kada su u pitanju blaži oblici, te može trajati, ukoliko se radi o blažim oblicima određeni vremenski period. Prema Članu 4. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama³⁴, Slobode i prava osobe sa duševnim smetnjama mogu se ograničiti samo zakonom ako je to nužno radi zaštite zdravlja ili sigurnosti te ili drugih osoba.

89. Takođe, Zakonom o vanparničnom postupku³⁵ data je mogućnost zadržavanja duševno bolesnih osoba na zdravstveno liječenje i bez njihovog pristanka, kada se mora obavijestiti sud u roku od 24 sata i provesti postupak pred sudom, koji odlučuje o periodu zadržavanja duševno bolesne osobe u bolnici.

Član 13 – Pristup pravdi

90. Pristup pravdi je omogućen pod jednakim uslovima svim građanima BiH u skladu sa članom 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala.

91. Krivično zakonodavstvo na nivou Bosne i Hercegovine garantuje jednak pristup pravdi. Na entitetskom nivou jednake uslove za pristup pravdi definišu zakoni: Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS, Krivični zakon Brčko Distrikta BiH od 29.11.2011. godine (Sl. Glasnik BD BiH broj 47/11). Zakoni o krivičnom postupku u BiH obavezuju da institucije pravosuđa obezbjede za lica sa invaliditetom gestovni tumač ili drugi oblik jezičke podrške (član 152. Zakona o krivičnom postupku RS). Donošenjem Zakona o zabrani diskriminacije (Sl. Glasnik BiH br. 59/09) koji uspostavlja zabranu diskriminacije u domaćem zakonodavstvu stvoren je okvir za zabranu diskriminatornog ponašanja od strane fizičkih osoba, čime je ova zabrana iz javne prešla u privatnu sferu, budući da sada osoba koja smatra da je žrtva diskriminacije može da pokrene postupak za zaštitu svog prava i bez učešća institucija vlasti.

³⁴ „Službene novine Federacije BiH“, br: 37/01

³⁵ Sl. novine F BiH br. 2/98, 39/04

92. Osobe sa invaliditetom mogu ostvariti zaštitu kroz redovne institute u svim procesnim zakonima po kojima postupaju sudovi BiH. Predviđeno je učešće tumača, vještaka i ostalih učesnika u postupku kada se ocijeni da je njihovo prisustvo neophodno.

93. U Bosni i Hercegovini postoje tri različite institucije koje pomažu svim građanima pa i osobama sa invaliditetom da imaju bolji pristup pravdi a to su Ombdusman za ljudska prava BiH, Ombdusman za djecu RS, mreža za besplatnu pravnu pomoć. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći nije donešen na nivou BiH ali se nalazi u formi nacрта. Zakon je usvojen u Distriktu Brčko³⁶, Republici Srpskoj i pojedinim kantonima u federaciji BiH.³⁷

94. Besplatnu pravnu pomoć pruža mreža organizacija Centar za pružanje pravne pomoći RS, Kancelarija za pravnu pomoć Brčko Distrikta, kantonalni zavodi za pružanje pravne pomoći u Zenici, Tuzli, Županijski zavodi Odžak, Široki brijeg, Centar informativno-pravne pomoći Zvornik, Centar za ljudska prava Mostar, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, Fondacija lokalne demokratije i UG Vaša prava. U toku 2011-2012 realizuje se pilot projekat za pružanje pravne pomoći osobama sa invaliditetom u organizaciji OSI u Banjaluci finansiran od strane UNDP-a.

Član 14 – Lična sloboda i bezbjednost

95. Pravo na ličnu slobodu i bezbjednost je zagarantovano Ustavom BiH Član 2 tačka 3, d) u tu svrhu je imenovana Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu.

96. Pravo na slobodu je obezbjeđeno svim građanima jednako u skladu sa članom 166. Krivičnog zakona RS (protivpravno lišenje slobode). Članom 5 i 6. istog zakona se prema svim licima lišenim slobode odnosi na isti način.

97. Prema Članu 4. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama³⁸ svaka osoba sa duševnim smetnjama ima pravo na zaštitu i unaprijeđivanje svoga zdravlja. Osoba sa duševnim smetnjama ima pravo na jednake uslove liječenja kao i svaka druga osoba kojoj se pruža zdravstvena zaštita. Slobode i prava osobe sa duševnim smetnjama mogu se ograničiti samo zakonom ako je to nužno radi zaštite zdravlja ili sigurnosti te ili drugih osoba.

98. U slučaju osnovane sumnje da može ugroziti vlastiti život ili zdravlje Policija je po zakonu dužna dovesti u zdravstvenu ustanovu. (Zakon o zaštiti osoba s mentalnim poremećajem Sl. Glasnik BD BiH broj 12/06 član 19, Članom 24. Zakona o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima („Službeni glasnik“ 46/04)

³⁶ Zakon o kancelariji za pravnu pomoć BD BiH 19/07

³⁷ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS (Sl.Glasnik 120/08)

³⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br: 37/01

99. Ne postoje zakonske odredbe o smještaju lica sa invaliditetom, ali se u praksi za svaki pojedinačni slučaj izvrše adaptacije u skladu sa potrebama. Prava zatvorenika prati posebna komisija imenovana od strane Ministarstva za ljudska prava BiH. Prema Specijalnom izvještaju³⁹ Ombudsmena za ljudska prava BiH, u kazneno popravnim ustanovama je izražen problem osoba sa intelektualnim teškoćama lišenih slobode koja služe kaznu sa drugim zatvorenicima, te kontinuirano stvaraju incidentne situacije i narušavaju disciplinu u ustanovama. Takođe je ovim izvještajem specificiran problem nedostatka specijaliziranih ustanova zatvorenog tipa za trajni smještaj psihički oboljelih lica koja su počinila krivična djela.

Član 15 - Odsustvo zlostavljanja ili okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

100. Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenta⁴⁰ Član 38. nalaže da za medicinsko i naučno istraživanje nad pacijentom, kliničko ispitivanje lijekova i medicinskih sredstava na pacijentu, kao i njegovo uključivanje u medicinsku nastavu, nužan je izričit pristanak obaviještenog pacijenta. Pristanak se daje u pisanom obliku, na pismu razumljivom pacijentu, nakon što se pacijent saglasi da je dovoljno iscrpno, tačno i blagovremeno obaviješten o smislu, cilju, postupcima, očekivanim rezultatima, mogućim rizicima, kao i o neželjenim posljedicama medicinskog i naučnog istraživanja, kliničkog ispitivanja lijekova i medicinskih sredstava, kao i medicinske nastave. Za maloljetnog pacijenta odnosno poslovno nesposobnog pacijenta pristanak daje njegov roditelj, zakonski zastupnik ili staratelj, pri čemu se mora uzeti u obzir i mišljenje maloljetnog odnosno poslovno nesposobnog pacijenta. Pacijent odnosno njegov roditelj, zakonski zastupnik ili staratelj, mora biti posebno upozoren da je slobodan da istraživanje odnosno učestvovanje u nastavi odbije i da može pristanak opozvati u svako vrijeme.

101. Na prava pacijenta sa duševnim smetnjama nad kojim se vrši istraživanje, shodno se primjenjuju propisi o zaštiti lica sa duševnim smetnjama.

102. Na osnovu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija RS Član 11. postupanje s osuđenim osobama mora biti čovječno i s poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva, s očuvanjem njihovog tjelesnog i duševnog zdravlja, vodeći pri tome računa da se održi potreban red i disciplina. Zabranjeno je provođenje bilo kakve torture i drugih surovih, neljudskih ili nehumanih i ponižavajućih postupanja od strane službenih osoba ustanove prema osuđenim

³⁹ Specijalni izvještaj o pravima osoba sa invaliditetom, Institucija Ombudsmena za ljudska prava BiH novembar 2010. godine str. 41.

⁴⁰ "Službene novine Federacije BiH", broj 40/10

osobama. U postupanju sa osuđenim osobama ne smije biti diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu, srodstvu, ekonomskom ili nekom drugom statusu. Krivičnim zakonom RS član 214. definisano je krivično djelo nesavjesnog pružanja ljekarske pomoći. Na isti način je definisano i u FBiH i BD. U skladu sa **Pravilnikom o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje kaznene sankcije, mjere pritvora ili drugih mjera** donijetim od strane Ministarstva pravde BiH („Službeni glasnik BiH br 55/09“), član 20 stav 1 i 2 “Pritvorenici ili osuđene osobe narušenog fizičkog i mentalnog zdravlja smještaju se u posebnu sobu (tzv. stacionar) gdje su pod stalnom kontrolom medicinskog osoblja zavoda. Zatvorski liječnik će odlučiti o smještaju u stacionar.,,

Član 16. Odsustvo eksploatacije, nasilja i zloupotrebe

103. Ustavom BiH Član II tačka 4. b) i c) zagantovano je svakom građaninu da ne bude podvrgnut mučenju i nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni, tj da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu.

104. Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za period 2009-2011. godine ("Službeni glasnik BiH" br. 70/09) usvojena je od strane Vijeća ministara BiH i odobrena je od strane Parlamentarne skupštine BiH. Saglasnost za usvajanje Strategije dale su vlade entiteta. Strategija obuhvata aktivnosti koje se implementiraju na nivou države Bosne i Hercegovine, te koordinaciju provedbe entitetskih strateških i akcionih planova, radi njihove efikasnije primjene.

105. U cilju rješavanja problema nasilja u porodici, a posebno nasilja nad ženama, donesen je Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju Bosne i Hercegovine – 2009 - 2010⁴¹. Rezultat implementacije ovog dokumenta je i uspostava jedinstvenog SOS telefona na području čitave Federacije Bosne i Hercegovine, kao i provedba obuke profesionalaca /profesionalki u oblastima zdravstva, obrazovanja, kao i policijskih službenika/ca za pomoć žrtvama nasilja i prepoznavanje različitih oblika nasilja. Preduzete su i različite aktivnosti u cilju senzibiliziranja javnosti o problemu nasilja, kako u porodici, tako i u radnom okruženju što je dovelo do povećanja svijesti o problemu nasilja u porodici. Izuzetan doprinos u provedbi ovog plana dale su i nevladine organizacije koje se bave zaštitom žrtava nasilja. Također su doneseni podzakonski akti za provedbu zaštitnih mjera po Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. U toku je istaživanje o uzrocima nasilja u porodici u Federaciji BiH, koje je

⁴¹ Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Strategiju prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za Bosnu i Hercegovinu za period 2009. – 2011. godine.

predviđeno u Strateškom planu za prevenciju nasilja u porodici u Federaciji BiH 2009-2010. U postupku izrade je i Strategija za prevenciju borbe protiv nasilja u porodici u Federaciji BiH 2013-2017 u čijoj izradi učestvuje vladin i nevladin sektor. Novu petogodišnju Strategiju bi do kraja godine trebala usvoji Vlada Federacije BiH. U izradi Strategije polazilo se od stanja nakon implementacije Strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju BiH i principa sadržanih u Konvenciji Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (CAHVIO). Usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom⁴², u kojem se posebnom kategorijom civilnih žrtava rata smatraju osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje, a doneseni su i primjenjuju se u punom kapacitetu protokoli koji se odnose na postupanje sa žrtvama trgovine ljudima ili svjedocima trgovine ljudima, posebno kada su u pitanju djeca. U Federaciji BiH je utvrđen novi prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i isti je upućen u parlamentarnu proceduru. Pomenuti zakon reguliše oblast zaštite od nasilja u porodici i predstavlja oblik zaštite od diskriminacije u porodici. U odnosu na postojeći zakonski tekst podrobnije obrađuje mnoge institute zaštite uvodeći detaljnije normiranje svih oblika diskriminacije, način provođenja disciplinskih mjera protiv počinitelaca nasilja, te način pokretanja i vođenja postupka pred sudom za izricanje mjera, a sve s ciljem veće zaštite žrtve nasilja. Takođe se reguliše rad „sigurnih kuća“, odnosno skloništa za žrtve nasilja i način njihovog finansiranja se uvodi na sve nivoe vlasti u Federaciji BiH, što do sada nije bio slučaj i većinom su finansirane iz donatorskih sredstava. Postupak pred sudom je hitan i nezavisan od prekršajnog i krivičnog postupka koji mogu biti vođeni protiv nasilne osobe, a sve u cilju brže i efikasnije zaštite žrtve nasilja.

106. Članom 380. stav 2. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) je propisano da su zaštitu od nasilničkog ponašanja dužni pružiti policija, organ starateljstva i sud za prekršaje, stavom 3. Istog člana da su sva fizička i pravna lica dužna odmah po saznanju za nasilničko ponašanje o tome dostaviti obavještenje nadležnoj policijskog upravi.

107. Takođe, Član. 204. Krivičnog zakona Federacije BiH nalaže da ko izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s drugom osobom iskoristivši njezinu duševnu bolest, duševnu poremećenost, nedovoljnu duševnu razvijenost, neku drugu težu duševnu smetnju, ili

⁴² „Službene novine F BiH,“ br. 36/99, 54/04 i 39/06.

kakvo drugo stanje te osobe zbog kojeg ona nije sposobna za otpor, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

108. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske u skladu sa obavezama predviđenim Strategijom za borbu protiv nasilja u porodici za period 2009. – 2013. godine uradilo je Akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici u 2011. godini za zdravstvenu i socijalnu zaštitu. Urađena je analiza zakonskih propisa i procedura u oblasti nasilja u porodici, mapiranje problema i potreba sa kojima se u svakodnevnom radu suočavaju zaposleni unutar institucija socijalne zaštite i zdravstvenog sistema kako na lokalnom tako i na višim nivoima. Provedena je edukacija za edukatore, stručnjake zaposlene u zdravstvenim i socijalnim institucijama pod nazivom „Stop nasilju“.

109. U vezi sa Strategijom unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja urađenja je analiza postojeće zakonske regulative i praksa provođenja starateljstva nad maloljetnim licima u Republici Srpskoj. U toku je izrada Pravilnika za hraniteljstvo.

110. Uz podršku Međunarodne Asocijacije za razvoj (IDA) implementira se Projekat podrška mrežama socijalne sigurnosti i zapošljavanja (SSNESP). Kategorija potencijalnih korisnika sredstava su mladi bez roditeljskog staranja stariji od 18 godina kojima je potrebna pomoć za osamostaljivanje.

111. U periodu decembar 2011 - decembar 2012. u sardnji sa UNICEF-om Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske nastavilo je Projekat jačanja sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BIH (SPIS), kojim je obuhvaćeno 5 novih opština u Republici Srpskoj, Prnjavor, Derventa, Mrkonjić Grad, Čelinac i Gacko. Federalno ministarstvo zdravstva takođe učestvuje u implementaciji programa „Jačanje socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH“-SPIS koji se posebno referira na djecu koja su na bilo koji način diskriminirana ili na bilo koji način isključena iz sistema. Predstavnici Federalnog ministarstva zdravstva aktivno učestvuju i daju svoj doprinos u svim segmentima programa. U okviru ovog programa, a u podprojektu - oblast ranog rasta i razvoja, pilotira se inovativni model pružanja integriranih usluga za djecu i roditelje kroz Centre za rani rast i razvoj (Novi grad-Sarajevo, Tuzla i Kiseljak u Federaciji BiH).

112. Vlada Republike Srpske je u februaru 2010. godine usvojila Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Sl. glasniku RS", br. 13/10) koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine. Vezano za navedeni zakon u toku je izrada Uputstva o vođenju evidencije o izrečenim vaspitnim mjerama. Ministarstvo pravde

Republike Srpske sprovelo je edukaciju stručnih radnika zaposlenim u Centrima za socijalni rad u vezi sa primjenom Zakona. Takođe, u toku je realizacija projekta „Prevencija maloljetničkog prestupništva na lokalnom nivou“, koji se implementira u saradnji sa NVO „Zdravo da ste“ i Centrima za socijalni rad Čelinac i Srbac.

Član 17. Zaštita integriteta ličnosti

113. Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenta propisano je pravo svakog pacijenta na: suodlučivanje; obaviještenost, prihvatanje ili odbijanje pojedinog dijagnostičkog, odnosno terapijskog postupka; pristup medicinskoj dokumentaciji; povjerljivost; održavanje osobnih kontakata; samovoljno napuštanje zdravstvene ustanove; privatnost te naknadu štete. Za pacijenta koji nije sposoban dati pristanak za obavljanje pojedinog medicinskog postupka, za osobe s težim duševnim smetnjama te za osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost, osim u slučaju neodgodive medicinske intervencije nepoduzimanje koje bi ugrozilo život i zdravlje pacijenta ili izazvalo trajna oštećenja njegovoga zdravlja, saglasnost potpisuje zakonski zastupnik, odnosno staratelj pacijenta. Navedena suglasnost se može potpisivanjem izjave u bilo koje vrijeme povući.

105 Skladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama ("Službene novine FBiH", broj 37/01 i 40/02) ukoliko je to nužno radi zaštite njihovog zdravlja ili sigurnosti, odnosno zaštite zdravlja i sigurnosti drugih osoba, osobu s težim duševnim smetnjama može se smjestiti u zdravstvenu ustanovu bez njenog pristanka, a ukoliko se radi o djetetu, maloljetnoj osobi ili osobi lišenoj poslovne sposobnosti može se, iz navedenih razloga, prisilno smjestiti i bez pristanka njihovog zakonskog zastupnika. O ovome odlučuje sud. Zdravstvena ustanova je dužna obavijestiti komisiju za zaštitu osoba sa duševnim smetnjama o svakom slučaju oduzimanja slobode. O daljnjem zadržavanju ili otpuštanju iz psihijatrijske ustanove odlučuje rješenjem sud temeljem pribavljenog mišljenja psihijatra, sudskog vještaka koji nije zaposlen u psihijatrijskoj ustanovi u kojoj se nalazi prisilno zadržana osoba.

114. Prava pacijenata Fond zdravstvenog osiguranja RS zastupa i Zaštitnik prava osiguranih lica koji se nalaze u svakoj Filijali i pomažu od podnošenja zahtjeva do žalbe po potrebi.

Član 18. Sloboda kretanja i državljanstvo

115. Shodno članu 8. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu (Sl. Glasnik BiH br: 36/08) „Zabranjena je diskriminacija stranaca bilo po kojoj osnovi, kao što su: rod odnosno spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, status koji se stiče rođenjem ili drugi status“.

116. Pravo na lično ime i državljanstvo pod istim uslovima je omogućeno svoj djeci u BiH, a shodno pozitivnim propisima kojima je sankcionirana ova oblast.

117. Rođenje svakog djeteta, živorođenog i mrtvorodenog, prijavljuje se nadležnom matičnom uredu skladno Zakonu o matičnim knjigama FBiH, kao i u RS. Zakonom je propisan rok za prijavu te su određene osobe koje su dužne to učiniti. Istodobno s upisom u matičnu knjigu rođenih se dijete, koje porijeklom stiče bosanskohercegovačko državljanstvo, upisuje u knjigu državljana.

118. Zakonom o ličnom imenu⁴³ lično ime djetetu određuju roditelji sporazumno. Ako se roditelji nisu sporazumjeli o ličnom imenu djeteta, lično ime određuje mjerodavni centar za socijalni rad. Ako jedan roditelj nije živ ili je spriječen pružati roditeljsku brigu ili je nepoznat ili je nepoznatog boravišta, lično ime djetetu samostalno određuje drugi roditelj. Centar za socijalni rad, radi zaštite prava i interesa djeteta, dužno je u roku 15 dana od dana prijema obavijesti od matičara o tome da se roditelji nisu sporazumjeli o ličnom imenu djeteta pokrenuti postupak za određivanje ličnog imena djeteta. Ako oba djetetova roditelja nisu živa ili su u nemogućnosti pružati roditeljsku brigu, lično ime određuje osoba kojoj je povjerena briga o djetetu uz suglasnost mjerodavnoga tijela socijalne zaštite. Lično ime djeteta čiji su roditelji nepoznati određuje tijelo socijalne zaštite. Na isti način je regulisano u RS i Distriktu Brčko.

Član 19. Samostalno življenje i uključenost u zajednicu

119. Prema zakonima o socijalnoj zaštiti u oba entiteta i Distriktu Brčko postoji pravo na pomoć u kući za stare i iznemogle. Ovo pravo se rijetko koristi jer je ograničeno novčanim cenzusima i prihodima u porodici. Inicijativa za personalnu asistenciju je pokrenuta 2002. godine u Banjaluci i sada se projekat implementira još u dva grada Regije Banjaluka. Slična usluga postoji u Sarajevu, ali je većim dijelom usmjerena na lica sa kombinovanim smetnjama i već nekoliko godina se pruža u partnerskom projektu sa Austrijskom organizacijom Doctor for disable. Projekti podrške samostalnom životu implementiraju se na različite načine, npr. u Udruženju paralegičara i drugih tjelesnih invalida Sarajeva postoji osoba koja pruža mobilne usluge za članove. Prema novom Zakonu o socijalnoj zaštiti u RS personalna asistencija se može organizovati kao usluga na nivou lokalne zajednice. Sve ove usluge su uglavnom samo manji dio vremena u toku dana, ali se već vide pozitivni efekti u osamostaljivanju korisnika. Prilično razvijena i prihvaćena u zajednici je usluga Dnevnih centara za lica sa mentalnom retardacijom različitih uzrasta koji imaju za cilj da održe postojeće sposobnosti korisnika i

⁴³ "Službene novine Federacije BiH"

omogućće im maksimalan stepen socijalizacije. U praksi su sve prisutniji i Dnevni centri za stara lica (Prilog izvod iz izvještaja CSR Banjaluka).

120. Na području Federacije Bosne i Hercegovine u socijalnom sektoru još uvijek prevladava tradicionalno zbrinjavanje osoba sa intelektualnim i psihičkim teškoćama u velikim prekapacitiranim institucijama koje ne pružaju kvalitetan život potreban pojedincu. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike svjesno takvog neprihvatljivog stanja sa stanovišta poštovanja ljudskih prava i poštovanja međunarodnih konvencija, pokrenulo je aktivnosti kojima će se u saradnji sa nevladinim sektorom napraviti važni koraci ka poštivanju prava zajamčenih UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Reformske procese u oblasti socijalne zaštite, vezano za ustanove socijalne zaštite kreću se u pravcu deinstitutionalizacije i transformacije postojećih ustanova za zbrinjavanje korisnika u stanju socijalne potrebe, a naročito osoba sa invaliditetom. U cilju što boljeg tretmana osoba sa invaliditetom kojie su zbrinute u Zavodima kao i harmonizacije s međunarodnim standardima, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike provodi aktivnosti vezane za transformaciju Zavoda za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba. Kroz navedene aktivnosti omogućiti će se razvoj niza servisa potpore u lokalnoj zajednici za osobe s invaliditetom.

121. Program Stanovanja u zajednici uz podršku, na području Federacije je uspješno pokrenut od strane Saveza organizacija za podršku osobama sa teškoćama SUMERO i sa članicama lokalnim organizacijama. Kroz navedeni program omogućen je život u lokalnoj zajednici za 30 osoba, od kojih je za 12 osoba izvršena deinstitutionalizacija, a za 18 prevencija deinstitutionalizacije. Stanovanje u zajednici uz podršku je pokrenuto kao pilot projekat. Ciljna grupa su lica sa posebnim potrebama i starija i iznemogla lica. Tokom 2011. godine registrovana je ustanova od starane Saveza SUMERO koja je prvi registrovani pružalac usluga Stanovanje uz podršku u lokalnoj zajednici. U okviru ovog programa pokrenute su stambene zajednice u Sarajevu, Mostaru i Tuzli. U narednom priodu planira se pokretanje stambenih zajednica u gradovima Bihać, Zenica, Bugojno.

122. U okviru Programa „Socijalno uključivanje osoba s intelektualnim teškoćama kroz uspostavu mješovitog modela servisa podrške u lokalnoj zajednici“ Savez organizacija za podršku osobama s intelektualnim teškoćama FBiH „Sumero“ je realizirao niz projekata usmjerenih ka usklađivanju praksi i domaćeg zakonodavstva sa Konvencijom UN o pravima osoba s invaliditetom, s posebnim naglaskom na prava iz Člana 19. Nezavisno življenje i uključenost u zajednicu.

123. Ratni vojni invalidi u BiH imaju znatno veća primanja za tuđu njegu i pomoć, ali u ovim organizacijama se ne radi na podizanju svijesti članova da ostvare veći stepen uključenja u zajednicu. Njihove potrebe su uglavnom zadovoljene u okviru porodice i užeg okruženja.

124. Podizanje svijesti o UN Konvenciji i preduslovima samostalnog života je program koji u BiH implementiraju dvije organizacije OSI u saradnji sa centrom za samostalan život u Helsinkiju već treću godinu. Program je uključio i podizanje svijesti o svim preduslovima samostalnog života, pravnoj pomoći, stambenim uslovima, odgovorajućem prevozu, peer suport i druge. Edukovano je sedam osoba u RS koji pružaju peer suport podršku u svojim organizacijama i jednom mjesečno u Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „dr Miroslav Zotović“ u Banjaluci. Ova ustanova ima dve peer suport grupe za amputirce što uključuje i žrtve mina i korisnike tuđe njege i pomoći.

125. Program peer suport podrške za žrtve mina je višegodišnji program koji implimentira LSN sa sjedištem u Tuzli, sa ispostavama širom Bosne i Hercegovine.

Član 20. Lična pokretljivost

126. Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zastite civilnih zrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, osigurava osposobljavanje za samozbrinjavanje putem posebnih rehabilitacijskih programa. Osposobljavanje za život i rad ostvaruju djeca ometena u psihofizičkom razvoju i odrasla lica sa umanjenim psihofizičkim sposobnostima bez obzira na uzrok nastanka invalidnosti odnosno radne sposobnosti, ako to pravo ne mogu ostvariti po nekom drugom osnovu, a koja se prema psihofizičkim sposobnostima i godinama života, mogu osposobiti za rad. Lice, koje se radi osposobljavanja za život i rad upućuje izvan mjesta prebivališta, ima pravo na novčanu pomoć za pokriće troškova smještaja, prehrane i prijevoza, ukoliko mu to njegova porodica ne može osigurati.

127. Važan aspekt u ostvarivanju što veće samostalnosti i neovisnosti osoba sa invaliditetom je osiguravanje ortopedskih i drugih pomagala temeljem Uredbe o obimu, uslovima i načinu korištenja ortopedskih i drugih pomagala, endoproteza, stomatološko-protetske pomoći i stomatološko-protetskih nadomjestaka koja je donesena na osnovu člana 33. Zakona o zdravstvenom osiguranju⁴⁴. Uredbom su obuhvaćena ortopedska, očna, slušna, tiflotehnička, surdotehnička te stomatološka pomagala namijenjena poboljšanju oštećenih funkcija, ublažavanju ili otklanjanju tjelesnog oštećenja ili nedostatka organa i organskih sistema, odnosno nadomještavanju anatomskih ili fizioloških funkcija nakon oštećenja izazvanih bolešću ili ozljedom.

⁴⁴ "Službene novine Federacije BiH", broj 30/97 i 7/02

128. Osiguravanje pristupačnosti javnog prometa osobama sa invaliditetom u nadležnosti je lokalne samouprave koje preduzimaju brojne mjere za olakšavanje njihove lične pokretljivosti – ugrađivanje zvučnih signalizatora na raskrsnicama, upuštanje trotoara i sl.

129. U FBiH kao i u Republici Srpskoj lica sa oštećenjima donjih ekstremiteta, RVI, civilne žrtve rata imaju pravo na uvoz automobila pod povoljnim uslovima (oslobađanje od poreza i carine) starog do 7 godina. Prava na ortopedska pomagala su regulisana Pravilnikom o ortopedskim pomagalima koji se redovno usklađuju sa izmjenama Zakona o zdravstvenom osiguranju. U izradu Pravilnika se uključuju korisnici kako bi se obezbjedio maksimum prava u odnosu na sredstva koja stoje na raspolaganju. Prema nacrtu Pravilnika⁴⁵ za 2012. godinu predviđeni su posebno povoljniji uslovi za dobijanje pomagala za djecu i omladinu.

130. Programi osposobljavanja kretanja sa bijelim štapom, čitanje Brajilovog pisma, obuka za gestovne tumače se redovno finansiraju iz sredstava Lutrije na javnim pozivima za projekte Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, kao i Javnim pozivima na lokalnom nivou.

131. U F BiH osobe sa invaliditetom nemaju dovoljan pristup asistivnim tehnologijama i opremi, posebno u manje razvijenim sredinama.

132. Tuđa njega i pomoć se isplaćuje direktno korisnicima, tj. osobama sa invaliditetom ali često tu naknadu ne shvataju kao pomoć za asistenciju i podršku već kao prihode u domaćinstvo. Sistemski, asistencija osoba sa invaliditetom još nije riješena.

Član 21. Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama

133. Sloboda izražavanja i mišljenja zagantovana je Ustavom BiH Član II tačka 4 . g) i h) .

134. Ostvarivanje prava na pristup informacijama fizičkim i pravnim osobama regulirano je Zakonom o slobodnom pristupu informacijama⁴⁶ kojim se svakoj fizickoj i pravnoj osobi daje pravo pristupa informacijama koje su pod kontrolom javnog organa, a svaki javni organ ima odgovarajuću obavezu da te informacije saopći. Pravo pristupa informacijama može biti ograničeno samo na način i pod uvjetima utvrđenim zakonom. Zakonom o omladinskom organizovanju (Sl. glasnik RS br. 98/04, 119/08 i 1/12), članom 76. stav 2. propisano je da program informisanja mladih treba da putem različitih medija i u različitim formatima obezbjedi nesmetan tok informacija koje su od značaja za unapređenje omladinske politke u Republici Srpskoj, razvoj omladinske saradnje i jačanje omladinskog sektora.

⁴⁵ Pravilnik o pravu na ortopedska i druga pomagala («Službeni glasnik RS » [42/09](#), [51/09](#), [64/09](#), [101/09](#), [02/10](#), [10/10](#), [73/10](#), [101/10](#), [17/11](#), [42/11](#)).

⁴⁶ "Službene novine Federacije BiH", broj

135. U BiH postoji veliki broj radio i TV stanica (javnih servisa i privatnih medija) koji su zaduženi za pružanje informacija građanstvu, odnosno razmjenu svih oblika informacija. Nažalost, situacija je vrlo loša, naročito kada su u pitanju javni servisi koji su u obvezi zbog svog naziva „javni servis“ biti u službi svih građana. Opravdano je reći da je protok informacija vrlo loš. Ovo se najviše odražava na gluhe i nagluhe osobe jer nemaju odgovarajući pristup informacijama koje pružaju „javni servisi“. Urađene su pojedinačne emisije sa znakovnim prevođenjem, dnevne ili sedmične u kojima se daje pregled vijesti koje su se već desile (informacija zastarjela). Međutim, tumač i znakovnog jezika koji se nalaze u lijevom kutu su prikazani u malom formatu tako da se prevođenje ne može jasno vidjeti. Također vrijeme emitiranja emisija koje osiguravaju tumača znakovnog jezika je u neprilagođenim terminima za osobe sa invaliditetom. Može se reći da jedini prostor u TV i radijskim emisijama ide u udarnim terminima kada neko udruženje ili Savez osoba sa invaliditetom obilježava značajan datum ili kada kroz proteste traže bolji položaj za sebe.

136. Zbog malog prostora u medijima protok informacija je nedovoljan kako prema osobama sa invaliditetom tako i ostalim građanima o osobama sa invaliditetom, što direktno utiče na svijest građana o problemima invaliditeta, pravima i mogućnostima osoba sa invaliditetom, itd. Jedini koji kontinuirano pokušavaju omogućiti pristup informacija su njeb portali i časopisi pojedinih saveza ili udruženja osoba sa invaliditetom koje sami uređuju i štampaju, ali je rasprostranjenost tih informacija nedovoljna. To je jedan od glavnih uzroka niske svijesti o potrebama i značaju uključivanja osoba sa invaliditetom u društvene tokove i svođenja potreba osoba sa invaliditetom na razinu socijalne pomoći i sažaljenja.

137. Mnoge osobe sa invaliditetom i njihove porodice nemaju pristup važnim saznanjima u oblasti invalidnosti, savremenim tehnologijama i mogućnosti prilagođenog komuniciranja.

Član 22. Poštovanje privatnosti

138. Zakonom o zaštiti osobnih podataka⁴⁷ osigurana je zaštita svim osobama na teritoriju Bosne i Hercegovine, bez obzira na njihovo državljanstvo ili prebivalište, osigurati zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a osobito pravo na tajnost glede obradbe osobnih podataka koji se na njih odnose.

139. Zaštita zdravstvenih i rehabilitacijskih podataka osoba s invaliditetom zagarantovana je Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10), kojim je propisano pravo pacijenta na povjerljivost podataka koji se odnose na stanje njegova zdravlja skladno propisima o čuvanju profesionalne tajne i zaštiti ličnih

⁴⁷ „SLUŽBENI GLASNIK BIH“, BROJ: 45/06

podataka i pravo na privatnost pri pregledu, odnosno liječenju, a naročito prilikom pružanja lične njege. Podaci iz medicinske dokumentacije spadaju u lične podatke o pacijentu i predstavljaju službenu tajnu. U lične podatke spadaju svi identifikacijski i identificirajući podaci o njegovom zdravstvenom i medicinskom stanju, dijagnozi, prognozi i liječenju, te podaci o ljudskim supstancama na osnovu kojih se može utvrditi identitet lica, kao i doznake za bolovanje koje se uručuju poslodavcu u zatvorenoj koverti. (komentar Federalnog ministarstva zdravstva neophodno izbaciti iz teksta termin „rehabilitacijski podaci“, jer takvo što ne postoji, niti zakon prepoznaje takav izraz. Ovi podaci spadaju u zdravstvene i medicinske podatke, i spadaju u lične podatke. To je jasno definirano Članom 27 Zakona o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10), koji kaže: „Podaci iz medicinske dokumentacije spadaju u lične podatke o pacijentu i predstavljaju službenu tajnu. U lične podatke iz stava 1. ovog člana, spadaju svi identifikacijski i identificirajući podaci o njegovom zdravstvenom i medicinskom stanju, dijagnozi, prognozi i liječenju, te podaci o ljudskim supstancama na osnovu kojih se može utvrditi identitet lica, kao i doznake za bolovanje koje se uručuju poslodavcu u zatvorenoj koverti.“)

140. Na isti način je regulisano pravo na povjerljivost podataka u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko.

Član 23. Poštovanje doma i porodice

141. Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) sadrži odredbe kojima je propisano da brak ne može sklopiti osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost ili koja je nesposobna za rasuđivanje. Izuzetno, sud može u vanparičnom postupku dozvoliti sklapanje braka osobi koja je nesposobna za rasuđivanje ako utvrdi da je ona sposobna shvatiti značenje braka i obaveza koje iz njega proizilaze, te da je brak očito u njenom interesu (član 11.).

142. Članom 97. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) je, između ostalog, propisano da usvojiti ne može osoba kojoj je ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost i osoba koja ne pruža dovoljno jamstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje, kao ni osoba kod čijeg bračnog partnera postoji jedna od naprijed navedenih okolnosti .

143. Članom 147. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) propisano je da na zahtjev jednog ili oba roditelja, ili po

službenoj dužnosti organ starateljstva može odlučiti o smještaju djeteta i povjeravanju njegovog čuvanja i odgoja drugoj osobi ili ustanovi, ako je to potrebno radi zaštite najboljeg interesa djeteta. Potrebno je naglasiti da donošenje ovakve odluke nije uslovljeno invaliditetom roditelja ili djeteta, već podrazumijeva bilo koju situaciju u kojoj je potreban zaštita interesa mlt. djeteta na navedeni način.

144. Članom 186. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) propisano je da će se pod starateljstvo staviti maloljetna osoba čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena.

145. Članom 187. stav 1. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) propisano je da čuvanje i odgoj maloljetnog štíćenika organ starateljstva može povjeriti staratelju, drugoj osobi ili ustanovi. Prilikom odlučivanja o mjerama koje će se primjenjivati na štíćenika organ starateljstva će se prvenstveno rukovoditi interesima štíćenika i materijalnim mogućnostima koje mu stoje na raspolaganju, primjenjući pri tome odgovarajuće metode socijalnog i drugog stručnog rada (čaln 187. stav 3. člana Zakona). Kod određivanja mjera, u smislu stava 3. ovog člana, organ starateljstva dužan je pribaviti mišljenje odgovarajućih organizacija, odnosno stručnjaka i u cilju što potpunije zaštite osobnosti, prava i interesa štíćenika i njegove porodice sarađivati sa njima (član 187. stav 4. Zakona). Navedene odredbe se primjenjuju u svim slučajevima kada postoji potreba da se interesi mlt. djeteta (bez obzira da li je riječ o djetetu sa invaliditetom ili ne) zaštite stavljenjem pod starateljstvo i donošenjem odluke o smještaju djeteta van njegove porodice.

146. Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) propisuje da će organ starateljstva pružiti pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i osobnih prilika i odnosa, a ako interes djeteta to zahtijeva, uputit će roditelje u odgovarajuće savjetovalište (član 151. stav 2.). Navedenu podršku organ starateljstva pruža neovisno od toga da li su roditelji osobe s invaliditetom ili ne.

147. Postoje ustanove i centri koje osnivaju nadležne intitucije socijalne zaštite i NVO, a koje se bave pružanjem podrške porodici u savladavanju poteškoća i razvijanju vještina osoba sa invaliditetom. Također, centri za socijalni rad se bave ovom vrstom savjetodavnog rada, kao i broj NVO.

148. Zakonom o osnovama socijalne zaštite, civilnih žrtava rata i porodice sa djecom, osobe sa invaliditetom imaju pravo na usluge socijalnog i drugog rada koje mogu osvariti neovisno od materijalnih mogućnosti i korištenja nekog od oblika socijalne zaštite, radi zaštite njihovih prava i interesa i sprečavanja pojava i ublažavanja posljedica socijalnih problema.

Uslugama socijalnog i drugog stručnog rada smatra se savjetodavnim rad koji obavljaju ustanove u rješavanju porodičnih i bračnih problema, te mjere i akcije, u saradnji sa mjesnim zajednicama i drugim organima, na suzbijanju i sprečavanju društveno neprihvatljivog ponašanja djece i ostalih pojedinaca, porodica i društvenih grupa.

149. Lica sa invaliditetom se smještaju u institucije, tj. van porodice ukoliko porodica ne može obezbijediti odgovarajuću zaštitu ili pak licu bez porodičnog staranja i kada se na drugi način ne može obezbijediti odgovarajuća zaštita. Vrstu prava, odnosno oblik zaštite na osnovu svestranog razmatranja potreba korisnika i mogućnosti njegove porodice određuje nadležna ustanova koja odlučuje o pravu.

Član 24. Obrazovanje

150. Ustavom BiH utvrđeno je da sve osobe na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju pravo na obrazovanje, a utvrđivanje tog prava pripada entitetima. U Federaciji Bosne i Hercegovine sukladno Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH”, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03, 63/03) kantoni su nadležni za utvrđivanje obrazovne politike i donošenje propisa o obrazovanju i osiguravanje obrazovanja.

151. S obzirom da se odgoj i obrazovanje u BiH odvija u skladu sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama, može se zaključiti da je na taj način stvoren pravni osnov za dostupnost obrazovanja svima i po istom osnovu. U skladu sa donesenim zakonima u BiH, obrazovne institucije na svim nivoima obrazovanja imaju odgovornost da u sredini u kojoj djeluju doprinose stvaranju kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode svih građana kako je to utemeljeno Ustavom i ostalim dokumentima iz oblasti ljudskih prava koje je BiH potpisala.

152. Vijeće ministara BiH je na trećoj sjednici od 07.03.2012. godine, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova, donijelo Odluku o usvajanju Okvirne politike unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Bosni i Hercegovini. Okvirna politika stavlja, između ostalog, u fokus ranu intervenciju u djetinjstvu, što predstavlja ohrabrujući napredak. Ovo je novi pristup za Bosnu i Hercegovinu i omogućava usluge podrške za razvojne aktivnosti za porodice sa novorođenčadi i malom djecom koja imaju teškoće u razvoju, imaju invaliditet ili atipično ponašanje, sa ciljem promovisanja „zdravog“ razvoja djeteta i njegove lakše inkluzije u školu i zajednicu.

153. U pomenutom dokumentu, u dijelu u kojem se navode *ciljevi i pravci djelovanja* stoji da će se postizanje najviših standarda u oblasti ranog rasta i razvoja djece u BiH, odnosno stvaranje uslova koji će svakom djetetu u Bosni i Hercegovini omogućiti da svoje potencijale

razvija u punom kapacitetu, u uslovima sretnog djetinjstva i zdravog porodičnog okruženja, ostvariti, između ostalog, kroz pravac djelovanja – *Unapređenje strukturalnih i funkcionalnih kapaciteta institucija društvene brige o djeci*, a u kojem se navodi slijedeće:

- Unapređivanje dostupnosti i kvaliteta usluga u oblastima zdravlja, odgoja, obrazovanja, socijalne i porodične zaštite;
- Kontinuirano usavršavanje profesionalaca i edukacija roditelja/staratelja i javnosti o značaju ranog rasta i razvoja djece;
- Uspostavljanje standardizovanih procedura, planova i programa rane detekcije i intervencije kroz unapređenje rada institucija društvene brige o djeci, uz favorizovanje holističkog pristupa korisniku.

U Republici Srpskoj je usvojena Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj 2011-2016.

154. U Okvirnom zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH⁴⁸ u Članu 6. (Zabrana diskriminacije) se navodi da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. Također se navodi i to da jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja.

155. U vezi sa gore rečenim, a kako bi se ispoštovalo „razumno prilagođavanje“, u Članu 12. istog zakona (Integracijski programi za djecu s posebnim potrebama) rečeno je da se djeca sa teškoćama u razvoju uključuju u predškolske ustanove prema programima koji su prilagođeni njihovim individualnim potrebama. Za svako dijete izradit će se individualni program prilagođen njegovim mogućnostima i sposobnostima. Za djecu sa teškoćama u razvoju pripremaju se i provode programi za integraciju.

156. Kao u predhodnom i u Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH⁴⁹ regulisano je pitanje zabrane diskriminacije. Članom 3., Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH definisani su opći ciljevi obrazovanja, koji podrazumijevaju promociju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, i pripremu svake osobe za život u društvu koje poštuje načela demokratije i vladavine zakona (tačka c) i osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge vlastite osobine (tačka e).

⁴⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07

⁴⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03

157. Članom 4. ovog zakona istaknuto je da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učestvovanja u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. Jednak pristup i mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg obrazovanja. Ovim članom se također napominje da odgovarajuće obrazovanje podrazumijeva obrazovanje koje osigurava djetetu da na najbolji način razvije svoje urođene i potencijalne umne, tjelesne i moralne sposobnosti, na svim razinama obrazovanja.

158. U Članu 5. (Značaj dječijih prava) kaže se da prava djeteta koja se odnose na obrazovanje, ispravna briga za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, u školama i na svim mjestima gdje se obrazuje, imaju prvenstvo nad svim drugim pravima. U slučaju sukoba prava, prednost se daje onom pravu, tumačenju ili djelovanju, koje će najviše koristiti interesu djeteta.

159. Prema Članu 19. istog zakona djeca i mladi sa posebnim obrazovnim potrebama stižu obrazovanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Individualni program, prilagođen njihovim mogućnostima i sposobnostima, izradit će se za svakog učenika uz obavezno određivanje defektološkog i logopedskog statusa.

160. Prema članu 35. stav 1, škola ne smije vršiti diskriminaciju u pristupu djece obrazovanju ili njihovom učešću u obrazovnom procesu, na osnovu rase, boje, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, na osnovu toga što su djeca sa teškoćama u razvoju, ili po bilo kojoj drugoj osnovi.

161. U Članu 20. Okvirnog zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH (Organizovanje posebnih predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova) rečeno je da u slučajevima kada se za djecu predškolskog uzrasta sa teškoćama u razvoju ne može organizovati odgojno-obrazovni rad u predškolskoj ustanovi, taj rad može se djelimično ili u potpunosti obavljati u posebnim predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama.

162. Članom 19. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, u stavu 2, predviđeno je da se djeca i mladi s ozbiljnim smetnjama i teškoćama u razvoju mogu djelimično ili u cjelosti obrazovati u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama, u slučajevima kada je nemoguće pružiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama.

163. Ova pitanja su na entitetskom nivou riješena u RS sa Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju⁵⁰ koji obavezuju ustanove da obezbijede uslove za jednako učešće djeci sa posbenim potrebama. Iako prema Izvještaju Ombdusmana za djecu se još uvijek

⁵⁰ "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 119/08 i 1/12)

prava djece najviše krše u oblasti obrazovanja registrovan je i napredak u ovoj oblasti i postepeno prihvatanje djece u redovne vrtiće.⁵¹

U Zakonu o predškolskom obrazovanju RS Članom 2. je propisano:

(1) Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je djelatnost koja obuhvata vaspitanje i obrazovanje, njegu i zaštitu djece predškolskog uzrasta.

(3) U okviru djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbjeđuju se jednaki uslovi i prilike u ostvarivanju prava djece na vaspitanje i obrazovanje za dobrobit njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti bez obzira na pol, sposobnosti, socijalno-ekonomski status i stil života porodice, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko nasleđe, kao i ostvarivanje drugih programa, zavisno od potreba i interesa djece predškolskog uzrasta.

(4) Predškolsko vaspitanje i obrazovanje odvija se u skladu sa ovim zakonom i ratifikovanim međunarodnim konvencijama.

U skladu sa članom 3. svakom predškolskom djetetu je predškolsko vaspitanje i obrazovanje jednako dostupno. Vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa smetanjama u psihičkom razvoju ostvaruje se po prilagođenom ili posebnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece.

Član 32. propisuje:

„(1) Prilikom upisa u predškolsku ustanovu za djecu sa posebnim potrebama, ustanova je dužna da pokrene proceduru izrade individualizovanog vaspitno-obrazovnog programa.

(3) Rok za izradu prvog individualizovanog vaspitno-obrazovnog programa iz stava 1. ovog člana je najkasnije tri mjeseca od upisa.

(4) U jednoj optimalnoj vaspitnoj grupi ne može biti više od jednog djeteta sa smetnjama u razvoju, izuzev u predškolskim ustanovama koje imaju manji broj vaspitnih grupa u odnosu na broj upisane djece sa smetnjama u razvoju, kada u grupi može biti i dvoje djece sa smetnjama u razvoju, ali se broj djece u grupi tada umanjuje za tri.

(5) Predškolske ustanove i ustanove koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja dužne su da otklanjaju arhitektonske barijere i barijere u komunikaciji radi obezbjeđivanja jednakih mogućnosti pristupa predškolskom vaspitanju i obrazovanju.“

Zakonom je predviđeno i da vaspitna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta za inkluziju. Poslove asistenta za inkluziju može da obavlja lice sa najmanje završenom srednjom školom u četvorogodišnjem trajanju, zdravstvenog smjera. Izuzeno, poslove asistenta za inkluziju djeteta koje boravi u predškolskoj ustanovi može obavljati i roditelj tog djeteta sa završenom srednjom školom koja ne mora biti zdravstvenog smjera.

⁵¹ Izvještaj Ombudsmana za djecu RS za 2011. godinu broj 336- I /12, str. 55.

164. Na entitetskom nivou pitanje pristupa osnovnom obrazovanju je riješeno Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju⁵² Ovim zakonom se, takođe, propisuje da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jedanke mogućnosti u osnovnom obrazovanju i vaspitanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Glavom V je regulisano obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u psihofizičkom razvoju u specijalnim odjeljenjima i specijalnim školama. U praksi je evidentirano sve više odobrenih asistenata za nastavu u školama putem sistema obrazovanja za sve ali još uvijek nedovoljno.

165. U Okvirnom zakonu o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH⁵³ u Članu 3. (Ciljevi srednjeg stručnog obrazovanja i obuke), u stavu a) rečeno je da se, osim općih ciljeva obrazovanja definisanim Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, u okviru srednjeg stručnog obrazovanja i obuke osigurava pod jednakim uslovima učeniku pravo na srednje stručno obrazovanje i obuku u skladu sa njegovim interesima i sposobnostima. Stavom b) istog člana predviđa se da se učeniku, u okviru srednjeg stručnog obrazovanja i obuke, pruža podrška u odabiru odgovarajućeg zanimanja i integrisanje u društveni život. Istim zakonom Članom 8. (Razvoj i sadržaj nastavnih planova i programa), u stavu (7) rečeno je da se obrazovanje djece sa teškoćama u razvoju ostvaruje prema programima srednje stručne škole, koje donose nadležne obrazovne vlasti.

166. U Republici Srpskoj srednje obrazovanje je regulisano Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju⁵⁴ U skladu sa ovim Zakonom svima je pod jednakim uslovima dostupno srednje obrazovanje. Obzirom da u Republici Srpskoj postoje samo tri specijalne škole i to za djecu sa oštećenjima sluha, za djecu sa oštećenjima vida i djecu sa mentalnom retardacijom zakon se svake godine sve više primjenjuje poštivajući pravo da djeca imaju asistente u nastavi što se obezbjeđuje zapošljavanjem asistenata u školama.

Član 48. navedenog Zakona propisuje:

- „ (1) Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama imaju pravo na srednje obrazovanje.
- (2) Obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema.
- (3) U školu za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama upisuje se lice na osnovu rješenja komisije za ocjenjivanje sposobnosti i razvrstavanje, a koje donosi nadležna ustanova.
- (4) Prijedlog za utvrđivanje, odnosno ponovno utvrđivanje vrste i stepena ometenosti u razvoju može da podnese roditelj, staratelj, član porodice, zdravstvene službe, ustanove

⁵² "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 74/08, 71/09 i 104/11)

⁵³ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08

⁵⁴ "Službeni glasnik R S", br. 74/08, 106/09 i 104/11)

socijalne i dječje zaštite, škole i druge javne, nevladine i privatne organizacije, kao i pojedinac.

(5) Rješenjem o utvrđivanju vrste i stepena ometenosti u razvoju učenika, u skladu sa vrstom i stepenom ometenosti u razvoju predlaže se školovanje i profesionalno usmjeravanje učenika.

(6) Obrazovanje učenika sa posebnim obrazovnim potrebama odvija se u redovnim školama ili specijalnim školama.

(7) Učenici sa posebnim potrebama imaju pravo da budu u redovnom razredu ako je to u skladu sa njihovim potrebama i psihofizičkim mogućnostima.

(8) Rad sa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama može se organizovati u manjim grupama u školi ili pojedinačnim radom sa nastavnikom - specijalistom.

(9) Ministar donosi nastavni plan i program za učenike sa posebnim potrebama za svaku vrstu i stepen ometenosti u razvoju učenika.“

Član 49. pored ostalog u stavu (1) propisuje da je škola odgovorna za utvrđivanje i opis posebnih obrazovnih potreba učenika, kao i za opšti plan zadovoljavanja tih potreba uz pomoć specijalizovanje stručne službe sa pedagoškim, psihološkim i defektološkim znanjem, zdravstvene ili druge ustanove, kao i da ministar donosi Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama i Pravilnik o jeziku znakova.

167. U Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju u BiH⁵⁵ u Članu 7. navodi se da pristup visokom obrazovanju imaju svi oni koji su završili četverogodišnju srednju školu u Bosni i Hercegovini. Nadalje, u ovom članu stoji i to da visokom obrazovanju kojim se bave licencirane visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini pristup neće biti ograničen, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, *fizički ili drugi nedostatak*, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, starosna dob ili neki drugi status.

167. U dokumentu Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH sa planom implementacije 2008. – 2015⁵⁶ pod tačkom 4.5. (Poticanje trajnog profesionalnog razvoja nastavnika, direktora i drugih uposlenika u odgojno-obrazovnim ustanovama) navodi se da iza svake uspješne reforme obrazovanja stoji stručan, kompetentan, motivisan i komunikativan kadar koji je spreman na stalno lično usavršavanje. Stoga je od izuzetnog značaja poboljšanje inicijalnog obrazovanja i profesionalnog razvoja obrazovnog osoblja. Pod istom tačkom ovog strateškog dokumenta navodi se da se da su obrazovne vlasti odgovorne za stručno,

⁵⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/07

⁵⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08

pedagoško i psihološko obrazovanje i osposobljavanje nastavnika za samostalno obavljanje odgojno-obrazovnog rada. Republika Srpska je donijela Strategiju razvoja obrazovanja Republike Srpske 2010-2014 u kojoj se posebna pažnja posvećuje i djeci sa posebnim potrebama i poboljšanju njihovog položaja. Jedan od opštih ciljeva je i podići nivo obrazovanja.

168. Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH, Članom 43. predviđeno je da nadležne obrazovne vlasti, između ostalog, osiguravaju i profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju.

169. Prema Članu 21. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, nastavni kadar, pedagozi, psiholozi, defektolozi, logopedi i direktori škola su upravo radi sticanja novih znanja, usavršavanja i profesionalnog razvoja obuhvaćeni obaveznim programima obuke, usavršavanja i provjere. Stavom (2) istog člana Okvirnog zakona navodi se da pomenute programe ustanovljavaju obrazovne vlasti u entitetima, kantonima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, u skladu sa načelima i standardima definisanim ovim zakonom.

170. U Okvirnom zakonu o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, u Članu 2-Razvoj novih organizacionih oblika - navodi se da škole mogu razvijati nove organizacione oblike i primjenjivati nove pristupe u sadržaju i metodu stručnog obrazovanja s ciljem uvođenja korisnih promjena u sistem srednjeg stručnog obrazovanja i obuke, uz odobrenje nadležnih obrazovnih vlasti.

171. Prema članu 20. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH obrazovanje odraslih organizuje se i u određenim predmetima, te za njihov profesionalni i lični razvoj. Obrazovanje odraslih uključuje profesionalnu obuku, dokvalifikacije, prekvalifikacije i druge aktivnosti koje osiguravaju cjeloživotno učenje. Obrazovanje odraslih detaljnije će biti regulisano zakonima entiteta, kantona i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, u skladu sa načelima i standardima definisanim ovim zakonom.

172. Članom 21. Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH naznačeno je da škole mogu organizovati obuku odraslih u okviru svojih registrovanih aktivnosti, uz saglasnost nadležnih obrazovnih vlasti. Nadležni ministar donosi nastavni plan i program za obrazovanje i obuku odraslih. Polaznicima obuke za odrasle naplaćuje se naknada za obuku. Visinu naknade utvrđuje i donosi školski odbor, uz saglasnost nadležnog ministarstva za obrazovanje.

173. S obzirom da oblast obrazovanja odraslih u postojećoj zakonskoj regulativi na nivou BiH nije dovoljno regulisana, te da ne postoji zasebna legislativa u ovom području, postoji potreba za uređenjem oblasti obrazovanja odraslih na državnom nivou. Činjenica je da u BiH

postoji velika razjedinjenost u strukturi obrazovanja odraslih i tek nekoliko ustanova koje se bave stručnim usavršavanjem i cjeloživotnim učenjem. Projektom „Jačanje kapaciteta za razvoj ljudskih resursa u BiH“ finansiranim iz sredstava IPA 2009 detaljnije će se raditi po pitanju definisanja ove oblasti obrazovanja na nivou BiH. Entitet Republika Srpska je donio Zakon o obrazovanju odraslih⁵⁷ kojim se uređuje organizacija i struktura obrazovanja odraslih, kao dio jedinstvenog obrazovnog sistema Republike Srpske, kojim se obezbjeđuje obrazovanje, usavršavanje i osposobljavanje odraslih lica. Sa radom je počeo i Zavod za obrazovanje odraslih Republike Srpske.

174. U praksi se kontinuirano provodi osnovno i srednje obrazovanje odraslih putem kojeg se omogućava da osobe bez završenog osnovnog i srednjeg obrazovanja budu uključene u obrazovni proces i to na način da su određene škole u BiH kojima se takva lica mogu obratiti i koje na najbrži i najkvalitetniji način provode sve potrebne procedure za sticanje osnovnog i srednjeg obrazovanja. Osim određenih škola u BiH koje vrše obrazovanje odraslih uspostavljeni su i centri koji pružaju usluge obrazovanja odraslih, s ciljem sticanja dokvalifikacije, prekvalifikacije, određenih vještina i znanja (IT, strani jezici, ...).

175. Članom 38. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH, alinejom 3, definisana su prava i obaveze studenata, gdje je naznačeno da statut ili ekvivalentni osnovni dokument svake visokoškolske ustanove sadrži odredbe koje štite studente od diskriminacije prema bilo kojem osnovu, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, bračni status, boja kože, vjera, jezik, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, povezanost s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje ili bilo koji drugi status.

176. Zakon o visokom obrazovanju⁵⁸ ("Službeni glasnik RS", br.73/10 i 104/11) reguliše da pristup visokom obrazovanju ne može biti ograničen direktno ili indirektno na osnovu pola, rase, seksualne orijentacije, fizičkog nedostatka, bračnog stanja, boje kože, jezika, vjeroispovjesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, veze sa nekom nacionalnom zajednicom, imovine, statusa stečenog rođenjem, broja godina ili nekog drugog statusa. U skladu sa članom 113. tačka v Vlada je nadležna da obezbjeđuje posebna sredstva javnim visokoškolskim ustanovama radi ostvarivanja jednakih uslova za ostvarivanje prava na visoko obrazovanje studentima sa invaliditetom. Ministarstvo prosvete je ustanovilo posebno stipendiju za studente sa invaliditetom u cilju podrške mladima sa invaliditetom da se odluče za studiranje i obezbjede dodatne finansije za troškove koje imaju usljed invaliditeta. Svake godine bude dodjeljeno 20 stipendija. U izradi pravilnika na

⁵⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 59/09

⁵⁸ "Službeni glasnik Republike Srpske", br.73/10 i 104/11

godišnjem nivou učestvuju predstavnici studenata sa invaliditetom. Univerzitet u Banjaluci je uspostavio Centar za studente sa invaliditetom, regulisano Statutom Univerziteta član 101. stav 5. koji ima zadatak da podrži studente sa invaliditetom u toku studija kroz različite vidove podrške. U studentskom domu „Nikola Tesla“ na Banjalučkom Univerzitetu za sada su četiri sobe prilagođenije za studente korisnike kolica, što je dovelo do toga da se više mladih sa invaliditetom odlučuje za redovno studiranje

Ovaj centar je uključen u TEMPUS projekat u koji je uključeno 10 Univerziteta u BiH sa ciljem obezbjeđivanja boljih uslova za studente sa invaliditetom u cijeloj BiH.

Član 25. Zdravlje

177. Na nivou države Bosne i Hercegovine ne postoji jedinstven zakon o zdravstvenoj zaštiti. Zdravstvena zaštita je u nadležnosti entiteta i uređuje se entitetskim zakonima i drugim propisima. U skladu sa zakonom, zdravstvena zaštita se ostvaruje bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Zakonom su taksativno nabrojane kategorije osiguranih lica, među kojima su i osobe sa invaliditetom⁵⁹.

178. „Zakon o zdravstvenoj zaštiti (“Službene novine Federacije BiH”, broj 46/10) (u daljem tekstu: **Zakon**) je sistemski zakon u oblasti zdravstva koji je donijet saglasno Poglavlju III član 2. pod b) i članu 3. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine. Prema navedenim odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine predviđena je podijeljena nadležnost federalne vlasti i kantona u oblasti zdravstva, s tim da: federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone koji se tiču ove nadležnosti (član III 3. stav 3); kantoni imaju pravo utvrđivati politiku i provoditi zakone (član III 3. stav 4.); saglasno potrebama nadležnosti u oblasti zdravstva ostvaruju se od strane kantona koordinirano od federalne vlasti (član III 3. stav 1.), pri čemu federalna vlast uzima u obzir različite situacije u pojedinim kantonima i potrebu za fleksibilnošću u provođenju (član III 3. stav 3.). S tim u vezi i donošenju ovog zakona prethodilo je usaglašavanje sa kantonima, kao i provođenje javne rasprave o ovom zakonu saglasno zaključku oba doma Parlamenta Federacije BiH, a u smislu odredbi Poslovnika Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 69/07 i 2/08). Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH ne samo da zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu nego jasno u članovima od 18. do 25. utvrđuje **načela** na kojima se zasniva sistem zdravstva u Federaciji, a to su: pristupačnost zdravstvene

⁵⁹ Zakon o zdravstvenoj zaštiti RS („Službeni glasnik RS“, broj 106/09), Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH („Službene novine FBiH“, broj 46/10), Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 2/01 19/07 i 2/08)

zaštite, pravičnost zdravstvene zaštite, solidarnost u zdravstvenoj zaštiti, sveobuhvatnost, kontinuiranost, specijalizirani pristup, stalno unaprjeđenje kvaliteta zdravstvene zaštite, kao i efikasnost zdravstvene zaštite. **Zakon o zdravstvenoj zaštiti** je sistemski zakon iz oblasti zdravstva kojim se uređuju načela, mjere, način organizovanja i provođenja zdravstvene zaštite, na osnovu kojeg se provodi i zdravstvena zaštita osoba sa invaliditetom.

179. Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene Novine Federacije BiH”, broj 29/97) i Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službene Novine Federacije BiH”, br. 30/97, 7/02 i 70/08) uređuju načela, način organiziranja i provođenja zdravstvene zaštite i oblast zdravstvenog osiguranja koji je dio socijalnog osiguranja utemeljenog na načelima uzajamnosti i solidarnosti.

180. Zdravstvena zaštita građana Federacije BiH provodi se na načelima sveobuhvatnosti, kontinuiranosti, dostupnosti i cjelovitosti pristupa zdravstvenoj zaštiti. Zakonom se svim građanima, pa i osobama sa invaliditetom, garantira neotuđivo pravo na ostvarivanje zdravstvene zaštite, odnosno na pristupačnu zdravstvenu uslugu, standardne kvalitete i jednakog sadržaja (utvrđenim pravilima Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Službene Novine Federacije BiH”, broj 29/97) i Zakona o zdravstvenom osiguranju („Službene Novine Federacije BiH”, br. 30/97, 7/02 i 70/08).

181. Prema zakonima⁶⁰, zdravstveno osiguranje je obavezno i dobrovoljno. Obaveznim zdravstvenim osiguranjem osiguravaju se svim osiguranim osobama prava i obveze iz osnovnog zdravstvenog osiguranja na načelima uzajamnosti, solidarnosti i jednakosti, što znači da su zdravstvene usluge jednako dostupne svim osiguranim osobama bez obzira na spol, dob i vjersku pripadnost. Dobrovoljno osiguranje podrazumijeva dopunsko, dodatno i privatno. Pri dopunskom osiguranju razliku do pune vrijednosti prava na zdravstvenu zaštitu iz osnovnog zdravstvenog osiguranja snosi osigurana osoba sama.

182. U okviru prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osobe sa invaliditetom ostvaruju zdravstvenu zaštitu pod jednakim uslovima kao i ostale osigurane osobe, što podrazumijeva pravo na primarnu zdravstvenu zaštitu, specijalističko-konzilijarnu zdravstvenu zaštitu, bolničku zdravstvenu zaštitu, pravo na korištenje lijekova koji su utvrđeni osnovnom i dopunskom listom lijekova, pravo na stomatološko-protetsku pomoć i stomatološko-protetske nadomjestke, pravo na ortopedska i druga pomagala i pravo na zdravstvenu zaštitu u inostranstvu. Zakon o zdravstvenom osiguranju - Poglavlje «Zdravstvena zaštita», član 33,

⁶⁰ Zakon o zdravstvenom osiguranju RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 01/09, 01/09, 106/09), Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH („Službene novine FBiH“, br. 30/97, 7/02 i 70/08). Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 1/02 7/02 19/07 2/08 i 34/08).

usko definira pravo na ortopedska i druga pomagala, kao i pravo na korištenje lijekova, gdje se podzakonskim propisima, koji se donose na nivou kantona iz korištenja ovog prava neopravdano isključuje veliki broj osoba sa invaliditetom ili im se ta prava obezbjeđuju simbolično. Ovakvo rješenje da kantoni svojim propisima utvrđuju obim prava i postupak za njihovo ostvarivanje, bez kriterija utvrđenih na nivou Federacije, predstavlja generalni problem, jer proizvodi višestruku diskriminaciju, kako po vrsti invalidnosti, tako i po uzroku njenog nastanka. Istovremeno dolazi i do teritorijalne diskriminacije. Lista ortopedskih pomagala donešena 2009 godine nije promijenila ovo stanje.

Federacija u principu nema mehanizama djelovanja prema nižim nivoima vlasti što dovodi do toga da kantonalni propisi iz oblasti zdravstva često nisu usaglašeni s federalnim propisima, a u nekim slučajevima čak i suprotno uređuju ista pitanja. Nadalje, na nivou kantona često se provode kantonalne politike, ministarske ili skupštinske odluke koje nisu usaglašene ili su u suprotnosti sa federalnim zakonima.

183. Međutim, prisutne su i razlike u osiguranju sveobuhvatnih mjera zdravstvene zaštite za osobe sa invaliditetom ovisno od uzroka nastanka invaliditeta. Tako osobama sa invaliditetom koji je nastao kao posljedica rata, kantoni i Federacija BiH osiguravaju cjelovite mjere zdravstvene zaštite (prevencija, promocija i rehabilitacija) u okviru prava obaveznog zdravstvenog osiguranja i iznad obima zdravstvenog osiguranja, dok se osobama sa neratnim invaliditetom osiguravaju samo mjere liječenja i rehabilitacije u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja koje je u nadležnosti kantona.

U Točki 183, navedeno je da postoje razlike u osiguranju sveobuhvatnih mjera zdravstvene zaštite za osobe sa invaliditetom ovisno od uzroka nastanka invaliditeta (ratni i neratni uzroci), što nije tačno. Naime, u Federaciji je od 2009. godine na snazi Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava („Službene novine Federacije BiH“, broj 21/09), kojom se utvrđuje minimalni opseg prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine.

Prava definirana ovom Odlukom osiguravaju se pod jednakim uvjetima svim osiguranim osobama na teritoriju Federacije saglasno pozitivnim zakonskim propisima iz ove oblasti.

Ovom Odlukom utvrđuje se i paket zdravstvenih prava koji se osigurava za neosigurane osobe, državljane Bosne i Hercegovine, s prebivalištem na teritoriju Federacije.

Osnovni paket zdravstvenih prava utvrđuje prava osiguranika i članova njihovih porodica, a koja obuhvataju: pravo na zdravstvenu zaštitu na sva tri nivoa, uključujući i pravo na zdravstvenu zaštitu na osnovu federalnog fonda solidarnosti, naknadu plaće za vrijeme privremene spriječenosti za rad (samo za osiguranike), pravo na lijekove utvrđene Odlukom o Listi esencijalnih lijekova neophodnih za osiguranje zdravstvene zaštite u okviru standarda obaveznog zdravstvenog osiguranja („Službene novine Federacije BiH“, br. 52/08, 81/08 i 86/08) i Naredbom o Listi lijekova u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti koji se mogu koristiti na teret sredstava fonda solidarnosti Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 38/06, 13/08 i 38/08), pravo na korištenje ortopedskih i drugih pomagala, stomatološko-protetsku pomoć i stomatološko-protetske nadomjestke saglasno **Listi ortopedskih i drugih pomagala** koji se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja i koja je sastavni dio Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava („Službene novine Federacije BiH“, broj 21/09), pravo na javno-zdravstvene i preventivno-promotivne aktivnosti koje utvrđuju vlade kantona i Federacije u svojim programima.

Osnovnim paketom zdravstvenih prava obezbjeđuju se i zdravstvene usluge utvrđene prioritetnim federalnim programima zdravstvene zaštite i prioritetnim najsloženijim oblicima zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti utvrđene Odlukom o utvrđivanju prioritetnih vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine i prioritetnih najsloženijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koji će se pružati osiguranim osobama na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 8/05, 11/07, 44/07, 97a/07 i 33/08). Humana reprodukcija lica sa invaliditetom je zdravstvena usluga utvrđena spomenutom Odlukom o utvrđivanju prioritetnih vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine.

Osnovnim paketom zdravstvenih prava utvrđena je i negativna lista zdravstvenih usluga tj. lista usluga koje se ne mogu ostvariti na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja. S tim u vezi, liječenje banjsko-klimatskim faktorima i drugo banjsko liječenje, osim ukoliko nije uključeno u program rehabilitacije kao nastavak bolničkog liječenja; proteze koje nisu uvrštene u Listi ortopedskih i drugih pomagala koji se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja; lijekovi koji se ne nalaze na Listi esencijalnih lijekova neophodnih za osiguranje zdravstvene zaštite u okviru standarda obaveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Listi lijekova u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti koji se mogu

koristiti na teret sredstava Fonda solidarnosti Federacije Bosne i Hercegovine ne obezbjeđuju se Osnovnim paketom zdravstvenih prava.

Paketom zdravstvenih prava za neosigurane osobe, državljane Bosne i Hercegovine, s prebivalištem na teritoriju Federacije, osigurava se i zdravstvena zaštita duševnih bolesnika koji zbog prirode i stanja bolesti mogu ugroziti svoj život ili život drugih osoba, ili pak oštetiti materijalna dobra, zdravstvena zaštita oboljelih od progresivnih neuromišićnih oboljenja, cerebralne paralize, multiple skleroze, zdravstvena zaštita u slučaju paraplegije i kvadriplegije. Ova prava finansiraju se sredstvima budžeta kantona ili općine prema mjestu zadnjeg prebivališta neosiguranog lica.

Također je bitno navesti da je u Federaciji na snazi i Odluka o maksimalnim iznosima neposrednog sudjelovanja osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava („Službene novine Federacije BiH“, broj 21/09), donesena je na temelju člana 90. Zakona o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", broj 30/97, 7/02 i 70/08).

Ovom odlukom su od plaćanja participacije (sudjelovanja osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava) oslobođene slijedeće osobe:

- vojni invalidi sa utvrđenim invaliditetom od 60% i više,
- civilne žrtve rata i invalidi sa utvrđenim invaliditetom preko 60%,
- članovi porodica šehida odnosno članovi porodica poginulih ili umrlih boraca od posljedica ranjavanja, a koji su bili pripadnici Vojske Federacije Bosne i Hercegovine.

Od plaćanja participacije oslobođena su osigurana lica koja boluju od sljedećih bolesti ukoliko se liječe od iste:

- paraplegije i kvadriplegije,
- mišićne distrofije,
- multiple skleroze
- cerebralne paralize,
- duševnih poremećaja.

S obzirom na gore navedene činjenice, smatramo da tvrdnja da u Federaciji postoje razlike u osiguranju sveobuhvatnih mjera zdravstvene zaštite za osobe sa invaliditetom ovisno od uzroka nastanka invaliditeta (ratni i neratni uzroci), nije tačna.

184. S ciljem ostvarivanja jednakih uslova za provođenje obaveznog zdravstvenog osiguranja u svim kantonima za određene prioritetne programe zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju i pružanje prioritetnih najsloženijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti u okviru Zavoda za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, uspostavljen je Fond solidarnosti. Sredstva federalnog fonda solidarnosti, se koriste za financiranje ograničenog broja skupih najsloženijih zdravstvenih usluga. Uspostavljanjem federalnog Fonda solidarnosti izražene razlike u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu svih osiguranika u Federaciji Bosne i Hercegovine su djelomično ublažene, ali još uvijek ne u mjeri koja opravdava temeljno načelo jednakopravnosti.

Na primarnom nivou zdravstvene zaštite, pri domovima zdravlja, organizirani su i funkcioniraju, tj. pružaju usluge, centri za mentalno zdravlje i centri za fizikalnu rehabilitaciju s ciljem ostvarivanja jednakih uslova za provođenje obaveznog zdravstvenog osiguranja u svim kantonima, u skladu sa Zakonom, a u cilju što dostupnije zdravstvene zaštite.

Centar za mentalno zdravlje u zajednici u Federaciji Bosne i Hercegovine obavlja promociju i prevenciju mentalnog zdravlja, rehabilitaciju mentalno oboljelih osoba, prevenciju invaliditeta i rehabilitaciju, te brigu i pomoć onesposobljenih. Osim ovih poslova, centar za mentalno zdravlje u zajednici obavlja i zdravstveno-promotivni rad na unaprjeđenju mentalnog zdravlja u zajednici; proaktivan pristup u prepoznavanju i ranom dijagnosticiranju osoba sa rizikom po mentalno zdravlje; edukaciju bolesnika, članova porodice i radne okoline; psihološko savjetovanje u porodici i zajednici; procjenu rizika po mentalno zdravlje u zajednici; planiranje i provođenje okupacione terapije u zajednici; psihološka mjerenja putem testova; vanbolničke terapeutske i rehabilitacione postupke iz domena zaštite mentalnog zdravlja; socioterapiju; tretman bolesti ovisnosti u vanbolničkim uslovima. (Ista napomena vrijedi i za točku 197).

Centar za fizikalnu rehabilitaciju obavlja zdravstveno promotivni rad iz oblasti fizikalne medicine; vanbolničke terapeutske i rehabilitacione postupke iz domena fizikalne medicine;

okupacione tretmane; testiranje i procjena testova, surađuje sa drugim službama s ciljem unaprjeđenja tretmana pacijenata. (Ista napomena vrijedi i za točku 198).

Spomenuti centri definirani su članovima 88. i 89. Zakona o zdravstvenoj zaštiti ("**Službene novine Federacije BiH**", broj 46/10).

Pored toga, budžet Federacije BiH za 2012. godinu (sukladno Zakonu o izvršenju budžeta za 2012. godinu) odražava opredjeljenost Vlade Federacije BiH da omogući osobama sa invaliditetom ostvarivanje njihovih prava. Tako na primjer, Vlada će direktno finansijski podržati: stambeno zbrinjavanje RVI, nabavku automobila za invalide, sufinansiranje Centra za psihosocijalnu rehabilitaciju na Vlašiću, implementaciju Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, itd. Ovi transferi će se implementirati preko Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, koje ima detaljne podatke i iznose.

185. Svaka osigurana osoba, uključujući i osobe sa invaliditetom, ima pravo na slobodan izbor doktora opće prakse i stomatologa, kao i mogućnost ostvarivanja prava na lijekove i cjepiva u skladu s provedbenim propisima temeljenim na načelima zdravstvene struke i medicinske etike. U Federaciji Bosne i Hercegovine, sukladno postojećim zakonskim rješenjima, svaka osigurana osoba, uključujući i osobe sa invaliditetom, ne samo da ima pravo na slobodan izbor liječnika i stomatologa, nego je dobrovoljno registriranje kod timova primarne zdravstvene zaštite i dugoročno propagirano. Saglasno članu 64. stav 3. Zakona o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH”, br. 30/97, 7/02 i 70/08), članu 27. stav 2. Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH”, br. 46/10) i članu 6. stav 1. Zakona o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine Federacije BiH”, br. 40/10) osigurano lice ima pravo na slobodan izbor. Preporučuje se da osigurana lica sa članovima svoje porodice/obitelji, izaberu istog doktora medicine (porodičnog/obiteljskog doktora) i doktora stomatologije iz njima najbliže ambulante, a najmanje za period od godinu dana. Na ovaj način se posredno obezbjeđuje povećanje svjesnosti o zdravlju, jača dostupnost zdravstvene usluge te omogućuje ostarivanje prava zdravstvene zaštite, cjelokupnom stanovništvu, uključujući osobe sa invaliditetom.

186. Vijeće ministara BiH još 2003. godine ratifikovalo je Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom⁶¹. Prema ovom dokumentu, Pravilo 2 (*Zdravstvena zaštita*) nalaže da nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati efikasnu zdravstvenu zaštitu osobama sa invaliditetom kao i da nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko trebaju raditi na stvaranju programa na kojima će raditi multidisciplinarni timovi stručnjaka sa svrhom ranog otkrivanja, dijagnosticiranja i tretmana oštećenja. Time se mogu spriječiti, umanjiti ili otkloniti invalidizirajući učinci. U takvim programima treba osigurati punu individualnost u sudjelovanju osoba sa invaliditetom i njihovih porodica, kao i sudjelovanje organizacija osoba sa invaliditetom na nivou planiranja metoda tretmana i njihovih vrednovanja. U Federaciji Bosne i Hercegovine već razvijena i usvojena „Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u FBiH, 2011 – 2015. godina“, koja definiše vremenski okvir za postepeno ostvarivanje prava i usklađivanje. Strategija definiše ciljeve, mjere, aktivnosti, rokove i nositelje aktivnosti u 12 oblasti koje su od interesa za osobe sa invaliditetom, kao i vremenski okvir i indikatore.

Pored redovitih zdravstvenih usluga i preventivnih programa koji se provode u zdravstvenim ustanovama, značajan pomak predstavlja i usvajanje Politike za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine, koju je Vlada Federacije BiH usvojila 11. maja 2011. godine. Osim toga, potpisan je i Protokol o saradnji sa ciljem unapređenja oblasti ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine nastao na osnovu Politike za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine. Protokol ima za cilj da se koordiniranim, zajedničkim, integrisanim djelovanjem unapređuju rani rast i razvoj djece u Federaciji Bosne i Hercegovine, sa posebnim naglaskom na marginalizirane skupine i posebno vodeći računa o njihovoj zaštiti od svih oblika diskriminacije. Također, postoje i vertikalni programi i programi prevencije, propisani Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava (“Službene novine Federacije BiH”, broj 21/09).

187. Prema istom dokumentu Pravilo 15 (*Zakonodavstvo*) nalaže da su nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko odgovorne za kreiranje zakonskih temelja za mjere kojima se ostvaruju ciljevi pune participacije i ravnopravnosti osoba sa invaliditetom.

188. Zakonska regulativa kojom se uređuju načela, način organizovanja i provođenja zdravstvenih uslug u Republici Srpskoj jeste slijedeća: Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 01/09,

⁶¹ “Službeni glasnik BiH” broj: 41/03

106/09) i Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 106/09). Federalno ministarstvo zdravstva kontinuirano radi na kreiranju zakonskih temelja za mjere kojima se ciljevi pune participacije i ravnopravnosti osoba sa invaliditetom. Ove mjere se postupno implementiraju kroz temeljni zakonski okvir koji regulira funkcioniranje zdravstvenog sektora u Federaciji, a to su: Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije BiH", broj 46/10); Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", br. 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11); Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10); Zakon o krvi i krvnim sastojcima ("Službene novine Federacije BiH", broj 9/10); Zakon o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja, („Službene novine Federacije BiH“, broj 75/09); Zakon o lijekovima i medicinskim sredstvima („Službeni glasnik BiH“, broj 58/08); Zakon o apotekarskoj djelatnosti ("Službene novine Federacije BiH", broj 40/10); Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Službene novine Federacije BiH", broj 29/05); Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama ("Službene novine Federacije BiH", br. 37/01, 40/02 i 52/11); Zakon o sistemu poboljšanja kvalitete, sigurnosti i o akreditaciji u zdravstvu ("Službene novine Federacije BiH", br. 59/05 i 52/11); Zakon o ograničenoj upotrebi duhanskih prerađevina ("Službene novine Federacije BiH", br. 6/98, 35/98, 11/99 i 50/11); Zakon o zdravstvenoj ispravnosti živežnih namirnica i predmeta opće upotrebe ("Službeni list RBiH", br. 2/92 i 13/94); Zakon o prometu otrova ("Službeni list RBiH", br. 2/92 i 13/94); Zakon o evidencijama u oblasti zdravstva ("Službeni list RBiH", br. 2/92 i 13/94); Zakon o radijacijskoj i nuklearnoj sigurnosti u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07); Zakon o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga („Službeni glasnik BiH“, broj 8/06).

Uz navedeni zakonski okvir, u FBiH provode se i ostali ključni dokumenti, Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini, Strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2011.-2015. i Politika mentalnog zdravlja.

189. U Zakonu o zdravstvenoj zaštiti RS (član 8.) isključen je bilo koji oblik diskriminacije lica sa invaliditetom. U Strateškim dokumentima Narodne Skupštine i Vlade RS postoji opredjeljenje za izgradnju savremenog zdravstvenog sistema koji omogućava kroz svoje ustanove i usluge zadovoljavanje potreba lica sa invaliditetom. Na primarnom nivou zdravstvene zaštite uspostavljen je koncept porodične medicine, uspostavljena mreža centara za ambulantnu fizikalnu rehabilitaciju i mreža centara za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici(24 CBR i 22 CMZ, teritorijalno ravnomjerno raspoređenih u Republici Srpskoj). Ustanove su prošle kroz program rekonstrukcije prostora i opremanja standardnim setovima

nove medicinske opreme. Na nivou sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite izvršena su značajna kapitalna ulaganja koja su omogućila nove metode i tehnike dijagnostike, liječenja i rehabilitacije u koja su uključena i lica sa invaliditetom. Reformski procesi obuhvatili su edukaciju zdravstvenih radnika i saradnika na polju njihovih kliničkih znanja, novih pristupa ka multidisciplinarnom i timskom radu, prije svega u uspostavljenim službama u jedinicama lokalne samouprave, uključivanju korisnika u zajednički program brige o zdravlju. U pogledu unapređenja kvaliteta pružanja zdravstvenih usluga učinjen je značajan napredak u uspostavljanju organizacionih jedinica za kvalitet u zdravstvenim ustanovama (Zakon o zdravstvenoj zaštiti 2009; Agencija za sertifikaciju, akreditaciju i unapređenja kvaliteta zdravstvene zaštite u RS; uspostavljeni su Etički odbori u zdravstvenim ustanovama; realizuje se projekat Unapređenja sistema kvaliteta i menadžmenta u zdravstvenim ustanovama). Arhitektonske barijere kao prepreka pristupu licima sa invaliditetom zdravstvenim ustanovama su otklonjene u svim centrima za fizikalnu rehabilitaciju i svim rekonstruisanim domovima zdravlja i ambulantom porodične medicine, a to je i standard koji je uveden za sve novoizgrađene zdravstvene ustanove na osnovu Pravilnika o uslovima za početak rada zdravstvene ustanove („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 121/11. Ostvarivanje prava na ortopedsku i druga pomagala regulisano je podzakonskim aktima Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske bez diskriminacije po uzroku nastanka, vrsti invaliditeta i prebivališta. Temeljni regulatorni okvir zdravstvenog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine je **Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije BiH", broj 46/10)** kojim se uređuju načela, mjere, način organizovanja i provođenja zdravstvene zaštite, nosioci društvene brige za zdravlje stanovništva, prava i obaveze lica u korištenju zdravstvene zaštite, te sadržaj, način obavljanja i nadzor nad obavljanjem zdravstvene zaštite na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, te ostali zakoni navedeni u prethodnoj točki. Postojeći regulatorni okvir isključuje odnosno zabranjuje svaki oblik diskriminacije i posredno omogućuje realizaciju i promociju prava osoba sa invaliditetom. Strateški dokumenti kao što su Politika za BiH i federalna Strategija predstavljaju programe poboljšanja ustanova i funkcija zdravstvenog sektora u pravcu punog zadovoljenja potreba osoba sa invaliditetom.

190. U Republici Srpskoj je usvojena Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj za period od 2011 do 2016. godine. Usvojena je i Politika unapređivanja ishrane djece do pet godina života u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 14/12). Sprovodi se Program prevencije masovnih nezaraznih bolesti. Usvojena je i Politika mentalnog zdravlja („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 112/05), Strategija

razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj u periodu od 2009. do 2015. godine („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 88/09), kao i Zakon o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima („Službeni glasnik“ 46/04). Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS donijelo je i Pravilnik o organizaciji, radu i finansiranju komisija za zaštitu lica sa mentalnim poremećajima („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 65/11). U okviru projekta Globalnog fonda za borbu protiv HIV/AIDS tuberkuloze i malarije urađene su brošure i edukativni materijal ali nije pripreman na brajevom pismu. U Federaciji Bosne i Hercegovine je usvojena Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja djece za period 2011.-2016., te je usvojen i Akcioni plan za djecu 2010-2014, na nivou BiH. Sprovode se prioritetni federalni programi zdravstvene zaštite i prioritetnim najslabijim oblicima zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti utvrđene Odlukom o utvrđivanju prioritetnih vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine i prioritetnih najslabijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koji će se pružati osiguranim osobama na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 8/05, 11/07, 44/07, 97a/07 i 33/08). U pogledu zdravstvene zaštite osoba sa mentalnim poremećajima, primjenjuje se Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine Federacije BiH“, broj 37/01 i 40/02). Federalno ministarstvo zdravstva je donijelo i Pravilnik o organizaciji, bližim uslovima prostora, medicinsko-tehničke opreme, stručnog kadra, koje trebaju ispunjavati centri za mentalno zdravlje u zajednici, kao i edukaciji u oblasti zloupotrebe psihoaktivnih supstanci“ („Službene novine Federacije BiH“, br. 73/11) i Pravilnik o bližim uvjetima koje mora ispunjavati centar za fizikalnu rehabilitaciju, kao i način njegovog organiziranja (Službene novine Federacije BiH, br. 29/12).

191. Osobe sa invaliditetom imaju pristup zdravstvenoj rehabilitaciji što je regulisano Pravilnikom o uslovima i načinu ostvarivanja prava na produženu medicinsku rehabilitaciju u specijalizovanim ustanovama za rehabilitaciju („Službeni glasnik Republike Srpske broj: 63/10 i Upustvom o primjeni Pravilnika o uslovima i načinu ostvarivanja prava na produženu medicinsku rehabilitaciju u specijalizovanim ustanovama za rehabilitaciju („Službeni glasnik Republike Srpske broj: 68/10) Fonda zdravstvenog osiguranja RS. Osobe sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju pristup zdravstvenoj rehabilitaciji, što je regulirano Zakonom o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije BiH", broj 46/10) i pratećim zakonskim i podzakonskim propisima. Nadalje, u skladu sa članom 94. Zakona o zdravstvenoj zaštiti zdravstvena zaštita u ustanovama socijalne zaštite, koje zbrinjavaju djecu

bez roditelja, djecu za koju se roditelji ne brinu, socijalno zapuštenu djecu, tjelesno i duševno oštećenu djecu, odrasle osobe, te nemoćne i stare osobe obavlja se na nivou primarne zdravstvene zaštite, a što se uređuje ugovorom između doma zdravlja odnosno privatnog zdravstvenog radnika i zavoda zdravstvenog osiguranja kantona. U ustanovama socijalne zaštite koje zbrinjavaju lica ovisna o tuđoj pomoći, a kojim je potrebna zdravstvena njega i rehabilitacija, po uputama i pod stručnim nadzorom doktora medicine, osiguravaju se mjere zdravstvene zaštite saglasno uvjetima prostora, opreme i kadra koje propisuje kantonalni ministar. Troškove zdravstvene zaštite iznad utvrđenog standarda snosi ustanova socijalne zaštite.

Članom 106. Zakona o zdravstvenoj zaštiti uređen je pojam lječilišta, zdravstvene ustanove na sekundarnom nivou, u kojem se prirodnim ljekovitim izvorima provodi preventivna zdravstvena zaštita, specijalistička i bolnička rehabilitacija, odnosno, provođenje svih mjera rehabilitacije.

U skladu sa članom članom 116. Zakona o zdravstvenoj zaštiti Federalni zavod za javno zdravstvo priprema, prati i evaluira programe zaštite zdravlja rizičnih grupa stanovništva i stanovništva sa posebnim potrebama.

Pored toga, Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", broj 30/97, 7/02 i 70/08) uređuje zdravstveno osiguranje, kao dio socijalnog osiguranja građana i koji čini jedinstven sistem u okviru koga građani ulaganjem sredstava, na načelima uzajamnosti i solidarnosti, obavezno u okviru kantona osiguravaju ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i druge oblike osiguranja na način koji je utvrđen ovim zakonom, drugim zakonima i propisima donesenim na osnovu zakona.

Članom 11. federalnog Zakona o zdravstvenom osiguranju isključuje se svaka mogućnost diskriminacije osiguranih lica, po bilo kom osnovu: veličina doprinosa, socijalno porijeklo i dr.

Zakon o zdravstvenom osiguranju u članu 19. propisuje kategorije osiguranika, prema kojem su osiguranici i korisnici penzija i korisnici prava na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje prema propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije BiH, kao i lica sa prebivalištem na teritoriji Federacije kojima je priznato svojstvo ratnog, mirnodopskog

i civilnog invalida rata, odnosno status korisnika porodične invalidnine saglasno pozitivnim propisima, ako nisu zdravstveno osigurani po drugom osnovu.

192. Opšte zdravstvene usluge imaju obavezu, u skladu sa članom 22. Zakona o zdravstvenoj zaštiti RS, za pristupačnost (znakovni jezik, informacije u alternativnim formatima kao što su Brajevo pismo i jednostavni jezik, pristupačne ustanove). U slučajevima kada nisu ove obaveze ispunjene vode se kampanje od starne organizacija osoba sa invaliditetom kako bi se navedeni Zakoni i Pravilnici primjenili u praksi. Primjer takve kampanje je zastupanje potreba žena sa invaliditetom u zdravstvu koji je provodio Savez osoba sa invaliditetom BISER u 2011. godini i rezultati pokazuju da je u nabavku prve opreme u Poliklinici u Banjaluci uključena ginekološka stolica za korisnice kolica kao i uvažavanje zahtjeva za pristupačnošću u Kliničkom Centru Banjaluka. U Federaciji Bosne i Hercegovine, opšte zdravstvene usluge su definirane kroz Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Službene novine Federacije BiH", broj 46/10). To je sistemski zakon iz oblasti zdravstva kojim se uređuju načela, mjere, način organizovanja i provođenja zdravstvene zaštite, nosioci društvene brige za zdravlje stanovništva, prava i obaveze lica u korištenju zdravstvene zaštite, sadržaj, način obavljanja i nadzor nad obavljanjem zdravstvene zaštite na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Federacija).

Članom 3 ovog Zakona regulira se da svako lice ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarivanja najvišeg mogućeg nivoa zdravlja, u skladu sa odredbama ovog zakona i Zakona o zdravstvenom osiguranju, kao i propisa donijetih na osnovu ovih zakona. Istovremeno svako lice ima obavezu brinuti se o svom vlastitom zdravlju, ne smije ugroziti zdravlje drugog lica i obavezno je svakom ozlijeđenom ili bolesnom pružiti prvu pomoć, te omogućiti pristup do najbliže zdravstvene ustanove. Navedena prava i obaveze odnose se i na osobe sa invaliditetom.

U skladu sa članom 12. Zakona o zdravstvenoj zaštiti društvena briga za zdravlje, pod jednakim uvjetima, na teritoriji Federacije ostvaruje se osiguranjem zdravstvene zaštite pučanstvu Federacije, kao i grupacijama pučanstva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom osoba u vezi sa sprječavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom

zaštitom socijalno ugroženog pučanstva. Zdravstvena zaštita u smislu ovog člana obuhvata i zdravstvenu zaštitu osoba sa invaliditetom.

Načelo pravičnosti se ostvaruje članom 19, koji glasi: Načelo pravičnosti zdravstvene zaštite ostvaruje se zabranom diskriminacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite po osnovu rase, spola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, seksualne orijentacije, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili tjelesnog invaliditeta.

193. Prava pacijenata Fond zdravstvenog osiguranja RS zastupa i Zaštitnik prava osiguranih lica (u daljem tekstu: zaštitnik) je službenik Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske (u daljem tekstu: Fond), koji je u stalnom neposrednom kontaktu sa osiguranim licima i osobljem zdravstvenih ustanova sa kojima Fond ima ugovor o pružanju usluga osiguranim licima (domovi zdravlja, bolnice, apoteke, ortopedske kuće). Drugi način je stalno učešće udruženja osoba sa invaliditetom u komisijama Fonda zdravstvenog osiguranja RS i promotivne kampanje putem kojih se upoznaju članovi sa pravima. Rezultati su pozitivni jer se obim prava postepeno proširuje u skladu sa realnim mogućnostima. U Federaciji se prava pacijenata realiziraju primjenom Zakon o pravima i obavezama pacijenata („Službene novine Federacije BiH“, br. 40/10). Član 3. ovog Zakona zabranjuje svaki vid diskriminacije prilikom obavljanja radnji na osnovu ovog zakona i propisa donijetih na osnovu ovog zakona.

Korištenje zdravstvene zaštite, u skladu sa Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata, bazira se na sljedećim principima:

- pravu pacijenta na najveće objektivno moguće očuvanje i zaštitu njegovog zdravlja, liječenjem i mjerama prevencije bolesti,
- poštivanju ljudskog dostojanstva pacijenta,
- **poštovanju prava na fizički i mentalni integritet pacijenta i ličnu bezbjednost,**
- poštovanju zaštite ličnosti pacijenta uključujući poštivanje njegove privatnosti, svjetonazora, te moralnih i vjerskih uvjerenja.

Nadalje, navedenim zakonom utvrđeno je pravo pacijenata na informacije koje mogu biti saopštene pacijentu usmeno ili pisano, na razumljivom jeziku za pacijenta, a ako je u pitanju strani državljanin, u pravilu, na njegovom maternjem jeziku ili uz prisustvo ovlaštenog prevodioca, odnosno tumača znakovnog jezika, ako je u pitanju pacijent sa onesposobljenjem. „Razumljivi rječnik“ podrazumijeva davanje informacija koje su

prilagođene obrazovnom nivou, fizičkom, psihičkom i emocionalnom stanju lica kojem se daje savjet odnosno informacija (u daljnjem tekstu : razumljiv rječnik).

Pored toga, Zakonom o zdravstvenom osiguranju ("Službene novine Federacije BiH", broj 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11), kojim se uređuje zdravstveno osiguranje, kao dio socijalnog osiguranja građana i koji čini jedinstven sistem u okviru koga građani ulaganjem sredstava, na načelima uzajamnosti i solidarnosti, obavezno u okviru kantona osiguravaju ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i druge oblike osiguranja na način koji je utvrđen ovim zakonom, drugim zakonima i propisima donesenim na osnovu zakona, isključuje se svaka mogućnost diskriminacije osiguranih lica, po bilo kom osnovu.

Članak 26. Osposobljavanje i rehabilitacija

194. Osposobljavanje i rehabilitacija je u nadležnosti entiteta. Osobe sa invaliditetom ostvaruju pravo na svaki oblik zdravstvene zaštite u istom obimu, kvaliteti i standardu kao sve osigurane osobe bez diskriminacije po bilo kakvoj osnovi. Pravo na medicinsku rehabilitaciju propisano je entitetskim zakonskim aktima te provedbenim propisima. Medicinska rehabilitacija se provodi na sva tri nivoa zdravstvene zaštite (primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj) kao i u specijaliziranim zavodima koji koriste prirodni faktor u liječenju, banjско-klimatska lječilišta. Njena organizacijska razina je rascjepkana, neujednačena, nejednako pristupačana korisnicima, osobito osobama sa invaliditetom, a prava na medicinsku rehabilitaciju su neujednačena prema mogućnostima pojedinih kantona.

195. Ne postoje adekvatni programi habilitacije i rehabilitacije u oblasti socijalne zaštite, više je fokus na zdravstvenoj rehabilitaciji.

196. U sklopu Reforme zdravstvenog sistema *na nivou primarne zdravstvene zaštite* u Federaciji BiH organizirana je medicinska rehabilitacija u zajednici putem Centara za mentalno zdravlje u zajednici i Centara za fizikalnu rehabilitaciju, koji predstavljaju uzor za mnoge druge zemlje, pa čak i one koje nisu prošle kroz ratne konflikte.

197. *Centri za mentalnu rehabilitaciju* svoje aktivnosti provode kroz rehabilitaciju u zajednici osiguravajući promociju i prevenciju kao i rehabilitaciju mentalnog zdravlja.

198. *Centri za fizikalnu rehabilitaciju* osiguravaju promociju zdravlja, prevenciju invaliditeta kao i fizikalnu rehabilitaciju te brigu i pomoć onespoboljenim i djeluju u zajednici. Zdravstvene usluge se pružaju u zajednici putem multidisciplinarnih timova. Federalno ministarstvo zdravstva je donijelo i Pravilnik o bližim uvjetima koje mora ispunjavati centar za fizikalnu rehabilitaciju, kao i način njegovog organiziranja (Službene

novine Federacije BiH, br. 29/12). Centar za fizikalnu rehabilitaciju obavlja zdravstveno-promotivni rad iz oblasti fizikalne medicine; izvanbolničke terapijske i rehabilitacijske postupke iz domena fizikalne medicine; okupacijske tretmane; testiranje i procjenu testova, surađuje s drugim službama s ciljem unapređenja tretmana pacijenata.

199. Na nivou sekundarne zdravstvene zaštite medicinska rehabilitacija se provodi, u općim i kantonalnim bolnicama, u kojima su uglavnom zastupljeni svi vidovi fizikalne rehabilitacije uključujući i hidroterapiju.

200. Tercijarni nivo medicinske rehabilitacije vezana je za *kliničke centre*, odnosno za Institute za rehabilitaciju u kojim se provodi sveobuhvatna stacionarna medicinska rehabilitacija.

201. Rehabilitacija se provodi i u specijaliziranim zdravstvenim ustanovama koje koriste prirodni faktor u liječenju kao što su zavodi i banjsko-klimatska lječilišta. U Federaciji BiH postoji 6 takvih zdravstvenih ustanova koje koriste prirodan faktor u liječenju i rehabilitaciji. Ove institucije rade ugovorno ili komercijalno, te svoje usluge iz oblasti medicinske rehabilitacije realiziraju na temelju ugovora sa udruženjima, fondovima zdravstvenog osiguranja ako su nastavak bolničkog liječenja i sl., pod povoljnim uslovima. Ove usluge nisu obuhvaćene obveznim zdravstvenim osiguranjem.

202. Isporučitelji ortopedskih i drugih pomagala, na koja osobe sa invaliditetom ostvaruju pravo skladno Pravilniku o medicinskim pomagalima⁶², obavezni su osigurati kontinuirano snabdjevanje, servis i popravke ortopedskih i drugih pomagala, čime se osigurava odgovarajuća kvaliteta ovog vida zdravstvene zaštite. Osiguranoj osobi ZZO osigurava pomagalo odgovarajućeg standarda i kvalitete te vrijednosti u skladu s navedenim Pravilnikom.

203. Profesionalna rehabilitacija je kontinuirani dio opće rehabilitacije koja obuhvaća profesionalno usmjeravanje, profesionalno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Ona je usmjerena prema što bržem uključivanju osobe sa invaliditetom u rad u zanimanju gdje će postizati najpovoljniji radni učinak s najmanjim izgledom da dođe do daljnjeg narušavanja njezinih preostalih radnih i općih sposobnosti. Profesionalnu rehabilitaciju organiziraju i izvode ustanove za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole ili druge pravne osobe koje ispunjavaju uslove za njezino provođenje.

⁶² "Službene novine FBiH" broj: 58/06, "Sl. glasnik RS", br. 22/2008 - prečišćen tekst, 42/2008, 106/2008, 110/2008 - ispr., 115/2008, 120/2008 - ispr., 17/2010, 22/2010 - ispr. i 80/2010

204. Skladno Zakonima o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom⁶³ Fondovi⁶⁴ provode različite aktivnosti cilj kojih je integracija osoba sa invaliditetom u svijet rada. ZZ odlučuje o načinu ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju nezaposlenih osoba sa invaliditetom, dok je organiziraju i izvode ustanove za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole ili druge pravna lica koja ispunjavaju uslove za osposobljavanje. Profesionalna rehabilitacija uključuje sljedeće aktivnosti: utvrđivanje preostalih radnih i općih sposobnosti; profesionalno informiranje, savjetovanje i procjenu profesionalnih mogućnosti; analizu tržišta rada, mogućnost zapošljavanja i uključenja u rad; procjenu mogućnosti izvođenja razvoja i usavršavanja programa profesionalnog osposobljavanja; radno osposobljavanje, dokvalifikaciju, prekvalifikaciju i programe za održavanje i usavršavanje radnih i radno-socijalnih vještina i sposobnosti u razdoblju do zapošljavanja.

205. Kako bi se sistematičnije pristupilo rješavanju problema zapošljavanja osoba sa invaliditetom, Fondovi djeluju na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

206. Zakonom o pravima branilaca i članova njihove porodice („Službene novine Federacije BiH“, br. 61/06, 27/08 i 32/08) propisano je pravo na rehabilitaciju branilaca kod kojih je usljed bolesti ili povrede došlo do težeg oštećenja organizma. Na temelju preostale radne sposobnosti imaju pravo na profesionalnu rehabilitaciju uključujući i školovanje za obavljanje poslova za koje se traži viša školska sprema od one koju ima. Profesionalna rehabilitacija osigurava se za osposobljavanje za vršenje ranijeg ili drugog odgovarajućeg zanimanja, stručno osposobljavanje za vršenje određenog zanimanja i stručno usavršavanje.

207. S obzirom na nedostatnu zakonsku regulativu, nedostatak razvijenog modela profesionalne rehabilitacije, te kriterija i mjerila za provođenje profesionalne rehabilitacije, nju nije moguće provoditi na način kako je definirano Zakonom. Skladno navedenim ograničenjima profesionalna rehabilitacija se u BiH provodi djelomično ili se ne provodi.

208. Licima koja trebaju prekvalifikaciju da bi održali zaposlenost obezbjeđeni su uslovi za prekvalifikaciju, sredstva za ponovno zapošljavanje kada ostanu tehnološki višak. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS (**"Službeni glasnik Republike Srpske" broj 134/11) članom 56.** reguliše prava za prekvalifikaciju ili dokvalifikaciju ukoliko zbog smanjene radne sposobnosti nije u mogućnosti obavljati poslove na tom radnom mjestu. U

⁶³ "Službene novine FBiH" broj: 9/10, "Sl. glasnik RS", br. 37/11

⁶⁴ Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom FBiH i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom RS

RS još uvijek nisu razvijeni programi za prebacivanje na otvoreno tržište osoba sa invaliditetom koje su zaposlene u zaštitnim radionicama. Programi za stručna usavršavanja i prekvalifikacije nisu u potpunosti razvijeni u RS za sve građane ali za postojeće osobe sa invaliditetom imaju jednak pristup kao i drugi građani.

209. Pristup asistivnoj tehnologiji u RS je većim dijelom u nadležnosti Fonda zdravstvenog osiguranja RS Pravilnik o pravu na ortopedska i druga pomagala («Službeni glasnik RS» [42/09](#), [51/09](#), [64/09](#), [101/09](#), [02/10](#), [10/10](#), [73/10](#), [101/10](#), [17/11](#), [42/11](#)). koji je liste pomagala mjenja na godišnjem nivou sa ciljem da postojeća sredstva za nabavku pomagala rasporedi optimalno i omogući nove asistivne tehnologije. U 2012. godini novim pravilnikom se smanjuju rokovi korištenja pomagala za djecu i omladinu, priprema reparacija pomagala da bi veći broj korisnika imao pristup pomagalicama (stari sa invaliditetom). Još uvijek je prisutna i besplatna raspodjela pomagala koja su dobijena u humanitarnim pomoćima koja najviše utiče na poboljšanje kvaliteta života korisnika ortopedskih pomagala (kreveti na električni pogon, liftovi za dizanje, sobna kolica, hodalice, skuteri na električni pogon). U Federaciji Bosne i Hercegovine, Osnovnim paketom zdravstvenih prava obezbjeđuju se i zdravstvene usluge utvrđene prioritetnim federalnim programima zdravstvene zaštite i prioritetnim najsloženijim oblicima zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti utvrđene Odlukom o utvrđivanju prioritetnih vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine i prioritetnih najsloženijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koji će se pružati osiguranim osobama na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 8/05, 11/07, 44/07, 97a/07 i 33/08). Humana reprodukcija lica sa invaliditetom je zdravstvena usluga utvrđena spomenutom Odlukom o utvrđivanju prioritetnih vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine. Smatramo da je neophodno unijeti ove informacije u izvještaj.

Organizacijski, rehabilitacija u Federaciji Bosne i Hercegovine je regulirana zakonom (član 32 do 48, Zakona o zdravstvenoj zaštiti, "Službene novine Federacije BiH", broj 46/10) i podijeljena na 3 nivoa:

Primarni nivo –domovi zdravlja, CBR centri

Sekundarni nivo – specijalističko-konsultativnu i bolničku zdravstvenu djelatnost

Tercijarni nivo – zdravstvene ustanove koje ispunjavaju uslove u pogledu prostora, opreme i kadra, kao i primijenjenih tehnologija za obavljanje najsloženijih oblika zdravstvene zaštite iz specijalističko-konsultativnih i bolničkih zdravstvenih djelatnosti, a koje su utvrđene posebnim federalnim pravilnikom.

Sistem rehabilitacije se provodi u svim zajednicama, rehabilitacioni tim postaje fleksibilniji i aktivno učestvuje u svim vidovima rehabilitacije. Rehabilitacija obuhvata sve dobne skupine. Liječenje u zajednici povećava pristupačnost i kvalitet usluge za osobe sa onesposobljenjem i njihove porodice. Usluge obuhvataju primarni tretman oštećenja i onesposobljenja u centru i kod kuće, kao i edukaciju pacijenta, promociju zdravlja i prevenciju bolesti i onesposobljenja.

210. Pristup asistivnim tehnologijama se omogućuje i putem projekata koja Udruženja osoba sa invaliditetom apliciraju prema Minsitarstvu zdravlja i socijalne zaštite RS kao i u lokalnim zajednicama.

Član 27. Rad i zapošljavanje

211. Pitanja rada se definišu na entitetskim nivoima putem sistemski zakona u oblasti zapošljavanja: Zakon o radu i Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti kao i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju štite osobe sa invaliditetom od diskriminacije.

212. Članom 5. Zakona o radu („Službene novine FBiH“, br: 43/99, 32/00 i 29/03) propisano je da osoba koja traži uposlenje, kao i osoba koja se uposli, ne može biti stavljena u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, **tjelesnih i duševnih poteškoća** glede angažiranja, obrazovanja, promicanja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proistječu iz radnog odnosa. Shodno navedenom tjelesne i duševne poteškoće su jedan od diskriminatornih osnova i ne mogu biti razlog stavljanja u nepovoljniji položaj invalidnih lica u odnosu na druge osobe. Skladno članu 68. Zakona o radu plaće uposlenika utvrđuju se kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu.

213. Prema Zakonu o radu⁶⁵ zaposleniku koji je pretrpio povredu na radu ili je obolio od profesionalne bolesti, za vrijeme dok je privremeno nesposoban za rad, poslodavac ne može otkazati ugovor o radu.

214. U slučajevima i za vrijeme bolovanja, poslodavac ne može zaposleniku otkazati ugovor o radu koji je u skladu sa ovim zakonom zaključen i na određeno vrijeme.

215. Ostajanje na radu nije opcija koja ovisi od osobe sa invaliditetom nego stručne zdravstvene službe, u skladu sa članom 65. Zakonom o radu („Službene novine FBiH“, br: 43/99, 32/00 i 29/03) zaposlenik koji je privremeno bio nesposoban za rad zbog ozljede ili ozljede na radu, bolesti ili profesionalne bolesti, a za koga nakon liječenja i oporavka nadležna zdravstvena ustanova ili ovlašteni liječnik utvrdi da je sposoban za rad, ima pravo vratiti se na poslove na kojima je radio prije nastupanja privremene nesposobnosti za rad ili na druge odgovarajuće poslove. U skladu sa članom 66. istog zakona ako mjerodavna ustanova ocjeni da kod zaposlenika postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti, poslodavac mu je dužan u pisanom obliku ponuditi druge poslove za koje je zaposlenik sposoban. Međutim, ukoliko nadležna zdravstvena ustanova utvrditi potpuni gubitak radne sposobnosti zaposlenika, ne postoji mogućnost ostanka na radu nego se isti penzionise u skladu sa propisima o penziono-invalidskom osiguranju.

216. Zakon o radu ima posebno poglavlje koje predviđa zaštitu zaposlenika privremeno ili trajno nesposobnog za rad. U skladu sa članom 64. Zakona o radu zaposlenik koji je pretrpio povredu na radu ili je obolio od profesionalne bolesti, za vrijeme dok je privremeno nesposoban za rad, poslodavac ne može otkazati ugovor o radu. Takođe, općenito, poslodavac samo uz prethodnu saglasnost vijeća zaposlenika može otkazati ugovor o radu zaposleniku kod kojeg postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti. U skladu sa članom 66. Zakona o radu ako mjerodavna ustanova ocjeni da kod zaposlenika postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti, poslodavac mu je dužan u pisanom obliku ponuditi druge poslove za koje je zaposlenik sposoban. Zaposlenik, koji je pretrpio povredu na radu ili obolio od profesionalne bolesti ima prednost pri stručnoj naobrazbi, osposobljavanju i usavršavanju koje organizira poslodavac.

217. Problem neformalne ekonomije koji u našoj državi predstavlja nelegalan, neprijavljen rad, nastoji se prvenstveno rješavati pojačanim inspekcijskim nadzorom pravnih lica-poslodavaca te preventivnim i represivnim mjerama u smislu ispravljanja nedostataka naknadnom prijavom osobe zatečene na radu ili u slučaju većih kršenja izricanjem prekršajne

⁶⁵ Sl. novine F BiH br. 43/99, 32/00,29/03

novčane kazne. Međutim, inspekcija rada u svojim evidencijama nema metodologiju koja bi posebno evidentirala i izdvajala lica sa invaliditetom zatečena „na radu na crno“.

218. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom⁶⁶ reguliše upošljavanje osoba s invaliditetom i uključivanje na tržište rada pod općim i posebnim uvjetima. Pod općim uvjetima upošljavaju se osobe s invaliditetom na otvorenome tržištu rada, u državnim tijelima, tijelima pravosuđa, tijelima lokalne uprave, javnim službama, ustanovama, fondovima, javnim poduzećima, gospodarskim društvima i drugim pravnim osobama koje nisu osnovane za upošljavanje osoba s invaliditetom, skladno zakonu. Prednost pri upošljavanju u subjektima u okviru javnoga sektora imaju osobe s invaliditetom ako, pored općih, ispunjavaju i posebne uvjete za radno mjesto.

219. Pod posebnim uvjetima upošljavaju se osobe s invaliditetom u ustanovi ili gospodarskom društvu što su osnovani radi upošljavanja osoba s invaliditetom.

Pod upošljavanjem pod posebnim uvjetima, smatra se i upošljavanje u organizacijama osoba s invaliditetom, i samoupošljavanje (pokretanje obrta, obavljanje samostalne djelatnosti i obavljanje poljogospodarske djelatnosti kao jedinog i glavnog zanimanja). Pravo na upošljavanje pod posebnim uvjetima imaju osobe s invaliditetom s najmanje 60% invaliditeta, osobe s najmanje 70% tjelesnog ošteđenja, ukoliko to oštećenje ima za posljedicu smanjenje radne sposobnosti i osobe s lakom i umjerenim intelektualnim teškoćama.

220. Donošenjem navedenog Zakona stvoreni su i preduslovi za osnivanje FPRZOSI koji je osnovan 2010. godine. Djelatnost FPRZOSI je, među ostalim, i provođenje politike razvijanja i unapređivanja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom; finansiranje ili sufinansiranje ustanova za profesionalnu rehabilitaciju i radnih centara; isplata novčanog poticaja; sufinansiranje razvoja postojećih programa te uvođenja novih tehnologija i programa namijenjenih zapošljavanju osoba s invaliditetom; sufinansiranje programa za održavanje zaposlenosti osoba s invaliditetom; sufinansiranje i financiranje programa edukacije stručnih osoba na području profesionalne rehabilitacije; te sufinansiranje i financiranje programa istraživanja i razvoja profesionalne rehabilitacije.

221. Za ostvarivanje prava na poticaje pri zapošljavanju osoba s invaliditetom nije relevantno je li invaliditet stečen tokom rada ili je nastao ranije, stoga su kod prava na ostvarivanje poticaja FPRZOSI sve vrste invaliditeta i načini nastanka invaliditeta izjednačeni. Isplaćeni poticaji odnose se na povrat doprinosa i poreza na plaću zaposlene osobe sa invaliditetom.

⁶⁶ Sl. novine F BiH br. 09/10

222. Stimulansi koji se utvrđuju ugovorom o upošljavanju osoba s invaliditetom zaključenim s nositeljem osiguranja upošljavanja su: jednokratna materijalna davanja, sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uvjeta rada, kreditna sredstva po povoljnijim uvjetima namijenjena kupovini strojeva, opreme, alata, pribora potrebnog za upošljavanje osoba s invaliditetom, poslovnog prostora i sredstva naknade razlike zbog smanjenog radnog učinka ili za sufinansiranje dijela plate asistenta (pomagača u radu) osoba s invaliditetom tijekom rada.

223. Strategija zapošljavanja Republike Srpske, Akcioni plan zapošljavanja i ciljani programi zapošljavanja obezbjeđuju punu jednakost osoba sa invaliditetom u pristupu zapošljavanju i svim resursima. Osobe sa invaliditetom uživaju jednaka prava po osnovu rada kao i ostala lica. Nema diskriminacije po pitanju trajanja zaposlenja, napredovanja u službi i njima se obezbjeđuje potpuna zaštita na radu. Zakon o radu obezbjeđuje zaštitu svih zaposlenih na ravnopravnoj osnovi kao i osoba sa invaliditetom kada su u pitanju povoljni uslovi rada uključujući i jednake mogućnosti i jednaku platu za rad iste vrijednosti, sigurne uslove rada koji nisu štetni po zdravlje uključujući i zaštitu od svih vidova uznemiravanja. Osobe sa invaliditetom jednako kao i ostali radnici mogu ostvariti svoja radnička i sindikalna prava. Osobe sa invaliditetom jednako kao i druga lica imaju pristup opštim tehničkim programima kao i programima profesionalne orijentacije, zavodu za zapošljavanje i agencijama koje posreduju u zapošljavanju. Što se tiče promovisanja mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom u Republici Srpskoj postoji Fond za profesionalnu rehabilitaciju i za zapošljavanje u čijoj je nadležnosti promovisanje zapošljavanja stimulisane i finansijska podrška zapošljavanja i samozapošljavanja.

224. Ustav Republike Srpske u članu 40. stav 3. garantuje osobama sa invaliditetom posebnu zaštitu. Republika Srpska je u okviru svoje ustavne nadležnosti donijela sve potrebne zakone u oblasti rada i zapošljavanja kojima je obezbjedila zaštitu od diskriminacije za sve osobe sa invaliditetom bez obzira na vrijeme nastanka i uzroke invalidnosti. Zakon o radu –Prečišćeni tekst (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br: 55/07), zabranjuje diskriminacija radnika i lica koje traži zaposlenje po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, tjelesnog i društvenog zdravlja i drugih obilježja koja nisu u neposrednoj vezi sa prirodom radnog odnosa. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br:30/10) garantuje jednakost u ostvarivanju prava na zapošljavanje i zabranjuje diskriminacije po svim osnovama kada je u pitanju zapošljavanje. Zakon o zaštiti na radu (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br:30/10) zabranjuje diskriminaciju radnika u ostvarivanju zaštite i zdravlja na radu po svim osnovama utvrđenim

Zakonom o radu. Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida – Prečišćeni tekst (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br:54/09, 37/11), zabranjena je diskriminacija po osnovu pola i polne orijentacije, polazeći od toga da je Zakon o radu kao sistemski propis zabranio diskriminaciju po svim osnovama.

225. Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (“Službeni glasnik Republike Srpske”, 37/11) je predvidio više oblika zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Osoba sa invaliditetom ima pravo na zapošljavanje na tržištu rada pod opštim i posebnim uslovima. Zapošljavanje pod opštim uslovima osoba sa invaliditetom ostvaruje posredstvom službi za zapošljavanje, agencija i samostalno pod uslovima propisanim Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. Pravo na zapošljavanje pod posebnim uslovima imaju osobe sa najmanje 40% invalidnosti, lica sa najmanje 70% tjelesnog oštećenja i lica sa lakom i umjerenom mentalnom retardacijom. Zapošljavanjem osoba sa invaliditetom pod posebnim uslovima smatra se obavezno zapošljavanje osoba sa invaliditetom u republičkim organima uprave, organima lokalne samouprave, organima pravosuđa, javnim ustanovama i fondovima, te javnim preduzećima koja nisu osnovana za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u skladu sa ovim zakonom.

226. Zapošljavanje pod posebnim uslovima je i zapošljavanje u privrednom društvu ili zaštitnoj radionici, osnovanim radi zapošljavanja osoba sa invaliditetom koji se na osnovu radnih i opštih sposobnosti ne mogu zaposliti na otvorenom tržištu rada ili održati svoje zaposlenje uz primjenu olakšica utvrđenih zakonom. Zapošljavanjem pod posebnim uslovima smatra se i samozapošljavanje, odnosno osnivanje privrednog društva i obavljanje samostalne djelatnosti. Zakon o radu i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju omogućavaju rad van prostorija poslodavca i kod kuće radnika čime su proširene mogućnosti zapošljavanja. Zapošljavanje u javnim ustanovama se uglavnom odvija po kvotnom principu, ali za osobe koje se zapošljavaju u javnom sektoru se ne obezbjeđuje poticaj za prilagođavanje radnih mjesta što utiče na smanjenu stopu zapošljavanja u javnim ustanovama.

227. Pristup tržištu rada omogućen je svim građanima jednako, a osobama sa invaliditetom je obezbjeđen kroz Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju.

228. Prilagođavanje radnih mjesta je obezbjeđeno za lica koja se zapošljavaju u privatnom i nevladinom sektoru ali ne za javni sektor. Svi stimulansi za zapošljavanje su dostupni privatnom i nevladinom sektoru ali nisu dostupni javnom sektoru. Javni sektor u Republici Srpskoj je dužan zapošljavati i prilagođavati radna mjesta za rad osoba sa invaliditetom na teret svojih sredstava.

229. Zakonom o radu su zagarantovana jednaka prava svim građanima pa i osobama sa invaliditetom pa je zabranjen prisilan rad, propisan je način zaštite od uznemiravanja, gdje je teret dokazivanja na poslodavcu. Zabrana nezakonitog otkaza je uređena Zakonom o radu. Otkazni rok za osobe sa invaliditetom je dvostruko duži od ostalih radnika. Svi mehanizmi zaštite od nopravdanog otkaza ugovora o radu kao što su obraćanje poslodavcu, inspekciji, sudovima Agenciji za mirno rješavanje jednako su dostupni osobama sa invaliditetom. Postoje i kazne za prekršaje koji se počine nezakonitim otkazom i predviđena je mjera u slučaju sudskog spora koja se odnosi na vraćanje radnika na rad za vrijeme trajanja spora.

230. Evidentno je da postoji razlika u zapošljavanju osoba sa invaliditetom po polu, koja je dijelom prouzrokovana i velikom broju osoba sa invaliditetom koji je nastao usljed rata. Prema podacima Fonda za zapošljavanje samo 6% su žene od ukupnog broja lica koja su koristila sredstva za zapošljavanje i samozapošljavanje.

231. Opšti kolektivni ugovor („Sl. glasnik Republike Srpske“ br. 40/10) odnosi se i na radnike invalide, i u odredbama člana 21. i 22. obezbjeđuju se posebna zaštita za bolesne i invalidne radnike.

232. U Distriktu Brčko situacija sa zapošljavanjem je slična kao u entitetima. Pitanje zapošljavanje je riješeno sa Zakonom o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Sl.glasnik Brčko distrikta BiH“ br.33/04,19/07 i 25/08) za sva lica i Zakonom o radu – pročišćeni tekst („Sl.glasnik Brčko distrikta BiH“ br. 19/06, 19/07, i 25/08). U članu 5. Zakona o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, drugih propisa i akata Zavoda i agencije za zapošljavanje, obezbjeđuje jednakost svih lica koja traže zaposlenje. U stavu 2. istog člana rečeno je da posebna zaštita određenih kategorija lica (invalidi, maloljetna lica, starija lica) nije u suprotnosti s načelima zabrane diskriminacije iz stava 1. ovog člana. Nedostatak ovog zakona je što ne predviđa sankcije u slučaju diskriminacije.

233. Svojom Odlukom br.04-356-3/08 od 17.04.2008.godine Upravni odbor Zavoda za zapošljavanje je stimulisao poslodavce da zapošljavaju nezaposlena invalidna lica i članove porodice invalidnog lica tako što je sredstva za podsticaj za ova lica uvećao za iznos od 50% od iznosa ciljne grupe kojoj nezaposleno lice pripada prema stepenu stručne spreme.

234. Osobe sa invaliditetom u Distriktu Brčko u radnim sporovima mogu odrediti opunomoćenike koji će ih zastupati pa i organizacije osoba sa invaliditetom u skladu sa članom 43. Zakona o upravnom postupku Brčko distrikta BiH pročišćen tekst („Sl.glasnik sa BD” br.48/11)

235. U avgustu 2011. godine pokrenut je njeb portal Uspon.ba⁶⁷, prvi i još uvijek jedini njeb portal za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u regionu. Njeb portal je pokrenut od strane socijalnog preduzeća Uspon koje radi na profesionalnoj orijentaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Cilj portala je pružanje savjetodavnih usluga u oblasti zapošljavanja, podizanje konkurentnosti osoba sa invaliditetom na tržištu rada i povezivanje sa poslodavcima.

Član 28. Odgovarajući uslovi života i socijalna zaštita

218. Osobe sa invaliditetom su dio svih strateških dokumenta u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima posebno u dokumentima za borbu protiv siromaštva i socijalnu inkluziju (objašnjeno u uvodu izvještaja).

219. Osobe sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini imaju jednak pristup ishrani, odjeći, smještaju i vodi kao i drugi građani. Osobe sa invaliditetom koje žive u gradovima uglavnom imaju na raspolaganju gradske vodovode i kanalizacione sisteme, na selima se kroz programe Vlade RS obezbjeđuje pristup vodi.

220. Dodatni troškovi se pokrivaju za ratne vojne invalide u skladu sa Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske usvojen u decembru 2011. godine (Sl.Glasnik RS 134/11). Za ostale osobe sa invaliditetom ne postoje zakonske norme, ali se u posljednje vrijeme sve više uviđa potreba za dodatnim sredstvima zbog potreba koje nastaju uslijed invaliditeta i pokrivaju se kroz sistem socijalne zaštite-jednokratne novčane pomoći, različite fondove i projekte.

221. Ukoliko se radi o siromašnim licima koja žive sami, osobe sa invaliditetom u cijeloj Bosni i Hercegovini imaju pristup javnim kuhinjama u kojim dobijaju topli obrok koji plaća opština za svoje građane a pripremaju Udruženja građana koji organizuju i da se hrana donese korisniku kući.

222. Startegija za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2010-2015, kroz ciljeve od 3.1. do 3.4. definiše pravce razvoja socijalne sigurnosti za osobe sa invaliditetom od standarda socijalne sigurnosti, finansiranja minimuma socijalne sigurnosti do penziono invalidskih prava za lica koja su svoju invalidnost stekli u procesu rada.

223. U Republici Srpskoj je u aprilu 2012. („Sl.Glasnik Republike Srpske 37/12) godine stupio na snagu novi Zakon o socijalnoj zaštiti koji je donio temeljnu reformu ovoj oblasti a posebno vezano za osobe sa invaliditetom. Uslovi za novčanu pomoć (Član 21.) su ublaženi i ovaj vid pomoći je dostupan svom građanima koji nisu radno sposobni zbog starosti ili

⁶⁷ WWW.USPON.BA

invaliditeta. Povećan je novčani cenzus za primanje novčane pomoći na 120,00 KM po osobi što će omogućiti bolji pristup socijalnoj sigurnosti. npr. lice koje živi u porodici u kojoj su primanja ispod 120,00 KM imaće pristup socijalnoj novčanoj pomoći. Povećani su iznosi za druga prava, kao što je pravo na tuđu njegu i pomoć (Član 32.) koje je podjeljeno u dvije grupe (Član 34.) u odnosu na stepen oštećenja i potrebu te određen procentualni iznos u odnosu na prosječnu neto platu za proteklu godinu što će omogućiti praćenje životnog standarda na godišnjem nivou. Procjene će se obaviti do kraja 2012. godine a do tada će svi korisnici dobiti dvostruko veći iznos od dosadašnje za tuđu njegu i pomoć 10% od prosječne neto plate za proteklu godinu (82,00KM), a od 01.01.2013. će prva grupa primati 20% od prosječne plate za proteklu godinu (164,00 KM). Uz sva materijalna prava iz oblasti socijalne zaštite osobe sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu.

224. U Zakonu se upotrebljavaju termini koji se odnose na izjednačavanje mogućnosti pa je uspostavljeno pravo Podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, a odnosi se na podršku djeci i omladini u toku školovanja.

225. Uz materijalna prava novim zakonom se regulišu prava na dnevno zbrinjavanje (Član 51.) kroz usluge pomoć u kući za stara lica, dnevne centre, personalnu asistenciju, mobilne timove i slično. Primjeri dobre prakse ovih usluga u Republici Srpskoj već postoje kao što su:

- Pomoć u kući za stara lica pružaju Crveni krst, Karitas i Merhamet i većini gradova u Republici Srpskoj,
- Dnevni centri za lica sa mentalnom retardacijom i kombinovanim smetnjama širom Republike Srpske Trebinje, Gacko, Foča, Nevesinje, Istočno Sarajevo, Banjaluka, Gradiška, Srbac i druge.
- Usluge personalne asisitencije do 8 sati dnevno u Banjaluci, Gradišci, Kozarskoj Dubici i druge.

226. Za lica u ruralnim sredinama razvijaju se usluge kao naknada za smještaj u porodicu kojom se stimuliše porodica da osoba sa invaliditetom živi u porodičnom okruženju iako ima uslove za smještaj u instituciju.

227. Zakonom je obezbjeđeno da usluge mogu da pružaju korisnička udruženja čime se štiti interes korisnika i obezbjeđuje njihovo direktno učešće. Korisnička Udruženja koja pružaju ovaj vid usluga lokalne vlasti stimulišu na različite načine ali najviše sa dodjeljivanjem prostora za rad i pružanje usluga.

228. Novi zakon je omogućio da se briga o licima sa invaliditetom podjeli između porodice, materijalnih davanja koja obezbjeđuje država (entitet 50% i opština50%) i usluga koje finansira opština.

229. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("**Službeni glasnik Republike Srpske" broj 134/11**) reguliše pravo na invalidsku penziju, pravo na porodičnu penziju za lica sa invaliditetom i lica koja su invaliditet stekla prije 14 godine života čime je obezbjeđena osnovna egzistencija licima koja nisu sposobna za rad a za koja u skladu sa Porodičnim zakonom porodica ima obavezu da se brine o njima.

230. Pitanja smještaja se rješavaju na više načina. Prije svega se stimulišu lokalne vlasti i osobe sa invaliditetom da ostaju u svojoj zajednici jer je proces deinstitutionalizacije starteški pristup pitanjima smještaja. Ukoliko im je potrebna adaptacija osobe sa invaliditetom mogu se obratiti službama za socijalni rad koje posreduju u kontaktu sa lokalnim vlastima i Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite RS na obezbjeđenju uslova. Korisnici prema predloženim projektima dobijaju sredstva za stvaranje adekvatnih uslova stanovanja a često se uključuju i volonteri mjesnih zajednica. Strategijom za unapređenje položaja lica sa invaliditetom RS planirano je stambeno obezbjeđenje (Cilj 3.11.) putem socijalnih stanova. Socijalni stanovi koji su egzistirali prije 1992. godine su nakon građanskog rata uglavnom otkupljeni i prešli su u privatno vlasništvo a mali broj stanova je ostao. Ti stanovi se i danas koriste za socijalne kategorije a između njih i osobe sa invaliditetom.

231. U Federaciji BiH pojam socijalne zaštite, u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04 i 39/06), predstavlja organiziranu djelatnost, usmjerenu na osiguranje socijalne sigurnosti građana i njihovih obitelji u stanju socijalne potrebe.

232. Sistem socijalne zaštite u Federaciji BiH se temelji na načelima humanizma, solidarnosti i građanskog morala, a ostvaruje se otkrivanjem, umanjivanjem ili otklanjanjem posljedica uzroka koji dovode do stanja socijalne potrebe. Korisnici, prava i uslovi njihova ostvarivanja definirani su Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04 i 39/06). U Federaciji BiH neposredno pružanje socijalne zaštite odvija se u Federalnom i 10 kantonalnih ministarstava socijalne politike, te kroz 78 lokalnih službi socijalne zaštite (53 centra za socijalni rad i 25 općinskih službi), dva kantonalna centra za socijalni rad, 26 ustanova za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite, te 11 dnevnih centara za dnevno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom.

233. Osnovna prava osoba sa invaliditetom, koja se isplaćuju iz Budžeta Federacije BiH (sredstva za isplatu naknada civilnih žrtava rata u Federaciji BiH obezbjeđuju se participativno i to 70% iz budžeta Federacije BiH a 30% iz budžeta kantona). Svrha ovog zakonskog

rješenja je da osobama sa natežim invaliditetom (kod neratnih sa 90% i 100% tjelesnog oštećenja, a civilne žrtve rata od 60-100% tjelesnog oštećenja) pruži materijalnu zaštitu i podršku u svrhu izjednačavanja prilika. U 2010. godini je iz Budžeta Federacije BiH izdvojeno 150.000.000,00 KM za oko 50000 tzv. neratnih invalida, a 24.824.326,17 KM za 10904 civilnih žrtava rata. U 2011. godini za prava 42198 neratnih invalida izdvojeno je 151.685.784,84 KM, a za prava 10782 civilnih žrtava rata izdvojeno je 34.216.698,07 KM (federalni budžet 24.222.971,90, kantonalni budžeti 9.993.726,17 KM).

234. Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (Službene novine Federacije BiH“ broj 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09) propisano je pravo na tuđu njegu i pomoć za osobe sa najtežim oblicima invaliditeta, odnosno za osobe kojima je za obavljanje osnovnih životnih potreba potrebna tuđa pomoć. Ovu vrstu prava ostvaruju i civilne žrtve rata i osobe sa neratnim invaliditetom. Pored osnovnih prava za osobe sa invaliditetom i civilne žrtve rata, Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (Službene novine Federacije BiH“ broj 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09) propisana su i prava na novčanu i drugu materijalnu pomoć (član 21.-28) koja se ostvaruju na nivou kantona a u funkciji su socijalne zaštite osoba u stanju socijalne potrebe, gdje su među prvim korisnicima navede OSI i stara lice. Ova odredba definira nešto povoljnije uvjete za žene u ostvarivanju prava na novčanu pomoć, tj. starosna granica za žene je 60 a muškarce 65 godina. Stambena problematika kao i programi socijalnog stanovanja su u nadležnosti kantonalnih, odnosno općinskih organa vlasti.

Član 29. Učešće u političkom i javnom životu

235. Pravo učešća u izborima je regulisano na nivou BiH Izbornim zakonom BiH (Sl.Glasnik 20/02). Izborni zakoni ne uskraćuju pravo da glasaju ili budu izabrani licima sa invaliditetom. Ne postoji posebno zakonodavstvo koje sprečava lica sa invaliditetom da učestvuju u političkom životu ali ne postoje ni mjere za poticaj osobama sa invaliditetom za učešće u političkom i javnom životu. Za glasanje je omogućeno licima koja trebaju asistenciju ili dolazak mobilnog tima u kuću, Pravilnikom o načinu provođenja izbora u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 37/10) član 11. i 35., da se prijave i dobiju mogućnost na način koji je njima najprilagođeniji. U toku kampanja prije izbora informacije su obezbjeđene za sve građane putem elektronskih medija, gestovnog tumača, štampanih medija i slično.

236. Startegija za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj je u Cilju 1.5. identifikovala potrebu da se omogući aktivno učestvovanje u radu političkih

partija, političkom životu i procesima odlučivanja na svim nivoima. Posebno se potiču organizacije osoba sa invaliditetom da učestvuju u javnim raspravama za dokumenta koja su od važnosti za sve građane.

237. Organizacije lica sa invaliditetom u BiH organizovane su kroz Zakon o udruženjima i fondacijama. Ovaj zakon postoji na entitetskom i državnom nivou.

238. Udruženja osoba sa invaliditetom se osnivaju u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama Republike Srpske („Sl. Glasnik RS“, broj 52/01 i 42/05). Ne postoji registar Udruženja osoba sa invaliditetom na nivou RS ili BiH ali je identifikovano osam saveza koji su dobili status od javnog interesa za RS a samimim tim dobijaju sredstva za finansiranje rada u skladu sa Pravilnikom o kriterijumima i postupku za dodjelu novčane pomoći udruženjima od javnog interesa, ostalim udruženjima i fondacijama. Većina Udruženja koja nisu od javnog interesa dobijaju manju podršku na godišnjem nivou.

239. Savezi osoba sa invaliditetom u BiH su potvrdili u svom Izvještaju o stanju u oblasti invalidnosti (mart 2012. str. 61. tačka 9) da su prepoznati kao partneri u procesima konsultacija ali da treba još unapređivati taj partnerski odnos.

240. Udruženja i savezi čije je područje djelovanja Federacija Bosne i Hercegovine ili kanton organiziraju se skladno Zakonu o udruženjima i fondacijama FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 45/02). Također je predviđeno da nadležni organi Federacije i kantonalni organi u utvrđivanju politike za ostvarivanje programa socijalne zaštite ostvaruju saradnju sa udruženjima osoba sa invaliditetom.

241. Većina organizacija osoba sa invaliditetom udružena je u saveze i to: općinske organizacije u kantonalne saveze, kantonalni savezi i udruženja u federalne saveze, a neke osobe sa invaliditetom su uspjele formirati i krovne organizacije na nivou Bosne i Hercegovine. Također, dio krovnih organizacija, po vrsti invalidnosti, učlanjene su u balkanske, europske i svjetske asocijacije.

242. U radu saveza postoje određeni oblici zajedničkog djelovanja, tako da je 9 saveza osnovalo združeno, neformalno tijelo - Koordinacioni odbor saveza invalidskih udruženja Republike Srpske, putem kojeg zajednički iniciraju rješavanje vrlo složenih problema i položaja osoba sa invaliditetom. U Federaciji BiH osam organizacija je formiralo „Vijeće organizacija sa invaliditetom u Federaciji BiH“.

243. SIMOSI naznačava da izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom podrazumijeva stvaranje prava i uslova da osobe sa invaliditetom budu u potpunosti uključene u društvo, što obuhvata i sudjelovanje u javnom i političkom životu. Osobe sa invaliditetom moraju biti prisutne na mjestima i u prilikama gdje se donose odluke, ne samo koje se odnose

na njihov položaj već i na odluke od značaja za društvo. To znači neophodnost uključivanja osoba sa invaliditetom u političke partije i pozicije političkog djelovanja i odlučivanja.

244. U pogledu ovog pitanja situacija u Federaciji BiH je izuzetno diskriminirajuća. Osoba sa invaliditetom u politici gotovo da i nema, a pogotovo ih nema na pozicijama koje se dodjeljuju na političkoj osnovi, što znači da ih nema u situacijama u kojima se donose odluke. Ovdje jeste problem i do osobnih afiniteta, spremnosti i kapaciteta osoba sa invaliditetom da se uključe, ali sveukupan ambijent za takve poduhvate nije ohrabrujući.

245. Prisutne su inicijative formiranja Foruma osoba sa invaliditetom na nivou opština što ojačava ulogu ovih Udruženja na lokalnom nivou. Rezultat djelovanja ovih mreža organizacija su i strateški opštinski dokumenti o osobama sa invaliditetom (primjer Derventa, Banjaluka, Bjeljina i dr.)

246. Pokret osoba sa invaliditetom u Distriktu Brčko nema formalno tijelo u koje su udruženi što značajno slabi njihovu poziciju pregovarača u donošenju odluka i njihovoj implementaciji u praksi. ⁶⁸

Član 30. Učešće u kulturnom životu, rekreaciji, aktivnostima u slobodno vrijeme i sportu

247. Oblast kulture je regulisana na entitetskim nivoima.

248. Vijeće ministara BiH, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova BiH, dodjelo je sredstva u iznosu od 20.000KM Savezu gluhih i nagluhih BiH – Mostar, za program Znakovni/gestovni jezik u BiH - Kultura gluhih - afirmacija znakovnog jezika, te Udruzi gluhih i nagluhih osoba "SLUH", Mostar za program Znakovni jezik u Hercegovini (Odluka o dodjeli grant podrške neprofitnim organizacijama i pojedincima za 2010. godinu, „Službeni glasnik BiH“, br. 55/10, Odluka o dodjeli sredstva tekućeg granta "Pomoć programu sufinansiranja institucija kulture u Bosni i Hercegovini" za 2010. godinu, „Službeni glasnik BiH“, br. 54-10).

249. Aktivnosti u oblasti kulture su regulisane entitetskim zakonima. Startegija razvoja kulture Republike Srpske 2010.-2015. opredjelila se za uključivanje manjina i osjetljivih grupa (lica sa posebnim potrebama, ravnopravnost polova, povratnike i raseljena lica, siromašne). U Republici Srpskoj je prisutno uključivanje osoba sa invaliditetom u sve vidove kulture i Ministarstvo prosvjete i kulture RS se angažuje na podržavanju aktivnosti: slikarske kolonije, pozorišne predstave, muzejske izložbe, razvoj kulturnog nasljeđa. Prvi međunarodni

⁶⁸ Zapisnik sa informativnog sastanka u Brčko Distriktu održan 28.03.2012. godine

filmski festival na temu invalidnosti održan je 2011. godine u Banjaluci uz podršku UNICEF-a, Finske vlade i Grada Banjaluke.

250. U Banjaluci je osnovana biblioteka za slijepa lica koja se nalazi u mreži biblioteka Republike Srpske i finansira se iz entitetskih sredstava kao i druge biblioteke. U Sarajevu postoji Biblioteka za slijepa i slabovidna lica u BiH još od 1972. godine, s tim da su nadležni organi Kantona Sarajevo od 2001. godine odlučili da se finansiranje sedam državnih institucija, među kojima je i pomenuta biblioteka prenese, na državni nivo, i od tada je status ove ustanove upitan, finansiranje neriješeno, nedovoljno i sporadično.

251. Osobe sa invaliditetom u BiH su prepoznate u sportskim aktivnostima na svim nivoima vlasti. To se najbolje vidi u činjenici da se u svim izborima sportiste godine pojavljuju i sportiste sa invaliditetom. Osim toga značajno je napomenuti da BiH ima Paraolimpijski komitet, Specijalnu olimpijadu BiH i druge oblike sportskog organizovanja osoba sa invaliditetom. Izmjenama i dopunama Zakona o sportu BiH iz 2009. godine su definisani oblici organizovanja i uspostavljanje paraolimpijskog komiteta. Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske u okviru finansiranja sportskih organizacija ima predviđen grant za finansiranje sportskih organizacija lica sa invaliditetom (finansiranje organizacije takmičenja, seminara, nabavke sportske opreme i dr.) u iznosu od 170.000 KM. Ministarstvo takođe finansijski podržava formiranje novih sportskih organizacija u različitim granama sporta (sjedeća odbojka, košarka u kolicima, šah za invalide, plivački invalidski klubovi, atletski klubovi za lica sa invaliditetom, streljaštvo za lica sa invaliditetom, sportovi za djecu s mentalnim poteškoćama i dr.)⁶⁹

252. Specijalna olimpijada u Bosni i Hercegovini, svoje aktivnosti ima na cijelom području Bosne i Hercegovine. Osnovana je 06.06.2006. godine na Osnivačkoj skupštini koja je održana u Sarajevu u prostorijama Fakulteta za sport, kojoj su prisustvovali predstavnici klubova Bosanske specijalne olimpijade iz FBiH i RS, kao i predstavnici Saveza organizacija za podršku osobama sa intelektualnim teškoćama iz oba entiteta (SUMERO i MeNeRaLi RS). Svake godine se održavaju takmičenja na državnom nivou i to u: malom nogometu, atletici, košarci, plivanju, stonom tenisu, boćanju i skijanju.

253. Najzastupljeniji sportovi su sjedeća košarka i sjedeća odbojka u kojima predstavnici BiH bilježe evropske i svjetske rezultate. Na posljednjoj paraolimpijadi BiH je učestvovala sa timom sjedeće odbojke i jednim atletičarem.

⁶⁹ LAN 2. STAV 1. TA KA 6) PRAVILNIKA O USLOVIMA I KRITERIJUMIMA ZA FINANSIRANJE NOSILACA RAZVOJA SPROTA REPUBLIKE SRPSKE

254. U članu 7. Stav a) (Zakona o sportu u Bosni i Hercegovini „Službeni glasnik BiH“ br:27/08 i 102/09) definisano je: „Javni interes i ciljevi Bosne i Hercegovine u sportu su: - razvijanje svijesti građana, posebno mladih i invalidnih osoba o sportu i njegovim vrijednostima i – poticanje i afirmacija sporta i njegovih vrijednosti kao dijela kulture i ukupnih materijalnih i duhovnih vrijednosti društva“. U članu 13, istog Zakona definisano je da članove savjeta za sport Bosne i Hercegovine predlaže i Paraolimpijski komitet BiH. Ovim članom se defioniše da pravna lica mogu biti i društva invalidnih lica.

255. Podršku učešću djece sa invaliditetom daje Javni fond dječije zaštite Republike Srpske koji deset godina implementira program socijalizacije djece „Kumbor“ kojim se finansira ljetovanje na moru za djecu iz socijalnih kategorija. Svake godine u ovom programu učestvuje prosječno 20% djece sa posebnim potrebama koja se uključuju po inkluzivnom programu u grupe sa ostalmo djecom. U toku programa djeca stiču iskustva u socijalnim vještinama sportu, kulturi.

C. DIO IZVJEŠTAJA VEZAN UZ SPECIFIČNU SITUACIJU U KOJOJ SE NALAZE DJEČACI, DJEVOJČICE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU I ŽENE S INVALIDITETOM

Član 6. Žene s invaliditetom

256. Ravnopravnost spolova jedna je od najvećih vrednota ustavnog poretka BiH pa tako sve žene s invaliditetom uživaju jednaka prava na ravnopravnoj osnovi s muškarcima s invaliditetom, kao i ženama bez invaliditeta.

257. Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova BiH-prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 32/10), osobe muškog i ženskog spola su ravnopravne u svim oblastima društva, uključujući ali ne ograničavajući se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje. Ovaj Zakon se bazira na zabranu diskriminacije na osnovu spola, te kao takav štiti od diskriminacije na osnovu spola ne ovisno od prilika u kojima se osobe nalaze i od pripadnosti bilo kojoj od ranjivih grupa.

258. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini izmijenjen je i dopunjen 2009. godine i to na način da se daje nešto šira definicija i određenje pojma diskriminacija na osnovu spola, u koju prema izričitoj zakonskoj odredbi sada spadaju i uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje na osnovu spola. Ranije je Zakon o ravnopravnosti

spolova u Bosni i Hercegovini poznavao samo direktnu i indirektnu diskriminaciju na osnovu spola, načelno zabranjujući, kako diskriminaciju na osnovu spola, tako i diskriminaciju na osnovu spolne orijentacije. Izričita je i zakonska odredba da se diskriminacijom na osnovu spola ne smatra norma, kriterij ili praksa koju je moguće opravdati postizanjem zakonitog cilja, srazmjernog poduzetim nužnim i opravdanim mjerama, kao ni donošenje i provođenje privremenih posebnih mjera s ciljem otklanjanja postojećih neravnopravnosti, unapređivanja jednakosti i zaštite ravnopravnosti spolova. Na taj način je Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH usaglašen u značajnoj mjeri sa članom 4. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

259. Gender centar FBiH u svom izvještaju⁷⁰ navodi da Zakon o zabrani diskriminacije, na jedan sistematski način, na nivou cijele Bosne i Hercegovine, regulira pitanje diskriminacije i predviđa mehanizam zaštite od diskriminacije koji je već spomenut u kontekstu razmatranja izmjena i dopuna Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. U smislu ovog Zakona, diskriminacijom se smatra svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti zasnovano na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima javnog života. I ovaj Zakon poznaje direktnu i indirektnu diskriminaciju, kao i ostale oblike diskriminacije, među kojima su uznemiravanje, spolno uznemiravanje, mobing, segregacija, izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije, pomaganje drugima prilikom diskriminacije i podsticanje na diskriminaciju.

260. Važno je napomenuti da se Zakon o zabrani diskriminacije primjenjuje na postupanje svih javnih organa na nivou države, entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH, općinskih institucija i organa, te pravnih osoba s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba u određenim oblastima (rad i zapošljavanje, obrazovanje, nauka, sport, socijalna zaštita, pravosuđe i uprava itd.). S tim u vezi, u Zakonu se navodi da se zabrana diskriminacije primjenjuje na sve javne organe kao i na sve fizičke ili pravne osobe, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u

⁷⁰ Kombinirani četvrti i peti izvještaj o primjeni UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena za Federaciju BiH

profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravstva, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.

261. Iako na zakonodavnom nivou ne postoji rodna nejednakost žena i djevojčica s invaliditetom, u društvenom životu prisutna je njihova nejednakost koja proistieće iz uvriježenih tradicionalnih stavova.

262. Gender akcionim plan BiH⁷¹ identifikovane su posebne potrebe žena i djevojčica sa invaliditetom u djelu koji se odnosi na Socijalnu inkluziju identifikovano je nekoliko aktivnosti: Zaštita žena civilnih žrtava rata u sferi socijalne, zdravstvene zaštite, smještaja i ostalih prava, inicirati izrade politika za osobe sa invaliditetom, podržati strategiju koja bi osigurala primjenu socijalnih inkluzivnih programa; u okviru cilja Zdravlje prevencija i zaštita, te razviti gender senzitivnu strategiju za pružanje zdravstvene zaštite osobama sa različitim stepenima i oblicima invalidnosti.

Član 7. Djeca s teškoćama u razvoju

263. U BiH nema razlike između ostvarivanja prava s obzirom na spol djeteta. Djeca s teškoćama u razvoju smatraju se nositeljima prava na ravnopravnoj osnovi s ostalom djecom. Prema podacima Statističkog biltena⁷² u 2010. godini u centrima za socijalni rad je registrovano **13948** maloljetnih lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju. (7631 muškarac i 6317 žena), statistika dalje razmatra po grupama u odnosu na vrstu oštećenja: oštećenje vida 839 (m 436 i ž 403), oštećenje sluha 797 (m 401 i ž 403), poremećaj u glasu i govoru 925 (m 463 i ž 462), djeca sa fizičkim invaliditetom 2244 (m 1137 i ž 1107), mentalno zaostali 4799 (m 2716 i ž 2083), kombinovane smetnje 3421 (m 1859 tj ž 1562), djeca sa poremećajem ličnosti 923 (m 619 i ž 30). Iz podataka je vidljivo da je veći broj dječaka sa invaliditetom.

264. Potreba posebne zaštite za djecu s teškoćama u razvoju u FBiH prepoznata je u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, civilnih žrtava rata i porodica sa djecom FBiH⁷³.

265. Ovim Zakonom, korisnici socijalne zaštite su lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe i to: djeca bez roditeljskog staranja, odgojno zanemarena djeca, odgojno zapuštena djeca, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju, materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica, stara lica

⁷¹ Gender akcioni plan BiH, (2007) Ministarstvo za ljudska prava BiH i Agencija za ravnopravnost spolova BiH

⁷² STATISTIČKI BILTEN SOCIJALNE ZAŠTITE ZA 2005-2010. GODINU. AGENCIJA ZA STATISTIKU BIH, DECEMBAR 2011. STRANA 20

⁷³ „SLUŽBENE NOVINE FEDERACIJE BIH“, BR. 36/99, 54/04, 39/06 I 14/09

bez porodičnog staranja, lica sa društveno negativnim ponašanjem, lica i porodice u stanju socijalne potrebe, kojima je usljed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Lica sa invaliditetom i lica u fizičkom i psihičkom razvoju, u smislu navedenog zakona, su djeca i odrasla lica, koja su: slijepa i slabovidna, gluha i nagluha, sa poremećajima u govoru i glasu, sa tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju, sa smetnjama u psihičkom razvoju (lahkog, umjerenog, težeg i teškog stepena), sa kombiniranim smetnjama (višestruko ometena u razvoju). Prava iz socijalne zaštite, u smislu Zakona su: novčana i druga materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanovu socijalne zaštite, kućna njega i pomoć u kući i usluge socijalnog i drugog stručnog rada. Propisima kantona utvrđuju se iznosi novčanih i drugih davanja, uslovi i postupak za sticanje tih prava i njihovo korištenje. Propisom kantona mogu se utvrditi i druga prava iz socijalne zaštite u skladu s programima razvoja socijalne zaštite i njegovim mogućnostima. Licima i porodicama u stanju socijalne potrebe, koji ispunjavaju uslove za sticanje i korištenje prava iz socijalne zaštite, osiguravaju se na teret sredstava socijalne zaštite i određeni oblici zdravstvene zaštite i zadovoljavanje stambenih i drugih potreba u skladu sa zakonom.

266. Članom 29. osposobljavanje za život i rad ostvaruju djeca ometena u psihofizičkom razvoju i odrasla lica sa umanjenim psihofizičkim sposobnostima bez obzira na uzrok nastanka invalidnosti odnosno radne sposobnosti, ako to pravo ne mogu ostvariti po nekom drugom osnovu, a koja se prema psihofizičkim sposobnostima i godinama života, mogu osposobiti za rad.

267. Djeca s teškoćama u razvoju također imaju pravo na doplatak za djecu u dužem trajanju od djece bez teškoća u razvoju, najduže do 27. godine života.

268. Djeca s teškoćama u razvoju prema Zakonu značajna su sljedeća prava: pravo na doplatak za pomoć i njegu; pravo na ličnu invalidninu; pravo na brigu izvan vlastite porodice (koje se ostvaruje kao stalni, sedmični ili privremeni smještaj, cjelodnevni, poludnevni ili povremeni boravak i organizirano stanovanje); pravo na zaštitu izvan vlastite porodice u obliku pomoći pri uključivanju u programe redovnih predškolskih ili školskih ustanova te pravo na status roditelja njegovatelja.

269. Za ostvarivanje prava u sistemu socijalne zaštite u prvom stepenu nadležni su centri za socijalni rad prema mjestu stanovanja korisnika.

270. U oblasti socijalne zaštite imamo pozitivnu diskriminaciju, djeca sa invaliditetom imaju liberalnije uvjete za ostvarivanje prava i veći obim prava od djece bez invaliditeta.

271. U Republici Srpskoj položaj djece je regulisan Zakonom o dječijoj zaštiti RS koji uređuje niz prava za djecu sa invaliditetom. Prava se realizuju u centrima za socijalni rad a o njihovom izvršenju se stara Javni fond dječije zaštite RS. Za djecu sa invaliditetom roditelji ostavruju dodatak za djecu bez obzira na to koja su po redu rođenja. Ukoliko roditelji imaju invaliditet i neophodna im je tuđa njega i pomoć mogu ostvariti dodatak na djecu bez obzira na red rođenja djeteta i njegovo zdravstveno stanje. U oba slučaja se ne uzima u obzir imovinsko stanje roditelja. Po istom Zakonu se omogućuje roditeljima da u slučajevima kada je djeci neophodan veći stepen njege realizuju pravo na pola radnog vremena, a drugi dio isplaćuje Fond dječije zaštite RS. Posebno važni programi za djecu Fonda dječije zaštite RS su: socijalizacija djece na ljetovanju u kampu Kumbor u Crnoj Gori i rana detekcija djece sa posebnim potrebama. Na ljetovanje je upućeno 13300 djece za 10 godina programa od toga je 20% djece sa posebnim potrebama⁷⁴ tj. 2500. Program rane detekcije djece sa posebnim potrebama je trajao više godina sa ciljem da se obuhvati što veći broj djece koja nisu registrovana u centrima za socijalni rad, a imaju posebne potrebe. Projektom je evidentirano 1367 djece najčešće uzrasta od 10 do 14 godina. Od ukupnog broja djece uključene u projekat 397 djece je prvi put otkriveno.⁷⁵

D. DIO IZVJEŠĆA VEZAN UZ POSEBNE OBVEZE

Član 31. Statistika i prikupljanje podataka

272. Nema sistemskog pristupa vođenju evidencije o osobama sa invaliditetom.⁷⁶ Evidencije su u skladu sa uzrocima raspoređene u tri sistema u svakom entitetu u Distriktu Brčko, a kriteriji za evidencije nisu usklađeni tako da podaci nisu uporedivi.

273. Prema dostupnim informacijama Agencija za statistiku BiH je pripremila set od 5 pitanja prema EUROSTAT-ovim uputstvima za evidenciju osoba sa invaliditetom što će se primjeniti pri popisu u 2013. godini i što treba dati prve relevantne podatke.

274. U oblasti socijalne zaštite na nivou BiH postoji jedinstvena baza podataka o korisnicima SOTAC baza koja se djelimično primjenjuje. Isključiva nadležnost u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti RS i Pravilnikom o vođenju jedinstvene matične evidencije i dokumentacije korisnika prava, oblika, mjera i usluga socijalne zaštite je nadležnost

⁷⁴ Brošura Prvih 10 godina socijalizacije „Na dlanu“ Javni fond dječije zaštite RS 2012.

⁷⁵ Podaci Javnog fonda dječije zaštite RS

⁷⁶ Specijalnom izvještaju o pravima osoba sa invaliditetom, Institucija Omnbudsmena za ljudska prava BiH novembar 2010. str.40

ministarstva za poslove socijalne zaštite, a u sklopu Informacionog sistema Republike Srpske. Jedinstvena baza podataka o djeci sa smetnjama u razvoju na području Republike Srpske vodi se u Javnom Fondu za dječiju zaštitu Republike Srpske kome svi Centri za socijalni rad i službe socijalne i dječije zaštite dostavljaju podatke.

275. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike vodi osnovne podatke o pružanju novčanih naknada za osobe sa invaliditetom u FBiH.

276. Kako navodi SSU⁷⁷ pravi izazov predstavlja realno utvrđivanje podataka o osobama sa invaliditetom u bazama podataka institucija i organizacija koje se bave pitanjima osoba sa invaliditetom kao i njihova uporedba između entiteta. Kao prvo, u BiH je zbog nekonsolidirane baze podataka teško procijeniti i ukupan broj osoba sa invaliditetom. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike ukazuje na činjenicu da je broj osoba sa invaliditetom značajno veći u FBiH u odnosu na RS zbog posljedice primjene izmjena Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom u dijelu koji se odnosi na prava osoba sa invaliditetom. Primjenom ovog zakona u FBiH broj osoba sa invaliditetom se povećao u pogledu ranijih evidencija što je posljedica nepreciznih zakonskih odredbi koje su omogućile uvođenje u pravo starih osoba i hroničnih bolesnika. U procesu je izrada novog zakonskog rješenja u FBiH koje bi trebalo postaviti i bolje mehanizme kontrole i precizirati i uslove korištenja prava.

Podatke o broju osoba sa invaliditetom možemo dobiti na osnovu izvještaja Agencije za statistiku u oblasti socijalne zaštite:

Prema podacima Statističkog biltena⁷⁸ u 2010. godini u centrima za socijalni rad je registrovano **13948** maloljetnih lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju. (7631 muškarac i 6317 žena), statistika dalje razmatra po grupama u odnosu na vrstu oštećenja. Posebno su registrovane psihički bolesne osobe 447 osoba od čega je 242 muškarca i 205 žena). Punoljetna lica prema istom izvoru je **40 058**⁷⁹ (muškaraca 20604 i žena 19454), psihički bolesna lica **6497** (3291 muškarac i 3206 žena). Znači ukupan broj osoba sa invaliditetom u sistemu socijalne zaštite je **60950** osoba. Prema istom izvoru pravo na pomoć i njegu drugih lica koristi 29380 odraslih i 3 108 djece.

Član 32. Međunarodna saradnja

⁷⁷ Strategija socijalnog uključivanja BiH

⁷⁸ Statistički bilten socijalne zaštite za 2005-2010. godnu. Agencija za statistiku BiH, decembar 2011. strana 20

⁷⁹ Isto. Str.28.

277. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u suradnji sa Atašecom za socijalna pitanja ambasade Republike Austrije i Saveza organizacija za podršku osobama s intelektualnim teškoćama FBiH SUMERO, organizovao je niz međunarodnih konferencija na teme rana intervencija, prekvalifikacija i zapošljavanja osoba sa invaliditetom i uključivanje osoba sa intelektualnim teškoćama u lokalnu zajednicu.

278. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike dogovorilo je potpisivanje Memoranduma o suradnji između organizacije Mental Health Initiative. Ovaj projekt će doprinijeti poštivanju ljudskih prava s posebnim naglaskom na pravo na život u lokalnoj zajednici, zapošljavanje novih kadrova i transformaciju zastarjelog, getoizirajućeg načina zbrinjavanja osoba sa intelektualnim teškoćama.

Član 33. Nacionalna primjena i praćenje

279. Nacionalna primjena i praćenje UN Konvencije na nivou BiH je obezbjeđeno imenovanjem Vijeća za osobe sa invaliditetom BiH.⁸⁰ Zadatak Vijeća je :

- a) promocija ljudskih prava osoba sa invaliditetom, iniciranje i aktivno učešće u izradi i donošenju, te kasnije vršenje monitoringa realizacije strateških akcionih, planskih, zakonskih i podzakonskih dokumenata koji se odnose na realizaciju politika u oblasti invalidnosti;
- b) ostvarivanje saradnje sa međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama, učešće u izradi akcionih planova i drugih dokumenata čiji je cilj poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom, te iniciranje projekata podrške svim drugim udruženjima osoba sa invaliditetom i realizacija svih drugih aktivnosti kojima se promovira i poboljšava položaj osoba sa invaliditetom u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i Opcionim protokolom ("Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori", broj 11/09);
- c) koordinacija aktivnosti između nadležnih organa i institucija u Bosni i Hercegovini;
- d) priprema izvještaja, analiza, preporuka i mišljenja u vezi sa konkretnim mjerama i mogućim rješenjima za zaštitu prava i interesa osoba sa invaliditetom koje donose ili provode nadležni organi, institucije i službe u Bosni i Hercegovini;
- e) učešće u pripremi izvještaja u skladu sa članom 33. UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom;

⁸⁰ Odluka o formiranju vijeća za osobe sa invaliditetom BiH, Vijeće ministara 19.10.2010.

f) davanje preporuka, sugestija i mišljenja na zakonske i podzakonske akte i projekte koji se odnose na prava osoba sa invaliditetom, a koje usvaja Parlamentarna skupština BiH;

g) uspostavljanje redovne saradnje sa drugim interresornim tijelima u Vijeću ministara BiH koja provode aktivnosti vezane za zaštitu prava osoba sa invaliditetom.

280. Istom odlukom je definisano da Vijeće podnosi izvještaj Vijeću ministara najmanje jednom godišnje. Obzirom da je Vijeće ministara radilo u tehničkom mandatu do sada nije sačinjen ni jedan izvještaj.

281. Na nivou entiteta praćenje će se obavljati kroz praćenje implementacija strategija za osobe sa invaliditetom koje je planirano na godišnjem nivou. Planirano je da odvija kroz: praćenje realizacije pojedinih aktivnosti proizašle iz ciljeva Strategije, praćenje realizacije budžeta nadležnih institucija, ustanova i tijela prema aktivnostima proizašlim iz Strategije, praćenje promjene stanja u oblastima društvenog djelovanja fokusirano na efekte proizašle iz Strategije, praćenje nivoa zadovoljstva korisničke populacije i nivoa senzibilnosti dijelova sistema i opšte javnosti efektima provođenja Strategije.

282. Na nivou Federacije BiH doneseno je nekoliko bitnih akata koji obavezuju sve federalne institucije da u svom radu koriste pristup osjetljiv na pitanja invaliditeta i da se niti jedan Zakon ili propis ne smije donijeti ako predstavlja diskriminaciju među OSI (Zaključak Doma naroda Parlamenta Federacije BiH broj: 01-35-479/11 od 19.07.2011; Zaključak Vlade Federacije BiH V. broj: 418/2012 od 28.03.2012.).

E PRILOZI

1. Zapisnik sa informativnog sastanka u Brčko Distriktu održan 28.03.2012. godine
2. Politika u oblasti invalidnosti BiH,
3. Strategije oba entiteta
4. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom i propisi Bosne i Hercegovine, 2011. godina, Parlamentarna skupština BiH
5. Izvod iz izvještaja o radu centra za socijalni rad Banjaluka za 2011. godinu
6. UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom – jednostavna za čitanje i razumjevanje
7. Izvještaj o stanju u oblasti invalidnosti BiH, 2012.
8. Statistički bilten socijalna zaštita BiH, 2011.

